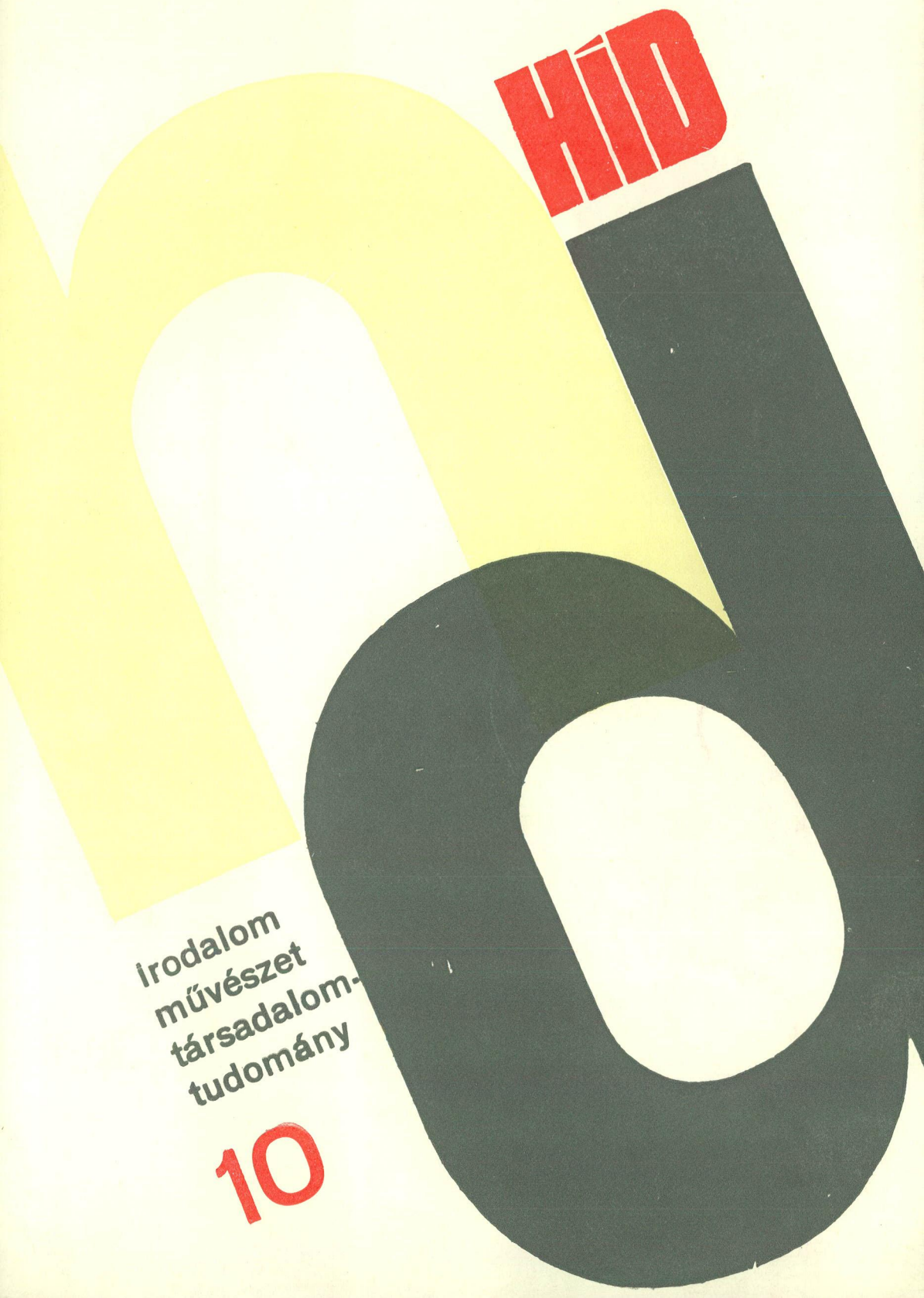

DR. GUBA'S 2. -

irodalom
művészet
társadalom-
tudomány

10

10

OKTÓBER

HÍD
IRODALMI
MŰVÉSZETI
ÉS
TÁRSADALOMTUDOMÁNYI
FOLYÓIRAT
ALAPÍTÁSI ÉV: 1934
XXXVIII. ÉVFOLYAM

SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG:
ÁCS KÁROLY
(FŐ- ÉS FELELŐS SZERKESZTŐ)
BORI IMRE
MAJOR NÁNDOR
VUKOVICS GÉZA

TECHNIKAI SZERKESZTŐ:
KAPITÁNY LÁSZLÓ

TARTALOMMUTATÓ

-
1041	ŐRZI SZÍNÉT AZ ÉGBOLT
(Svájci német költők)
1048	SINKOVITS PÉTER VERSEI
1051	SOMOGYI SÁNDOR
AZ UTOLSÓ SEMMI MARADÉKA
AMINEK NINCS ÉS NEM LESZ
1058	SZÜGYI ZOLTÁN
NÉGY VERS
1062	FÜLÖP GÁBOR
AZ ÓRÁK LELKI ÉLETERŐL
1065	SZÜCS IMRE VERSEI
-
1071	JUHÁSZ ERZSÉBET
BUJDOSÓ
1078	KOLIGER KÁROLY
JÁTÉK ÉS SZÜNET, SZÍNEK
VONZÁSÁBAN
1090	KOLOZSVÁRI PAPP LÁSZLÓ
SZILÁNKOKBAN
-
1105	KOPECZKY LÁSZLÓ
TÜNDÉRORSZÁG KAPUJÁBAN |
|------|---|
-
1117	BOSNYÁK ISTVÁN
ETIKA ÉS FORRADALOM
1136	ORAVECZ IMRE
BABBEO STOLTO ESZPERANTÓJA
1140	SZOMBATHY BÁLINT
A BOSCH + BOSCH ÖT ÉVE 2.
-
1151	DR. BURÁNY BÉLA
A DISZNÓTORI KÁNTÁLÁSOK
ZENTÁN |
|------|--|
-

költők és versek

Őrzi színét az égbolt

Válogatás svájci német költők 1964 után megjelent verseiből

Hans Schumacher

REJTJELEZVE

Minden rejtjelezve.

Mosolyod
az asztallal
átellenben —
rejtjelezve.

A madár
dala
az ablakon át —
rejtjelezve.

A betűk felvonulása
a fehér
messzeségben —
rejtjelezve.

Mindenképpen tudnunk kell:
a szöveg
megértésének kulcsa
elveszett.

Urs Martin Strub

MAGASLAT

Letisztult érzésekkel,
ábrándok nélkül
utazol majd a szélben,
a fellegek zsámolyán.

Idő-rohanás,
a délkör alatt húznak el
veled a siető sasok,
száguldva előre,

hogy a felhők között,
a megfelelő helyen szétzúzódj
és csak a szavak magvában
élj.

Rainer Brambach

KÖLTÉSZET

Csak a költészet és én
tartózkodtunk a parkban.
Ki más mutogatná magát az esti szürkületben
a szilfák alatt,
mint a költészet.
Néztem őt.
A szilfák alatt állt,
nedves lombok között,
egyedül,
megázva.
Bársonykabátot viselt,
valamire komolyan figyelt — nem is tudom.
Fütyül rád, Brambach! Egy dallamot
kutat, egy madárt keres emlékezetében;
vén, fekete madarak, vigyétek magatokkal a költészetet,
hadd repüljön... valóban,
láttam a költészetet,
amint lassan eggyé vált a szilfákkal
a zuhogó esőben.

Christoph Geiser

FAL

most
könyvtár-börtönben
dolgozom
tetszés szerint
az iratok között
kalandos jelentés
a hódításról
az olvasás rabsága
ami dideregtet
ami legyűr
fal

Paul Schorno

SZOCIÁLPOLITIKA

Nehéz
verébbel a kézben
elégedettnek lenni,

mikor amannak
sült galamb repül a szájába,
másvalaki meg figyelmeztet,
hogy verébbel a kézben elégedettnek kell lenni.

A közmondásokban sincs mindig igazság.

Kurt Marti

MEGTANULTAM

megtanultam (a templomban):
ha jól arcon ütnek
másoknak is parancsolnak

megtanultam (közelharc-tanfolyamon):
egy rúgás az ellenfél here tájékán
védhetetlen

értjük?

Hans Leopold Davi

HA

Ha rendreutasítanak
mert a szürkületet figyelted
a hajnalpír helyett

Ha üldöznek
mert bogáncsot említettél
rózsa helyett

Ha letartóztatnak
mert a hollóról írsz
a csalógány helyett

Ha kivégeznek
mert vermet készítettél
emlékmű helyett

Akkor
valami búzlik
Dániában

Werner Lutz

AMIKOR A CSIGÁK JÖNNEK

Vannak napok, amikor nem mozdulnak.
Akkor mosnak
minden egyes lépcsőfokot.
Hallani a folyosó felől,
hogyan ömlik a vízáradat.
Akkor merészkednek elő a csigák.
Megjelennek
a fal fény-erezetein.

Clemens Mettler

NEKÜNK A LEGJOBB

Itt belül,
mi svájciak jól érezzük magunkat.
Valóban, a legkülönb dolgokkal rendelkezünk.
A hatalmas Amerika
irigységgel tekint felénk,

... egyre sűrűbben
száll fel a füst,
mint a kék kilátást
magával vivő köd
az őszi városok felett.

Hansjörg Schneider

A FÜGGŐLEGES SVÁJCI

Belföldi vagyok.
Függőlegesen alszom.

Magdalena Vogel

A VÁROSI PARKBAN

Bájos grófnő
az égbolt,
piros és sárga szalagok
húzódnak a fák meztelen ágaira,
éjjel,
a nap és a hold
védelme nélkül
az utcák fényei
elkékülnek
a hidegtől.

Walter Gross

AUGUSZTUSBAN

A fekete keretes levél
már két hete
a postaládában hever,
az újságok között,
még él barátom, ki egy
olaszországi városkába utazott.
A macskák a muskátlik
között szundikálnak.
Az emberek a bezárt ajtón kopogtatnak,
majd az utcán traccsolnak
virágcsokrokkal és csomagokkal a kezükben.

Csak az olaszok játszadoznak éjjel
az út szegélyén,
mialatt én a söröző kertjében ülök,
megfelelkezve egy föladatomról,
pedig dolgom lenne.

Gerhard Meier
LÁTOM

látom
hogyan
kopnak el
a házak

látom
hogyan
őrzi színét
az égbolt

látom
hogyan
halnak és születnek
az emberek

hogyan
áramlik el
nyaranta
a patak vize

Heinz Weder
ROSSZ ELŐREJELZÉS A JÖVŐ HÉT VÉGÉRE

A borongós síkságon
kutyák falják a fűvet,
rossz előrejelzés
a jövő hét végére.
Barátságos és meleg
az éjszaka,
a szél egyenletes csöndje
a síkság felett.

Seregélyek gyülekeznek.
S más madárrajok
húznak el a ház felett.
Csukd be az ablakot.

Leginkább tömött felhők váltják egymást,
a gyors változás mindig lehetséges.

Azután a szél következik a térképről,
a madarakkal halad,
elősegítve azok röptét.

Zárd be a boltokat is.
A kerti szobrok
most nem lényegesek,
többé semmi sem fordul szembe veled.

Beat Brechbühl

FALU

Ha az egyik meghal,
mindenki tudja.
Halálodban
senki nem akadályoz meg.
Temetésedre sokan,
vagy nem olyan sokan jönnek el,
aszerint, hogy túrt meg a falu.
De mindannyian értesültek halálodról.

Egyesek a kocsit húzó ló
elé vágnak.
Az emberek mögötted
oszlopban menetelnek;
a következők a földet nézik,
hátról egymással beszélgetnek.

Fáradt kutyaként
a falun füstfelhő halad át.

Sinkovits Péter fordításai

UTÓSZÓ HELYETT

A jelen válogatás nem a teljesség igényével készült; egyszerűen izelítőt próbál adni a mai Svájc német nyelvű költészetéből. Csupán az 1964 és 1972 közötti időszakban született verseket tartalmazza, tehát a legújabb főrekvészekkel ismerkedhetünk meg, amelyekről — úgy érzem — meglehetősen keveset tudunk. Ez a kis gyűjtemény (amely a *Gut zum Druck* című antológia alapján készült) így mintegy hézagpótló is.

A svájci német nyelvű költészet része a svájci irodalomnak, ugyanakkor szervesen beépül a német nyelvterület irodalmába. Természetesen elsősorban a kortárs nyugat-németországi költők lírájával hasonlíthatjuk össze. Ha a svájci német nyelvű költészetet összevetjük a mai nyugatnémet lírával (mondjuk az Európa Könyvkiadó által gondozott *A sóragyógású bánat* vagy a Deutscher Taschenbuch Verlag által kiadott *Deutsche Lyrik* című antológiák alapján), azt látjuk, hogy az előbbi, ha talán kissé kevésbé elmélyült és sokszínű, bizonyos vonatkozásaiban frissebb, elevenebb és ötletesebb.

Ami megegyezik: a svájci német költők egy része is a hagyományok tiszteletében alkot, míg egy másik vonal az avantgarde törekvéseket próbálja érvényesíteni. Nem lehet nem észrevenni, hogy több svájci lírikus ugyanazt az utat járja, mint az NSZK-ban Brecht követői, tanítványai (H. M. Enzensberger, V. Törne stb.).

A hagyomány és az avantgarde természetesen olykor egy-egy költő munkásságán belül is jól megfér egymással, ilyen vonatkozásban például érdemes párhuzamot vonni Beat Brechbühl két verse között (*Das Dorf, Die Ballade vom Sporttoto*).

Szokás mondani, hogy a német szellemet a filozófia és a zene iránti vonalom jellemzi. A fordító viszont azt tapasztalja, hogy a svájci német költők versei — áttételességük ellenére — inkább konkrétak, mintsem elvontak. Egy kép vagy egy gondolat pontos, fokról fokra való meghatározásáról van szó. Az itt közölt költők közül talán csak Gerhard Meier alkalmazza egyedül a mozaik-technikát, a többiek az egyenes vonalvezetést követik, azzal, hogy

az utolsó sornak vagy versszaknak nem lezáró, hanem feloldó, feszültség-csökkentő szerepe van.

A fordító számára így a svájci német nyelvű költők verseinek fordítása egyben izgalmas logikai játékot is jelentett. S. P.

JEGYZET AZ ÍRÓKRÓL

- BRAMBACH, Rainer (1917) Korábban kertészként dolgozott, 1959-től csak írással foglalkozik. Költő és prózaíró.
- BRECHBÜHL, Beat (1939) Egy könyvkiadónál dolgozott, ma írásaiból él. Költő és regényíró.
- DAVI, Hans Leopold (1928) Középiskolát végzett, egy könyvkereskedésben dolgozik. Két évet Párizsban töltött. Versek, aforizmákat, rövid történeteket és esszéket ír.
- GEISER, Christoph (1949) Szociológiai tanulmányokat folytatott. Újságíró. Költő és esszéíró.
- GROSS, Walter (1924) Volontörként egy egyetemhez tartozó állatkertben dolgozott, majd könyvkötészetből élt, most egy könyvtár alkalmazottja. Költő és prózaíró.
- LUTZ, Werner (1930) Grafikus. Versek és prózát ír.
- MARTI, Kurt (1921) Vallási tanulmányokat végzett, 1961-től plébános Bernben. Költő, próza- és esszéíró.
- MEIER, Gerhard (1917) Gyári munkás. Költő.
- METTLER, Clemens (1936) Rajztanár, 1961 óta csak írással foglalkozik. Főként regényeket ír.
- SCHNEIDER, Hansjörg (1938) Egyetemi tanulmányai után mint újságíró és színész dolgozik. Versek és drámákat ír.
- SCHORNO, Paul (1930) Másodtanító, színházi kritikus. Költő és prózaíró.
- SCHUMACHER, Hans (1910) Író és újságíró. Versek és esszék mellett monográfiák írásával is foglalkozik.
- STRUB, Urs Martin (1910) A gimnázium elvégzése után orvosi egyetemre iratkozott. 1947 után egy magán-idegpszichológiai intézet főorvosa. Költő és esszéíró.
- VOGEL, Magdalena (1932) Angol és francia nyelvi tanulmányokat végzett. Költészettel és lírai prózával foglalkozik.
- WEDER, Heinz (1934) Gimnáziumot végzett, jelenleg egy könyvkiadóban dolgozik. Költő, esszé- és prózaíró.

sinkovits péter versei

EGYEDÜL

Lám, Ontario mellől száll a köd.
Kihunyt fényű csillagok vitorláznak.
Már hajnal lépdel a cserjésben;
faházamban elszédülök.

KERDÉS

Ó, Ráchel, miért kínoz meddőséged;
fohászod nem a könyörület
apró kínjaiért eseng? S nem csodálatos-e
mégis jajgatásod...

AKKOR

A pusztában csillogó útjelzőre találsz, vándor,
s akkor szemlét tarthatsz kincseid felett.
Elmondhatod végső szózatod, de mi lesz
e színjáték haszna?

TANAKODÁS

hatalmas sziklákat görget a vándor
társai: bot-rend és hold-ábránd
honnan ez ősi tévedés
még kiderül
nem célt keres ő
csak rejtezik

PANASZ

a sziklák szertesztét hentergetve
s kincseim is egyre fogytán

TITOK

mindig csak egy mondatot kerestem
sötétülő magányos szobák mélyén
figyeltem
mint vadász a vérző őzeket
mint szőlőhegyeken bandukoló aggastyánok
a meredek emelkedőt

figyeltem
s e gonosz tánc egyre fárasztott
csak a kétségbeesés tárnáit jártam egyre lejjebb
de biztam
a rejtjel mindent megold
mindenüvé kézen fogva vezet

akkor egy nap
tetovált gyűrű perdült a néma vizeken

ZATONY

talán észrevétlenül húzódik meg
a hullámok mélyén
a feszes árbocok nagy suhanással dőlnek
fedélzetére az eltévedt hajóknak

olykor mégis
lehanyatló kézként végzetes
vergődő és szótlan
mint a fájdalom

DROTSÖVÉNY

a tavak mentén
egy lengyel üdülőhely hotelszobájában figyelem
a falakra lopódzó árnyakat
a mulatozó furcsa tánc dacos imbolygását

ha kitárnám ablakom
elvakítaná a könnyű fények

ha kitárnám ablakom
látnám a várból
az esőben fürdő
formásan nyírott sövényt
a kertben siető udvaroncokat
a távolban vizes sörényű lovak nyerítése
zsebkendő-pázsiton ősz-könny
harsonák jelzik valaki közeledtét

kenyérillat

ha kitárnám ablakom
látnám a drótsövényt
ezen belül minden az enyém
az elhatárolt tért magam gondozom
kínjaimról nem beszélek
becsvágy és méltóság nem talál ellenfét
mindenről én döntök
s szólna a dal
a drótsövényen belüli rész
az enyém

*az utolsó semmi maradéka
aminek nincs és nem lesz*

SOMOGYI SÁNDOR

VISSZHANG honol
komor
kosaraiban a szélnek
sár
likacsos
kietlen didergés
kukoricamálé
a homok
 Ó
a Honok
vize homokos
savas
barátom a tér
betömött
vizesés a szökőkút
megszökött
hat utca
hat sarok
váratlan
két kalap
gitár vagy citera
vak és két kutya jobbról
könyörög a tehergépkocsi
taxi nincs
VÁRVA VÁRT
tüdőgyulladások szanaszét
és esik eső
 nem esik
és fúj szél vizenyős
határozatlan
maradék
hideggel mének
égnek fenn
zsíros tetők

zöld égboltok határtorkán
kuncogva
megállva
megfájva
megvágva
meg-megrántva
ficamaiban a nincs több
Péter
NYISD KI kapuját a világnak
megjöött
Krisztusunk hol van
sötétség
az ITT NEM veszett
ébredésben
mielőtt megtettem könyörgésem
tudtam mit akarok miért
hazudok kést
nem volt érthető mit keresek én itt
miért nem keresnek itt engem

elég egy szelet kenyér
égetett szálas kakaó
húgyos vizes tejből
a vajnak nincs oktánszáma

s robog a vagon vágatón
nem zihál
visszhang honol
a honon vér
barackhulladék
MA lopott nyár
vicsorogva kiabál utánam
várj dögevő még hizol
meghizol
még

elég egy szelet kenyér
egy tányér kaporleves
az ecetesüveg és a morzsák
szanaszét
nézem a szemem a levesben
nem komor
autók suhannak zenitbe
álom száll
elpihél
szárnya pillét éget mélán
HAZUDIK a dél

új meleg szél (nem vizenyős)
melegség hallgatja hallgattát
nem hisz neki
elalszik
süvítő gondok mérges gombák suraja tűnő töltelékek
megtömött kispolgárok
áll álmatlan álom

AZ EST

korántsem este
csak est
nincs sehol bor
unalom és révedtség virágod
belepte por
nyirkos pókháló orrodon
szítál
és nyugtalan órai késő kék
érett délutánnak
zihálva veszik észre
hogyan mutatói bilincsből állva
sikoltozva
várják a jelent a múltból
megint dadogni kell
amíg ujjai a szemembe nyúlnak
s emlékszem
a délelőtt
míg mosod szőrszáladat
nagy agárszerű zsírfelület
és fülcimpáidat a vér
a vér
átüt a másik dimenzióba
és te megint csak nem tudod
hol vagy
megborotválva leány
várhatod míg
arcod rühei
újából kiülnek az égnek
de akkor újabb madarak
és emlősök vándorolnak
és jönnek
és a vér
újából más dimenzióba tér
s te csak egy fürdőszobában álló
kukac az almában
alma kukacban
vagy
azután leülünk a Lónál Robi
rumot iszik velem nem én
iszom vele
a világ
mondom de ponyva a világ
bélyeggel leragasztott emberkék
a Lónál
nincs eső
amennyit akarsz
(ezért érdemes
és meg kell rendszeresen
fürdetnem
az alázatos
száz álarcos
vastag pofahúsos
fejem)
A LÓ KÖZBEN MEGSZÜLTTE TŰNÉSÉT
teszel
mit tennél ha semmit sem tennél

a művészet hazug mindegyje
na mindegy a nekem jó
 neked jó
messze a nők valódi nyílásától
a nagyon
messze
 távol
 messzebb
 vég
 végtelen
 határ
 egy pont
 talán
 a kettő
 tucatnyi
 de a sok
 a tömeg
 massza zsíros nehéz
hisz ez
ORIÁSI TÖMÖR KONZERV ma
semmilyen ordítás nem érvényes
és benne lubickolunk kis
 nehézkés
 értelmetlen
 citromsárga
 zenénkkel
kéne hogy találkozzak veled
vagy nem kéne föld
 Tilda levelet írt
vagy csak képeslapot
 egy meglopott lopott húség
melegem van
és nyár van
a nyár-nincsben
zöld zöld zöld zöld
poggyászos gyászkocsikban
bíborkínban
tolod két férfi memzette babakocsid
emberek közé hisz újból
vissz
újból hang
harapó csendben áll magány
hátratulva az égben
ma biztos bemászom a dobba
megvársz hétre jó zene
jó
nem jó józene kíméletlen
 de ott leszek
 ott lehetek
hol lehetnék máshol
tudod hogy jólesik a séta
és kezet fogunk
és
és
és
és
és megint

visszhang honol
komor
kihúzta hosszú belét az életnek
és apró
gyöngyharasztos harmatokat
és smaragd
üveges reggeleket engedtem fel
fel fel fel az úrbe
a semmibe
és a kert mohón lihegett
kiabálva kapálózott az édes
TILTOTT akol remegése
a kézkerítés
után
gyönyörű víz-zölddé változott halak
a ködök
a zöld
városi emberek
akiket gyűlölök
és akiket
ISMEREK

közben két kocsi érkezett
a jött és a nem jött
a mész megyek
és nem mész
de nem maradsz mész
nem maradsz egy
istenért sem
elmész
a hallgatásba lökött apró kristályos csendek felelnek:
mi van ott
mi nincsen

nincs több
nincsen

barát
tántorgó látható emberölő üres
szobák hangja

a szél
a kél vihogva
kérdéz
kérdözve
felelet

nincs
felelet kérdés

feelve
elfogy papírom
kínom ponyvája sír
fogínyvérzés
kék tintaleves

HA CSAK EGYSZER TUDNÉK ÖLNI

és az éj karbamidgyantáival
és karba karba
karbonádó gyémántjával
feketét hazudva kéket
és néhol zöldet bársonyozott

a város
a külváros és annak
mészáros
fiaira nagy végtelen
hogy végleg
egy teljes szemétdombi bűzű
de igaz
pokolpiros-kék
(tehát violett)
külvárosi éj legyen
egy JÓZSEF ATTILA-ÉJ
ahol mindenki érzi a szégyen porát
de magán nevet a nincs
SÁR LESZ BELŐLÜNK
mert hideg van VISSZHANG
honol
és van akinek nincs hideg gondolom
gondolom-e
ennek az utcának nincs vége
csak számtalan
száraz kis mellékutcák
mint a disznóemlők
le-le vékonyodva
és én már nem látok fényt
a minden világosban
csak önmagába visszatérő körök
a mindent látok lát
mindent
nem nézve
és nézve nemet és igent
egyszerre
nem érzem már
a neont
alattuk az ember zöld
hányingeres
és körötte
ziháló köd mohón
hálót köt
nevetve
szavába
és gondolatainak fele
számoló reprodukció
meghitt kételkedő kavicsos
üresmondó
útszakasz
egy pontjában álló számtalan
NÉZD
ez a kapu jéghideg
enyém volt a homok is antal
gyermekriadalmamban újra újra
átmásztam
és ez a kártyázás a gömbökkel
emlékeimbe
ez a kerítés
benőtte fehér gyász
száz év és tövis
balzsamba

porba
emberekbe keverve áll
és vár rám
nézd
mondom itt be kell mennem
újboldi zöld emberek közé
hullák ágyába feküdni
büdösödött vágylevesbe
rohadt emberekbe
feküdni ülni és állni
keveset beszélni de ha kell
de ha kell
sokat motyogni hasztalan
ez törvény
„ha átléped az én küszbömet”
itt születtem

nekem elég egy szelet kenyér
zsírba fagyott emberhús
és krumplidarabocskák
ez egész két gramm
egypár száradt
elfáradt szó
és nehézkes
feledékeny
telített éhséggel
lehúzom a mai látszat redőit
nincs terv
újbold szétvágom lepedőt
és hasát
megigazítom nagy szemeit
izzadságom
huncutan
megcsiklandozom
nem nevetve
lesimítom
szétbimbódzott nagy hasát
ágyamnak

nézem
hallom
végrelegesen
már VISSZHANG honol
komor
kosaraiban a szélnek
néhol lyuk
néhol apró kis levélkék hullanak
megkocsonyásodott a sár
de itt van
és az átokcsend gubbaszt
szokatlanul
nehezen
nem emészték
nézek
hallok
és visítok néha
hogyan a fenébe is
VAN-E ÁLOM VAGY NINCS

négy vers

SZÜGYI ZOLTÁN

CHEYENNE

Ej,
kis cheyenne,
ha tudnád,
mögötted
terhes maradt az idő.

Kiságyadban
lefaragott tornyok,
fiákerkerekek,
apró kezeidből
fénylőn szivárgó tenger.

Ej,
kis cheyenne,
ha tudnád,
feldíszített hazák
és tengerek,

az egész világ
zenefoszlány lett csak,
egy rozsdamarta
szaxofonból.

Kis cheyenne,
a te álmod volt a tenger,
(most vérző partján állunk)
melyben mindenki
saját áriáját énekelné.

Ej,
kis cheyenne,
magunkra maradtunk.

ÉGBŐL HULLÓ PIROS GYEREKARCOK

Nővérem gyerekének
és kisfiamnak
ha lenne.

Elnézlek ahogy
ébresztgetni jársz a madarakat
a zongora hatalmas billentyűin
kékklő kezeid
megfogják a hajnalt

elnézlek ahogy
elfújod életed
az ünnepi tortán

a színtelen gyerekcipőket
a gyöngyvilágban
a lemeztelenített ablakokon

(bened)
mindig virradni fog az idő
mert te kék vagy
és végtelen
mint egy gyereksírás

és minden este lehullsz az égről.

HATTYÚDAL

Ahogy felállt az elképzelt kórus
a falu főterén
és elkezdte
elképzelt hangversenyét

a kőkockák fehérek
az este sötétkék

egy kapualj titkában

megpatkolt diófák
és habszülte sirályok
deszkafalba vert játszóterek

ő kopott fekete ruhájában

Ahogy a falu papjának embere
megkongatta
a falu összes harangját
és a hívők
a templomba tódultak

(ó ha hallanák a földbe épített
városok síkolyát)

egy kiskocsmában
egy költő

a hegedű
a hegedű

a megbarnult ráncokban
borzalmas fehérség
feldíszített rögök
elhervadt gyertyák

Ahogy az elképzelt kórus
csak folytatta
elképzelt hangversenyét

a fehér kőkockákba
mártott apró madarak

ó a szél
ó az emberek

(a vert falak világában)

gyászemberek
hintók
éneklő harangok
halkan mormolt monológok

(milyen bátrak)

Ahogy a falu papjának embere
ismét megkongatta
a falu összes harangját
és a hívők
még egyszer
betódultak a templomba

az éjjelek már
egyre több szirmot lopnak el
a téglaház kapujából

és egy kiskocsmában
egy költő

ökölnyi cigányhegedűk
napba öntött szaxofonok

Ahogy az elképzelt kórus
csak énekelte
elképzelt hangversenyét

ó a szél
ó az emberek

eső áztatta
a falu főterét

fehérre mosott játszóterek
egyforma gyerekek

(haldokló nagy hangszerek)

és a sötétkék estében
tovább hallatszott a dal
az elképzelt kórus
hangversenyén

ott a falu főterén

a megriadt madárvilág
az emeletek fehér kendőikkel

Ahogy az elképzelt kórus
ó a szél
ó az emberek

hattyúdalt énekelnek
egy elképzelt kórusért.

AZ ELTŰNT TÓ HIMNUSZA

Ha hallanád
a szívekbe csapódó
vak harmonikást,
az egykori verklit,

arcán legördülnek
a hangjegyek
a hangjegyek
eltemetik a gyöngybe
vésett ráncokat,

az eltűnt tó
rozsdás habjait,

ha hallhatnád

a vak harmonikást,
az egykori verklit

valahonnan dobok hallatszanak
nem a szíve dobog.

az órák lelki életéről

FÜLÖP GÁBOR

csukjuk be szem- és fülmértékünket
a kis XIV. Lajos korabeli éjjeliszekrénykébe
SE FÉNY SE HANG
(a pillék és a dongók párviadala a sötétben)
kukkantsunk be — ELLENŐRZÉS! —
az ágy alatt sunyin megbúvó
kis-kerek-fehér edénykébe
(amolyan éjfél körül kongó)
s figyeljük az ÓRATIKTAKOLÁST
amint belénkborotvál kés-hangjaival
(mert az óráknak is van — zárójelben
mondom csendesesen — lelki életük
s próbáljuk csak meg — ezt pedig óraszakértőként
is derékul mondom — apró sztrájkolásaik után
szájkosarat húzva mutatóikra pihentetni
őket néhány napig
utána mégis-pontos-időt mutatnak ismét
megrögzött hangyszorgalommal gyűjtögetve a perceket
— mit csinálunk vajon
— — s ez már más dolog — —
a *kiesett* IDŐTÖBBLETTEL? —)
S MOST A CSINNADRATTA
(melyre annyian gondolunk titokban
míg sakk-kockás kabátkában
sakk-kockás elmével
a hivatali ablak *túloldalán* várunk)
hogy hangja elnyomja
elnyomná
(bár sikertelenül)
ezt a beléknkabalyodó hangot
ezt a hullámvonallal-rajzolt-kottát
ezt a kancsal közuhatagot
hogy elnyomná
mint amikor ujjunkat a forgó

propeller suhanásába mártjuk és
vércsöpögéssel márvány-döbbenettel
a propeller eltörött
(élet nyalogatva csorbult nyelvével)
csukjuk be
és belénkkarol — mint vártuk is —
a VIASZBÁBU
(tudják már melyik panoptikumból)
s azt mondja előbb: PUKK!
(hasából élesre töltött
gombostű virít körülötte léggömbcafát)
BELENKKAROL
„humánumból — s most mint az
óravédő egyesület tagja szólok —
állítsuk le az órákat” — mondja
fogai közül pezsgőt köp
szeméből lakkozott köröm csorog
ezt is mintha valamelyik röpcédulán
ezt is mintha valamelyik röpcédulán
szóval az ORÁK sárgarépaorrát
(gondolok itt költői formában
— s hőember-szaknyelven szólva —
lelki életükre persze)
— hogy humánus oldaláról szemléljük a dolgot
hangsúlyozza ismét és megtörli monokliját —
ha allegóriával élhetek (hihi)
— s csakugyan az-e vajon —
konzerválnunk kell az utókor számára
lelki hasmenéseinket pedig
a rossz festményeket elkoptatott cipőtálpakat
és a százsámra gépelt haszontalan oldalakat
GYUJTSUK FEL
— mondja —
a viaszbábu rámutat a kirakatokra
megpöcköli hosszú körmével a moziplakátokat
turbánként fejére tekeri a törlőrongyot
(hogy zavart vagy sajnálatot keltsen talán)
a cigarettafüstből prüsszögve kidugja fejét
a felvilágosított székláb majd
fállábon öntudatosan körülugrál tapsra várva
(a konyhaszék közben három lábon sündörög)
s ha új oldalt kezdenél
— azt mondja —
és az óra éppen áll
virág-sziesztában ázva
(s nem fiesztára gondolok itt természetesen)
ennek semmi-semmi jelentősége nincsen
ami a *lényeg* sötét mélységeit illeti
— hogy egy paradoxont is mondjak itten —
HA MEGFORDULSZ
hirtelen
és rajtakapod a hátad
amint tétlenkedik hasad árnyékában
— hogy az óra áll azt nem tudja
részlelkiismeret kérdése a dolog —
MEGMAGYARÁZNI tudod
mint jeles és orrára büszke autodidakta

megfordulsz a pokrócot
bal lábadról (vagy jobb lábadról)
a jobb lábadra (vagy bal lábadra)
húzod
s közben hátrapillantasz nyugtalan
megtapintod zsebedben a sörsüvegnyitót
(érzed ott van pedig itt fekszik melletted
— a megállított-lecsatolt óra mellett —
az újságkupacon)
aztán — hallod ha áll is az óra —
füledbe sutognak s füled
(kitátja magát a jámbor e hangra)
csámpásan lebzsel a hízelgő hang körül
vagy inkább körüllebzselni magát engedi
NAGY betűt-hangot írnál a melledre
körbeszaládnád *háromszor* — legenda ha lenne —
az ORAMUTATÓT
(a már említett) szem- és fülmértékeddel
feltérképeznéd összegeznéd kiértékelnéd
magaddal-magadban mint a szép-mesékben
MEGFORDULNÁL
— mondja —
szedegetnéd az elhagyott hajszálakat
a hamutartókat kiürítenéd és
skáládon beosztanád a hamut
aztán
— mondja —
az órát megindítanád
(nem-bevált be-nem-vált
órapszichológus)
hogymintha előre-hátra
járna jegyezne ítélné megint
nem-látta-volna
a hirtelen becsukott fiókokat

NYELV ÉS VARÁZS

Nincsen semmim

csak amit anyámtól kaptam
s bár e kevés: oszthatatlan

az örökség azé —

.....
.....
.....

aki fölemeli!

A TEREMTÉS ÓRAI (II.)

Költőger Károlynak

Megkaptam a kést.
Forgattam, villogtattam,

s amikor már
válni akartam

az alma
visszaváltozott — virággá.

Most nem tudom, mi legyek:
féreg vagy pillangó?

A kést mindenesetre
megtartom. —

Talán még általsegít
önnön elhullásomon.

ÉNEKELNI

A jóllakott unalom
nem tud énekelni

csak ki naponta jajdul
vérezik

s az kinek
kivert fogai közül

a tiszta élet hangja száll
és sír és süvít és felemelkedik.

UTCAI PILLANATKÉP

Ember és kutya.
Kutya és ember.

Két egymáshoz szegődött
szótlan magány.

A sarkon mindkettő
megáll és percekig tétováz.

Előttük semmi.
Mögöttük semmi.

Csak az út.
Mely nem vezet sehova.

Igy hát csöndben
kihátrálnak a világból.

Ember és kutya.
Kutya és ember.

Két egymáshoz szegődött
fénytelen planéta.

TÁRSTALANUL

Ablakomban szárnyzuhogás,
Örvögalamb-burukkolás,
Hess, te madár, hess, te gerle,
Nincsen, aki rá felelne,
Hess!

PORI PORTÁN (Könyörgés a szélhez)

Melegünknek kulcsa veszett,
melegünknek kulcsa veszett,
jegesmedve szél,

jegesmedve szél,
ne fújj tovább ablakunkba,
ne fújj tovább ablakunkba,
jegesmedve szél,
jegesmedve szél,
mert már minden fagytól csattan,
mert már minden fagytól csattan,
jegesmedve szél,
jegesmedve szél,
s dértől rogyik le az asztal,
s dértől rogyik le az asztal,
jegesmedve szél,
jegesmedve szél!

FEKETE SZÁRNYÚ SZÉL

A léckerítésen fekete szárnyú
szél akadt fönn,
s egy-két tejért dohogó
csempe köcsög.
Melléjük mohadomb csipkelobogója
mered a semmibe,
akár az udvar mélyén süppedő
kútkáva, venyigerakás
vagy az ázott szalmához támasztott
foghíjas létra ...
A trágyadombra vetett sütőteknővel
teljes a gyász ...
Meleg szavakkal sem
gyűjtasz itt többé
semmilyen tüzet.

TISZTELET AZ EMBERNEK

Tisztelet a fűnek, Napnak, tengernek,
de legelőbb magának az embernek,
s lankadatlan két termőág kezének,
mert nyomában még a rom is megéled.

Tisztelet a szónak, honnak, tengernek,
ám legelőbb magának az embernek,
ki ősz fejjel is gyermekként álmodik,
és áll és küzd és győztesként távozik.

Tisztelet és hódolat az embernek,
de legelőbb a táguló szellemnek,
melyé a holnap, és izzón még: a ma,
fényes esztendőök megváltó aránya.

mai próza

bujdosó

JUHÁSZ ERZSÉBET

— Egy-kettő-három! Első kép, először. Megy!... Stop! Még egyszer! Megmondtam, hogy ne gondolj semmire. Semmire, érted? Csak arra az egyre, hogy fényképeznek. FÉNYKÉPEZNEK, érted? Most vigyázz!

Mehet?

Egy-kettő-három. Első kép, másodszor!

Megy!

Amikor reggel felébredek, arra gondolok, bárcsak feküdne mellettem valaki. Tükröt tartanék kettőnk elé, s az arcáról lemérhetném, vajon valóban tükörkép-e, amit látok. De ennél sokkal jobban is felhasználhatnám. Mondataim könnyű valószerűtlensége miatt szorongva teljes erőbevetéssel hazudoznék neki, estig rám is találna, szitkozódna, aztán hazavezetne.

Időtlen idők óta zuhog a víz, a kád szélén megtörik, ívvé formálódik, egyik fele kicsapódik a kövezetre, a másik óvatosan ereszkedik végig a kád hűvös falán. A hófehér csempe kellemesen hűti szemgolyómat. Valaki csönget. Kapkodva kezdek zuhanyozni. Ha ez a csöngetés egyszer elmarad: valaki elcsavarta az utolsó lámpát.

Bóbó minden reggel felkíséri hozzám a fodrásznőt és a kozmetikust, hogy a helyszínen adja meg nekik a pontos utasításokat. Ma például egy minden eddiginél ünnepélyesebb november eleji délután vár ránk — lilában. A fodrásznőnek és a kozmetikusnak tésztaszínű és -zagú bőre van, az öregedés első lappangó jeleivel. Csúszós, hideg ujjakkal pillanatok alatt hatalmas csavarokat raknak a hajamba, súlyos pakolásokat az arcomra, miközben egyenletesen, színtelenül és megszakítás nélkül beszélgetnek. Sokáig fekszem így, forró búrába rakott fejjel, vastag krémréteg alá temetett arccal a szoba parfümökkel, illatpermetekkel telített nehéz levegőjében. Talán, talán most már elengedhetem magam, ezeknek a síkos kezeknek a szabályos mozgása, ez az egyenletes, elakadhatatlannak tetsző beszélgetés fölöttem elég erősnek bizonyul fenntar-

tásomhoz. Nyugodj meg, ma sem fogsz kicsúszni e jó kötésű hálóból...

Amikor szabályosan beöltözve, fejemen hatalmas, csontkemény hajkoronával, krém-, festék- és púderréteggel elborított arccal kilépek a szobából, már minden egyszerűnek tűnik, és biztosan tudom, képzetlenség lenne bármit is elvétenem. Kezdetben Bóbó elég sokat vacakolt velem. Azt mondja, az a szerencsém, hogy arcom a felismerhetetlenségig átalakítható. S neki, akárhogy veszi is, mégiscsak kifizetődik, ha két-három modell helyett eggyel dolgozik.

Valamelyik gyár különböző sprayeiről és fürdősamponjairól készítettünk reklámfilmeket, nekem mosolyogva, kéjes sóhajtások közepette mondanom kellett néhány „elragadtatott” szót e gyártmányokról. Noha előzőleg napokat töltöttünk azzal, hogy számtalan elképesztő parókát és ruházatot cserélgetve rajtam, elképesztő környezetekben és elképesztő testhelyzetekben elképesztő fotókat készítettünk rólam, s meggyőződhettem róla, hogy arcom valóban a felismerhetetlenségig átalakítható, amikor az első filmfelvételezés előtt a tükörbe néztem, s megláttam azt a csontkemény arcot, tudtam, hiába szólomgatóm. Egész megjelenésének kifejezéstelensége, abszolút jelentés nélkülsége olyan élmény volt számomra, hogy a sprayekről és különböző fürdősamponokról beszélve akaratom ellenére feltört belőlem valami mélységes, elfojthatatlan öröm. Az az immár biztosra vehető tudat, hogy kiszakadtam jól ismert megjelenési formámból, hogy könnyű vagyok és szabad, hogy az önmagammal való szembenézés objektíve is lehetetlenné vált, olyan élmény volt számomra, hogy nem voltam képes fékezni magam.

— Stop! — kiáltotta Bóbó.

— Meg vagy te bolondulva? Mit csinálsz? Nem vagy te Pillangókisasszony vagy Madame Bovary, hogy ilyen-olyan érzelmeid legyenek! Elment az eszed... Te most az az akárki vagy, aki az x—y gyár szappanával szappanozod magad, nem vagy te hülye gyerek, hogy ebbe a marhaságba beleéld magad. Sőt, tönkreteheted az egész üzletet! Az emberek érzékenyebbek, mint gondolnád...

— A te megnyilatkozásodnak itt egyetlen szabálya van, de az örök és változatlan: mindenkori kifejezés nélkülség és személytelenség. Világos? Na, készen vagy?

— Mehet?

Titokban kicsit élveztem Bóbó ilyen kifakadásait. Történik valami felettem, amiért, bár részt veszek benne, nem tartozom az égvilágon semmilyen felelősséggel. Meggyőző-e vagy mesterkélt az öröm egy idegen arcon, még ha az enyémet takarja is! Mi közöm hozzá.

— Na itt van! Hát látod, ilyen nincs — mondja egy este felsőbbösen nevetve Bóbó. A rólam készített próbafelvételek peregték előttünk. Valami erdőben futkározok épp, rettenetesen kiöltöztetve, hatalmas, mozdulatlan hajzattal elborítva hajlakkot reklámozok.

— Megint valami idegen, ideilleszthetetlen öröm az arcodon! A groplánt itt is cserélni kell.

— Van abban valami ingerlően hülye érzés, amikor meglátsz egy őszintén és személyesen örülő arcot valami tébolyult reklámfilmben!

Elnevetem magam.

— Nézd csak! Mintha tudathasadásod volna! Mint aki tényleg el

akarja hitetni, a jóérzés netovábbja ez az egész.

— Miért? Azt hiszed, nem az?

— Ne hülyéskedj! Az emberekre idegesítően hat az ilyesmi. Érzékenyebbek, mint gondolnád!

— Szerintem ez az álmuk...

— Na rendben van, hagyom.

Aztán visszafelé pergettük a jelenetet, s megrökönyödve állapítottuk meg, hogy az arcomon látszó mesterkéletlen öröm még ilyen természetellenes körülmények között is az, ami, hogy egyszerűen oszthatatlan és elpusztíthatatlan.

— Az a leghülyébb az egészben, hogy ezért az ordinaré dologért képes vagy ennyire túlfeszíteni magadat.

— Mondom, hogy nem készakarva történik.

— Nem értelek, azt most már látom, hogy nem akarsz a filmhez kerülni, de hát akkor meg kinek vagy minek játszol itt?

— De nem veszem észre, ha mondom!

— Azt hittem, ezt a melót a világon senki el nem tudná lőni, mert itt a világon semmit sem kell tudni.

— Persze, persze. Egyszerűen beállsz a ringbe, bizonyos mozdulatokat végzel, bizonyos mondatokat mondasz, mindennek semmi értelme, haszna vagy jelentése. Egy csapásra tisztán előállítod...

— És mi itt a probléma?

— Semmi.

— Ez a legkönnyebb meló a világon.

— Az, a legeslegkönnyebb.

— Hidd el nekem, nincs olyan meló a világon, amelyik kezdetben, míg az ember fél szemmel kívülről méricskéli, ne volna hasonlóan képtelen, sőt abnormális, mint ez a tied.

Nézem ezt az arcot, a két mély szemgödörből néha váratlanul kivillan egy szempár, majd villámgyorsan visszahúzódik langyos és sötét odújába, és nem tudnék kiáltani. Belehelyezkedem szépen a felállított rendbe. Bóbó világából egyenes kilátás nyílik a semmire, elébe állok hát, takarásul.

— Ez mind rendben van — hallom a hangom —, nekem, mondjuk rá, megfelel ez a meló, mert szeretem a könnyű melókat, de ha úgy gondolsz, hogy nem tudok beletanulni, hagyjuk abba, minden hercehurca nélkül, le fogok lépni, ígérem.

— Tudod, fáradt vagyok. Nincs kedvem minden héten újabb modellek után futkosni. Te nem vagy rossz, de ami sokkal fontosabb, megbízható vagy, azért maradsz, mert sohasem tudnál ebbe az egészbe beleszokni.

Tulajdonképpen teljesen mindegy, ki csavarja el fölöttem a villanyt.

Ha valamikor is lett volna sajtóságos arcom és személyiségem, amely meghatározott körülmények között, itt és itt, ekkor és ekkor ki tudta volna fejezni önmagát, valószínűleg makacskodom, és könnyű hazárdirozásnak tekintem ezt az egészet. A külső nézőpont, amely Bóbó szerint az idők folyamán lassan elmosódik, az én esetemre sohasem lehetne érvényes. Az én egész létezésem erre a nézőpontra rakódik naponta vastagodó rétegekben. Épp legszemélyesebb önmagam siklott ki

mindig is kezem közül. Mindenkor önmagam különböző pózokká merevedő merő látványa az, ami valóságos, megfogható, ami elmondható, át-gondolható... Ami olykor-olykor kicsordul pontos gondolataim sűrű szövetén át, öntudatom fegyelemtraverzei mögül — maga a biztos nem-létezés.

Lényegében semmit sem lehet tudomásul venni, de elutasítani sem. A létezést nem lehet megélni, de megszűnni sem lehet benne.

A fényképek mindig is legkedvesebb holmijaim közé tartoztak. Mindenhová magammal viszem anyám, apám és húgom fényképeit, közös képeinket, a magam gyerekkori képeit. Természetes mesterkéeltségük egyre hitelesebb tartalmakat fed fel belőlük. Nem is gondolok anyámra, apámra, húgomra, akire egyébként is alig emlékszem, csak fényképeik jelennek meg előttem. Napról napra elevenebbek, lassan mindent meg fogok tudni róluk.

Egy alkalommal próbafótokat készítettünk, még valamikor pályafutásom kezdetén. A műteremben kellemes hűvös volt és szokatlan csönd. Kis gépek kotyogtak fel néha. Az idő vékony szalagokban csavarodott fejem köré, még a nyílást is észrevettem, ahol keskeny sugárba rendeződve szökött a levegő. Éreztem, hogy megfulladok, a végén össze fogok esni, és valami szörnyű erővel hatalmasodott el bennem a gyanú: átjuttettek, orvosi szaklapok számára készítenek majd rólam felvételeket. Alattomban ingerelnek: ez itt egy kis családi fészek, szorgoskodás, ünnepegyesség, apró meglepetések, mosolygás jobbra, balra, előre, hátra, reggeli, ebéd, vacsora, mosolygás jobbra, balra, előre, hátra, torta az asztalon, gyerekek, hideg-meleg fürdő, fogmosás, mosolygás jobbra-balra, előre-hátra, narancsszörp, citromszörp, almászörp, puszi a homlokodra, reggel, délben, este, mosolygás jobbra-balra, előre-hátra, aztán, ha végképp elveszítém a kapcsolatomat a külvilággal: katt-katt-katt, tömérdek felvételt készítenek megejtő tébolyomról. Aztán, amikor éreztem, minden levegő kiszökött a szobából, hirtelen magamhoz tértem. Valahol, láthatárom alján, hallótávolságon kívül apró kis alakok mozgolódnak, hiába is figyelném motyogásukat. S ekkor egy csapásra megvilágosodott előttem, mi az én dolgom:

— Emeljem feljebb a kezem? Fordítsam valamivel jobbra a fejem?

Így?

Hova néztek?

A falra jó lesz? Vagy a semmibe?

Nevessek?

Jobban?

Kevésbé?

Mehet?

Érzékelem testrészeimet, az arcomra merevedett végérvényes mosolyt, szemem semmibe néző tekintetét. Aztán a mozdulatlanság lassan leigázza lábujjaimat, magabiztosan halad fölfelé, többé nem fogom mozdítani a lábam, kezem, törzsemet, egyetlen hűvös teremre szűkül a világ, majd tovább zsugorodik; kis homályos pont. Emlékezetemből elmaradnak a többé már sohasem látható környezetek képei, széttöredeznek szokásaim, egész létezésemet egybekapcsoló masszív abroncsai, csak a jelen pillanat mindentől leválasztott, tovább már nem osztható

részecskéi forognak még egy parányi hengerben. Hirtelen egyetemessé táglul a hiányérzet tudatomban, átjár a lét egyetemes felidézhetetlenségének tiszta élménye. Aztán lágy, nyúlós képek, összegyűrődött képek, majd minden, ami csak létezett, végérvényesen besüllyed az agy elragacsosodott anyagába, beszorul a test kőkemény burkába. A kigyulladó éles reflektorfényben, kihegyesedett orrom fölött, két szempillantás között, piszkosszürke golyóvá csontosodik a világ.

Ez az a perc, amikor lefényképezték apámat, anyámat, kishúgomat, s fényképeznek engem is naponta, hogy a túlérétt fény újra meg újra szétrobbantsa, széthordja az egészet.

Amikor szöveget mondok, mindig biztonságban érezhetem magam. Az, amit mondok, önmagában véve tökéletesen képtelen és mesterkéltségű. De ha semmit sem kell mondanom, csak mutogatom, ilyen-olyan mozdulatokat végezni, mosolyognom, és nincs, amit elhárítsak, az egész helyzetnek az abszolút képtelenségét és mesterkéltségét némán, minden segédeszköz nélkül kell előállítanom: azzal, ahogy járkálok, ahogy nézek, ahogy megfogok és használatba veszek bizonyos tárgyakat! Szüntelenül gondolnom kell valamire, hogy tudjam mihez mérni a kilendülést. És mindenből, amihez csak hozzáérek, vadonatúj, még sohasem használt tárgyak jellegzetes szaga árad. Érzem: velem kezdődik létezésük. Egy élő lélek sincs a közelemben, ezeket a krémeket, szappanokat senki sem fogja használni. Néhány éven belül, bármilyen csöndben és észrevétlenül folyjon is az életem, elmosakodom tömérdek szappanomat, elkenetem krémjeimet, ha kiürültek tégelyeim, azon a napon ér a halál.

Azt hiszem, a világon semmit sem tudnék annyira szeretni, mint hazugságaimat. Mindent, mindent, kívül és belül. Csak ülünk, Bóbó meg én, egy langyos vízzel telt kádban, ugyanaz a víz áztatja testünket, ugyanaz a pára nehezíti lélegzésünk, elnézően szemet hunyunk a másik testének fokozatos rongálódása láttán. Ha volna itt bármi apró mozgás, már rég feldöntöttek volna bennünket. De mi tartjuk ám magunkat, bár tudjuk, hasunkon már jóvátehetetlenül elpuhult és egyre mélyülő rétegekbe gyülemlik a bőr, s az évek folyamán fejünk is előrebillent, arcunkon enyhe ütések furcsa dudorai. De beszorítottuk azért magunkat tinédzserek karcsú ruháiba: két kitömött tinédzser-bábu a kirakatban. Ha volna itt bármi apró mozgás, tudom, már rég feldöntöttek volna bennünket...

Van abban valami szorongató, de egyben kellemes érzés, ha az ember egyedül megy az utcán. Én ilyenkor kötöm rövid életű ismeretségeimet. Sohasem előre megfontolt szándékkal, csak úgy, fogalmam sincs, miért. Mintha felfüggesztették volna azt a státusomat, amelyet ismerősök közé kerülve mindig készségesen vállalok. Ilyenkor semmit sem kell tudnom önmagamról. Nem leszek más, úgy mázskálok, hogy nem vagyok senki: ha nem ismernek, nem kell betartanom kialakult viselkedési szokásaimat, és nem is kell változtatnom rajtuk, nincs idegenségérzetem, és nem vagyok otthonos sem, úgy tűnik, az út nem kezdődik és nem is ér véget sehol.

Vannak, akik elérzékenyednek, és mesélnek magukról. Minden erőmmel azt szuggerálom magamnak: nem értem, nem értem, nem értem.

A végén már valóban nem értek egy szót sem. Abból sem, amit nekem mondtak, abból sem, amit én mondtam másoknak.

— Én nem tudom, miket mondtam, érted?

— Hiába is akarnál bármit is az emlékezetembe idézni.

Nem tudom, nem azért, mert elfelejtettem, magával az értelmével nem voltam sose tisztában...

Ott voltam, persze hogy ott voltam, és értettem is, de nekem ehhez az egészhez nem lehet semmi közöm...

Hogy beszéltem mégis?

Miért, ugyan mit tehettem volna?

Nem, nem éreztem és nem gondoltam az égvilágon semmit, egyszerűen beszéltem. Igen. Igyekeztem jól, precízen megformált szavakat, értelmes, összefüggő mondatokat mondani.

Most megint!

Hogyhogy igaz vagy nem? Mi lehetne egy mutatóványban igaz vagy sem? Na ne hülyéskedjünk.

Miért csináltam, miért csináltam!

Az egész életemet mégsem vághatom össze némafilm-jelenetekből, az egész életemet mégsem, nem gondolod? Nem lehetek a helyzeten kívül.

Hát létezésem helyzetére, arra gondolok...

Én is ügyeskedem a magam módján. Én egy ilyen sínpáron futok, épp ezen tudtam beindulni, és akkor mi itt a probléma, nem értem, mi itt a probléma.

Egész más, ha valaki megkér, hogy feküdjek le vele. Ez természetes hozzáállás. Amikor ismeretlenekkel szeretkezem, tisztára olyan, mintha valóban felfüggesztették volna az életemet. A merő gesztus legtökéletesebb formája, amit teszek: mozdulatok világos, félreérthetetlen relációjában reagálok egy másik ember mozdulataira. Még véletlenül sem képzeleghetek, létezésemnek nincs múltja és jövője. Beszélnem sem kell, amit más körülmények között, jelentést tulajdonítva mondataimnak, a másik csúnyán félreérthet. Semmit sem kell tudnom az adott pillanaton túl, sőt komolytalan dolog, csalás és visszaélés lenne. Lehetek férfi vagy nő, idősebb vagy fiatalabb. Lehetnék akárki.

Elég ritkán beszélek. Anyanyelvemet pedig sohasem használom. Csak néha, álmaimban. Amikor álmodom, a lét egy veszedelmesen szűkülő járaton visszafelé kezd peregni bennem. Szavakat mondok, amelyekhez arcok, tágas udvarok, gyümölcsfák, nyári záporok, korán sötétedő meleg délutánok tapadnak.

Ha így mondom: kenyér, akkor az várakozás forró és sötét pékségekben, tolongás, asszonyok és öregemberek, sírás, a sírás íze, a meleg kenyér íze.

Ha Bóbo nyelven beszélek, beszédem eleve nem használható gondolataim közlésére, mindig megkönnyebbülten érzem, elhangzott hangsoraimnak sohasem volt és nem is lesz semmilyen jelentésük. Hiába is kutatok emlékeimben, nincs olyan dolog vagy fogalom, amelyet épp ésszel hozzájuk lehetne kapcsolni. Jól ismert dallamok csengenek fü-

lebenben, kényelmesen üdügélek hát tágas csöndemben, hátam mögött a sarokban sípoló tüdővel fújtat kövér időm. Kint valaki mozog, tesz-vesz, emberemlékezet óta, megállás nélkül. Mindaz, ami előáll, közvetlen kapcsolatot alkot egymással. Fölrajzolom az ábrát és teljes a kép, egyetlen pont sem marad kívül, nincsenek homályos részletek, megfejthetetlen relációk, mélyrétegek vagy felszíniek takarásul.

Mozgásában szemlátodást soha sincs semmi erőfeszítés, leküzdendő ellenállás. Látszik, tehát van. Kissé távolabbról szemlélve: áttetsző üveggolyó, szabályosan végiggurul egy tárgyhálózatra épített műlesikló pályán. Elindul-célba fut, elindul-célba fut, és így tovább, tovább, tovább, elvéthetetlenül...

Ez az alak oly tökéletes, kedvem lenne kivágni papírból.

Az utolsó pillanatban, mielőtt ízeken, illatokon és mindenekelőtt idegen képeken át áradni kezdene felém elmúlt és jelen időm, már arcok villannak tükreimen,

a vázán,

poharaim hűvös falán és ó, szegény ártatlan szüleim

mennyit könyörögtek bocsánatért, még a kilincset is

alig értem el, minden este a megszokott

időben ágyba tettem őket, lábujjhegyen

jöttem ki, magam sem hallottam, olyan csöndben

csuktam rájuk az ajtót, néha föl-föl-

sírnak, mindig is oly

vigasztalhatatlanok voltak...

Már-már odakiáltanék Bóbónak; engedjük végre el magunkat, engedjük át. De az utolsó pillanatban mindig megvilágosodik előttem, mi is a dolgom:

Emeljem feljebb a kezem? Fordítsam valamivel jobbra a fejem? Így?

Most hova néztek?

A falra jó lesz? Vagy a semmibe?

Nevessek?

Jobban?

Kevésbé?

Mehet?

Érzékelem testrészeimet, az arcomra merevedett mosolyt, szemem semmibe néző tekintetét. Aztán a mozdulatlanág lassan leigazza lábujjaimat, magabiztosan halad fölfelé, többé nem fogom mozdítani a lábam, kezem, törzsemet, egyetlen hűvös teremre szűkül a világ, majd tovább zsugorodik: kis homályos pont. Emlékezetemből elmaradnak a többé már sohasem látható környezetek képei, szétpattannak szokásaim egész létezésemet összefogó, masszív abroncsai, csak a jelen pillanat mindentől leválasztott, tovább már nem osztható részecskéi forognak még egy parányi hengerben. Hirtelen egyetemessé tágu a hiányérzet tudatomban, átjár a lét egyetemes felidézhetetlenségének tiszta élménye. Aztán lágy, nyúlós képek, összegyűrődött képek, majd minden, ami csak létezett, végérvényesen besüllyed az agy elragacsosodott anyagába, beszorul a test kőkemény burkába.

A kigyulladó éles reflektorfényben, kihagyasedett orrom fölött, két szempillantás között, pizkosszürke golyóvá csontosodik a világ.

játék és szünet, színek vonzásában

KOLIGER KÁROLY

VALLOMÁS

Ezen a reggelen; azt hiszem, a többiekkel. A többiekhez hasonlóan. Ezer és ezer más ember előtt, illetve valamennyivel kevesebb ember után. Amikor, enyhén szólva, ébredésem kész tényként könyvelhetem el, illetve, lezártam volna a gondolatot, hogy kész tény, tehát felébredtem, pontosabban az ébredésem igazolja, valami történt velem, velem, aki én vagyok, akiről elhiszem, hogy én lehetek, mert magamról van szó. Aki önmagáról (önmagának is) állíthat valamit, mert az az érzése, hogy felébredt, és ez a körülmény az ébredés összetett folyamatának pillanata, egészen biztosan, hiszen követi, egy sereg dolog követi az egészset. Az egészset, amelyből, pillanatról lévén szó, pusztán e töredék jelzi, e töredék jelezheti, hogy a már meglevőről lehet szó csupán. Az egész nem kitalált dolog. Mert ellenkező esetben fel sem ébred/het/tem volna. És a többiek sem. És senkinek sem jutott volna eszébe — sem valami, sem semmi.

Elég bosszantó ügy: későn ébredtem. Rohannom kell a többiek után. (Mire odaérnél, azok elmennek.)

Vagy korán ébredtem volna? Ébredésem — álmodom? Álmodom, hogy sokak után, még többek előtt gondolok a, foglalkozom az ébredés gondolatával; foglalkozom vele annál az egyszerű oknál fogva, hogy magam is szóba kerültem, vagy megtörténhet, hogy szó lesz rólam is.

Azt hiszem, lovagolok rajta: ha felébredtem, úgysis kiderül. Alvó, pontosabban álmodó figurát miért izgat a kérdés, mi lesz velem, ha felébredt. Aludtam, vagy még alszom is, és ilyesmin akadok fel. Mi lesz velem, ha kipattannak szemeim? Végigálmodhatom-e álmomat?

Ilyen körülmények között, sajnos, az utóbbi időben nyugtalan éjszakáim vannak. Éjszakáim; hiszen éjszakában szárnyal az álom, s az éjszaka előzi meg a reggelt, pontosabban azt a pillanatot, amikor az álom lezárul, illetve, az álomból félálomba, majd pedig, az álom bizony-

ságára, valósággá szenderül az ébredéssel járó gondolat, hogy tudniillik felébredhetsz, ha eljön a reggel.

Reggelek köszöntenek ránk.

Napok, nappalok.

Sokszor mégis az ellenkezőjét hisszük; talán mert kitartóan csupán álmodni vagyunk képesek. És születési hibánk, hogy tartunk a. Hogy a „Aludj, és álmodjál.” — De amikor ez pont ekkor történik...

És megpróbálom, kísérletet teszek az alvásra. Még félálomban pedig, s nem csoda, nehezen megy: nem tudok dönteni, fel sem ébredtem, el sem aludtam, ez álomban történik, álomnak vélem, pedig félálomban vagyok, vagy csak azzal kínlódom, hogy a valóságból álom, félálom, vagy pusztán a valóság felé kormányozzam magamat. (A többiekhez hasonlóan.)

Ezért köszönnek az emberek egymásnak reggel, vagy nappal, vagy az éjszakában, vagy amikor egyesek köszönnek, elköszönnek, vagy megköszönnek valamit egymásnak, ezért halad az ember egy egészen más irányból más irányba? Talán egészen önmagáig. Vagy önmagától is messzibbre. Hogy már maga sem tudja, ő-e az.

Amikor a dolgok megtörténnek. Ahogyan mondanánk: szükségszerűen bekövetkeznek.

Nos tehát: az órát elalvás előtt ajánlatos felhúzni. Ha másért nem, ha te magad már nem is ébredsz fel, csörögjön legalább. (Az órának ennyi kijár.)

Most már abban sem vagyok biztos, hogy az órát csörgőre húztam-e, illetve hogy abban a pillanatban mit cselekedtem éppen. Amikor az idő drága pénz. És még nem is pihentem. Vagy még haza sem értem, hogy magamhoz méltóan, mint sokan mások, ébredés vagy munka után lepihenjek.

Ezért nehéz az én életem: sem álom, sem valóság. Vagy ha félek és már félni sem tudok egészen. Az egésztől. Mitől is?

Már nem az ébredéstől.

Akkor meg mitől ugyan?

Vagy miért?

Nem merem, nem tudom bevallani?

Ennyire tehetetlen az ember. Ki önmagára bízta önmagát.

Játék nr. 1

Kérdezel: tényeket elemeznél, mikroszkóp alá helyeznél, csontjaimról lefejtenéd hússzínú akaratom, fogaimat felcserélnéd az eredetiek kivizsgálása céljából, végiggyalogolnád erezetem, agytekervényeim, lemérnéd beleim hosszát, szempillantás alatt következtetnél, melyek a kedvenc színeim, vagy kérdeznél barátaim felől, egyszerűen belémlapoznál: kivel aludtam, ki a szeretóm-élettársam, s hogy magképes vagyok-e, évezredekig időznél felettem, kínoznál is, hogy bevalljam, mit tartok egyes dolgokról, s ha járni megtanulok, merre veszem az irányt, és miért, s ez kinek az ötlete, vagy pedig, bizonyos határokon túl, ha mindez valami tőlem független ügy, miért csinálom, és aztán azt kérdeznéd..., vég nélküli kíváncsisággal ostromolsz, moccani sem tudok, nyikkanni se merek, kérdezel, csak kérdezel, mellemnek szögezed a kérdést: főkérdést, alkérdést, keresztkérdést találsz ki, egyre bombázol,

csattognak a kérdések, ilyen kérdés, olyan kérdés, szóval mindenféle kérdés; de Te csak kérdezz szaporán — állok rendelkezésedre.

Megválaszolom valamennyi kérdésed.

Őszintén; elvégre engem is izgat önmagam kiléte.

Játék nr. 2

Ez játék?

Mi mindennel tudunk mi játszani.

Az óra elüti a percet. Miért jár pontosan az óra?

Kivételt miért tesz velünk?

Miért kérdezzük, miért van mindez?

Játszunk — ha egyedül is. Ha ennyire kegyetlen játékunk. Ha sem másokkal, sem magunkkal. De játékból — együtt. Az óra is; szebben telik az idő. Észre sem vesszük, hogy játék.

Az óra erősen késik.

Az óra siet.

Ilyesmit állítunk újabban. Kérdések nélkül.

Játék nr. 3

A füvek történetében fordulópontot jelent: tudjuk, mi a harmat, a csepp, a dér, a zúzmara, továbbá néhány fogalom: nyáj, mező, rét tavaszon, zengő erdő szomszédságában.

Az erdő szélén idős ember szomorú fa tövében kaszát kalapál. (Harmat fűröszöttötte, csepp cirógatta, dér lepte, bolyongott zúzmarás ágak világában — hogy meglelje szétszéledt nyáját, melyet fiatalon elveszített; szerelmesen végtelenbe füttyörészett, tavaszon, éppen ezen az erdőszélen. Mint a mesében szokás.)

S a füvek erről mit sem tudnak.

De ez is a füvek történetéhez tartozik.

Játék nr. 4

Közkívánatra megszólalt a prímás:

— Ami tőlem telik. De egy hegedűm s egy vonóm. Csodát ne várjatok: mindössze négy húr. Egyik ha szól, a többi tercel, kvintel.

A dobos:

— Ha új ütőket szerezhetnék, kidobolnám magam kedvemre.

Valaki a tömegeből: „Tegyünk próbát!”

Valaki más: „Tegyünk próbát!”

És szól a hegedű, pereg a dob.

Édesen, szomorúan, keservesen, zuhogón.

Játék nr. 5

Újabbaknál újabbakat találunk fel. Újabbakra újabbakat. Találmányainknak se szeri, se száma. Akár a hangszer, vagy a festék, vagy

egyéb valami, ami nélkül nem lehet. Amelyek hiányában találmányaink sem lennének tökéletesek.

Valamennyi valamire jó.

Játék nr. 6

Játék közben énekeljünk.

— Ki tud egy tömegdalt?

Játék nr. 7

Kísérlet.

Kísérlet hamuval. (Sár, sötétség.)

Egy másik kísérlet.

Kísérlet sárral. (Korom és vakság.)

Harmadik kísérlet.

Vakon, a sötétséggel. (A fény?)

Negyedik kísérlet.

Hamu. (Hamu-kísérlet?)

Újabb kísérlet.

Sár és sötétség. Némi félelemmel.

Kísérlet nagy sokára.

Kísérlet ismeretlennel. (Ismeretlennel?)

Újabb kísérlet ismeretlennel.

Újabb kísérlet.

Gátlástalan kísérlet. Értelmetlen kísérlet. Akármilyen kísérlet. Meddig-tartó kísérlet. (Kísérlet.)

Játék nr. 8

Igen: a hétfők történelme. Játszunk: tábornokok, közlegények vagyunk, fakarddal, fapisztollyal, egyebekkel.

Egy tábornok reggeltől estéig háborúzott. Vacsora után ólomkatonáival folytatta. Éjjel sem hagyta abba. Reggel ismét csatába indult. Így vívta harcát egy egész életen át. Mostanában pedig halott bajtársaival tanácskozik: üzenetet várnak az újabb seregek: hol és mikor, mely körülmények játszottak sorsdöntő szerepet abban, hogy sikerre sikerrel aratott, illetve egyáltalán: miért tartják őt minden idők legnagyobb hadvezérének.

De, mint tudjuk is, újabb és újabb fegyverek, kitüntetések szólnak a mellett, hogy a jelentés egyre csak késik. S telnek a napok. Az évek. Évezredek.

Játék nr. 9

— Uram, zsebében egy cetli található.

— Köszönöm, hogy figyelmeztetett — és homlokához kap.

Különös írásjegyek: se olvasni, ennél fogva értelmezni sem lehet. És a zsebbe sem tehető vissza. És mióta, és valamennyien lobogtatjuk e papírszeletet. És valamit beszélünk, magyarázunk. Tekintetünk a darabka papír hátulján fennakad: megoszlik a figyelem. A papír — volt, nincs.

Hajsza indul zsebeink után. Hogy ellenőrizzük tartalmát, a hajtókákat, egyszóval: mindent.

Újabb futamok. Már önmagunkat keressük: álarcok, jelen, holmi mozdulatok mögött. Felforgatjuk az időt. Visszatekerjük orsóra a fonalat. Kiállunk a ház elé, mondunk valamit, valami jót, hogy boldoguljunk szerencsétlen helyzetünkben; és ebben másoknak is segítünk, azok pedig nekünk viszont, fokozódó iramban.

És az írásjegyek egyszerűségüknél fogva mind bonyolultabb műveletek ismeretét követelik tőlünk, akik — hisszük — rendületlenül kitarunk szándékunk mellett. Mert szándékunk van a megfejtésével.

Elgondolkodtató, egy darabka papír mily gondot okoz.

Játék nr. 10

Az ember saját képére teremti az állatkertet.

Így van rendjén.

Önmagunkhoz hasonlítunk legkevésbé.

Kerülni szeretnénk a teremtés körüli bonyodalmat.

Jelekkel, hangokkal, színekkel, mozdulatokkal, s számtalan összetett dologgal operálunk.

Hogy a jeleknek értelmük legyen. Hogy a hang hallhatóvá legyen, szárnyaljon, zöngésségével íveljen át zöngétlenül. Színre szín jusson. A mozdulatok kiteljesedjenek.

Találkozunk önmagunkkal egyes szám első, második, harmadik személyben, s többes számban is. Délután, séta közben elégedettek lehessünk az állatkertben.

Így lenne rendjén.

Játék nr. 11

A bohóc — cirkuszban vagyunk — nevelteti tisztelt közönségét. Estéről estére, nap mint nap. És amikor az emberek jól kikacagták magukat, ki-ki elhagyja a nézőteret. Helyükbe újak jönnek.

A bohóc még mindig nevelteti a közönséget; de egy-egy fellépése előtt, újabban, mind több és több szert használ, hogy mosolygó arca eredeti legyen.

Kár, hogy e cirkuszban csupán egyetlenegy bohóc található. Igaz, ez még mindig előnyös helyzet: kár azért a cirkuszért, amelynek bohóca sincs.

Játék nr. 12

Például: 12h: tizenkét órát jeleznek a mutatók. Az emberek, mondjuk, zömmel később ebédelnek. Mások, természetesen, egyéb oknál fogva, valami mást csinálnak. Olyanok is akadnak, akiknek eszükbe sem jutna, mennyi lehet az idő. Vagy ismét mások, akiknek édes mindegy, mi történhet pontban tizenkét órakor. Nem beszélve az órásokról, akik ebben az esetben külön csoport. Akiknek egy része talán éppen ebédel, vagy, igazoltan, valami mást csinál. Vagy azokat véve figyelembe, akiket kifelejtettünk, de leköti figyelmüket az óra mutatóinak állása... Úgy tűnik — valamennyien. Tizenkét órakor. Ha se nem ebédelünk, sem valami mást nem csinálunk. Amikor nyilvánvalóan pontosan tizenkettőt mutat az óra. Dél van. És kong a harang. Már üti a tizenkettédiket... S a nap is megáll égi útján. Összekulcsolt kezek láttán. Harangzúgás reményében. Amikor árnyékunk egybeesik önmagunkkal.

Ez jó példa lehet.

Játék nr. 13

Az úttesten, előttünk, átment egy macska. Valaki macskája. De lehetséges, hogy senki macskája. Erre mi merészen továbbmegyünk. Erdőben találjuk magunk. Fák hegyén fennakadt papírsárkányként szenvedjük át az évszakokat. Számba vennénk, hogyan lehetséges ez. Az út, vagy az irány, vagy pedig a távol, pontosabban a távolság? Fától fáig, ha tenger mélységes fenekén, cseptől cseppig, vagy, így lesz jó, virágzásból elhullásig. Hogy biztosak legyünk dolgunkban.

Az is lehet, a mi macskánk volt; egy másikunk előtt haladt át az úttesten. S csak ekkor derült ki, nem figyeltünk az útirányra; valamiről beszélgettünk. Nem csoda, elérhetetlen távolságra, az a macska kényelmesen áthaladhatott az úttesten; tőlünk függetlenül, utunkat keresztezve.

Kié lehetett az a macska?

Játék nr. 14

Eleget játszottunk.

Játsszunk még.

Még.

Még.

Még...

Játék nr. 15

Cigarettázom. Feketekávé mellett. Egy asztalnál. Szobában; valami térdobozban. A doboz falán rajzok, alakzatok. Mozdulatlanok. Én sem mozdulok. Ülök nyugodtan. A kávé még nem tette meg a maga hatását. Egyenletesen ver a szívem. De nem a szívem ritmusával figyelem a kigyózó füstöt; valójában nem is figyelem: látom. Ahogyan pehely-

ként, a tűz, pontosabban az égés üzeneteként, akármely irányban, pallosként szeli ketté, vagy tudom is én, hány részre, valami alakzatféle-
ségekre tér-dobozom nyugalalmát.

Kávét holnap is iszom. És holnapután is. Meg...

Vajon mi történet a nyugalom illetően anyagcseréje folytán: mire kell felkészülnöm?

A cigaretta elég; a csészében ikrásan villan az üledék. És ez mind-
mind a mai napon történik.

Játék nr. 16

Reggel van. (Ez kifejezhető ezer másféleképpen. A nap felkúszik az
égre, vagy közénk alászáll, hogy ebédidőre mind együtt lehessünk, le-
tárgyaljuk a nap eseményeit, elvégezzük később, ami még, úgy tetszik,
hátra van, estélig, éjszakába nyúló nappalokkal, csillagok nélkül, arra
az egy dologra, bizonyosan fontos tennivalóra összpontosítva figyel-
münket, amely közben, időben és térben, egy napszak értelmét nyeri,
különösebb megrázkódtatások nélkül világossá lesznek a fogalmak, ezek
közül, ismét csak könnyedén, kiválaszthatjuk a legmegfelelőbbet a reg-
gel meghatározására, amely definíció alapján kiszámítható a percek,
órák tartama, levezethető a megtörténtek sorrendje, időben és térben,
plusz-mínusz lehetőségeink tudatában, biztonságban kiléphetünk a ka-
pun.)

Hét óra múlt néhány perccel.

Játék nr. 17

1.

Régóta csupán a sugarait vesztett sárgák, az érett barna, ötvözött vö-
rös és a lefokozott, szürkén csendülő, acélosan tiszta feketék lelkesíte-
nek. A többi felesleg. A hézagöltő kékekről tudom, túl vagyok a fel-
fedezéseken. A valahova-kívánczóság szüzi fuvallata? A hiány örökös
és törvényszerűen növekvő irányzatú. Rozsda-színekről álmodtam.

A kertben csönd; a hernyók leették a fák leveleit. Ez lenne a nyár-
utó? Vajon mely gyümölcsből termett az idén bőségesen? Közeledik a
halottak napja. Vajon mit adunk enni halottainknak?

Ismét a színek. Dereng.

Kinézek az ablakon. Aki pedig kint áll, az az ablakon vagy a fala-
kon keresztül fürkészi: miért aludt ki a lámpa, vagy hogy honnan a
nap termérdek fénye.

Kóbor poéták éneke. Vándorok. Varjak.

Tanulmányoznom kellene a madarak világát.

Nekem még élni kell.

2.

A varjaktól pedig nem félek; sohasem tartottam tőlük. Tavaszban,
virágzásban, igaz, láttam már, mint hallgatnak a fák, hogyan forr el

a színekkel, zamatokkal telj üst. És a most rendelkezésemre álló, viszonylagosan óriási előnyömet a varjak fogadtatására kell pazarolni.

3.

Elavult ünnepi öltözékben. Egyetlen kegyelmes gondolat, hogy mind különösebb módon, valami bizonyágképpen, újabbnál újabb emlékeket fedezzek fel megtörtént életemben.

A fák hallgatnak. Szótlanul. Senkinek.
Akkor meg mire föl a csend zizegése?

4.

Igen: a színek. Ó, persze, a színek. Hamvas vásznakon telített pasztellképed, s a szobád. Messzi falakról pergő hús homály. Megosztozunk dolgainkon. (Tékozló kezeinkkel a sötétben kotorászunk.) A körmök, a karmok tovább nyúlnak öntudatlan tempóval.

Színek. Varjak.

Micsoda képtelenség! Varjak képében járná világunkat az örök érthetetlen? Szomorú zenével, iszonyattal derűs arc helyett, borzadva önmagától is.

Nem érteni a szót. A kiáltást meg éppen.

Kétségek merülnek fel: magunknak áldozunk. A fal mi magunk vagyunk.

A bal és a jobb kéz. Ujjaink közt lélegzettel, amelyből a színek lecsapódnak.

Kolonos.

A fül még hall, de nem nyílhat szólásra ajkad.

Színekben látsz, hallod a színeket. Tűnődsz: tornyokat bámultál, s árnyaik letemettek.

Kolonosi menedékházakból — újabbakba.

Süketen, vakon, értelmetlenül.

A vándor: „Az értelem virágait az Űt felett átsuhanó madarak énekében sejtem.”

De repülni...

Vagy énekelni is...

Tiszta eszmélésben; az értelem hangjait.

5.

Hallod a színeket.

Az operettek tragikus világából mindhiába szeretnénk valahányan szabadulni.

Ajánlás: zenei tökélyünkben rejlenek a hangok és akkordok. Amit kibocsáthatunk, hogy meghalljanak minket; amit magunkban visszahangzunk, hogy önmagunkat értelmezzük.

6.

Jelenlét. Eszmélés. Döbbenet. Nem variálható. Egy állandó ismételten visszatér.

A nyugtalanság. A félelem. A semmi kínos érzete. Vagy másfelől a végtelen szabálytalanul gazdag sejtése, ami a mi világunkban nem használható.

Zuhanásra — zuhanás. A folyók visszafelé folynak. Kövek helyét kövek foglalják el. Más utakon; amerre ember járhat, születik. A láthatatlan titok teljesebb lesz. Plusz-mínusz életünk: hintáin pislogunk. Mulatságos, nemde?

És mégis.

Játék és szünet.
Színek vonzásában.

Játék nr. 18

Nagykorú emberhez illően — nagykorú ha lettem. Pici szünet.
Első szünetem. A teremtés óráiban.

Játék nr. 19

1.

Egy festő egyetlen képet festett életében. (Egy ablakot.)

2.

Ezen a napon füvet, pihetollat és barackfavirág énekében gyöngyöző cseppeket gyűjtöttem. Így emlékszem rá. Hogy lásd:

Estére megérkezünk, asztalhoz ülünk, ennénk valamit, vagy ágyra telepednénk, vagy mielőtt elneheznének tagjaink s a kirojtolódott gondolatok, vagy pedig ismétlésbe bocsátkoznánk, vagy még ez előtt, a mindenek ekképpen bonyolódó folytatásában, lehet, egy szebb sorrendben, amikor észrevétlenül keresgélni kezd az ember.

Ha a szobában, az asztalnál, vagy a heverő púpjainak hajlataiban, netán a falak mentén, vagy mégiscsak a falon, a díszek s a képek, kiszenvedett salétromfigurák között, habos felhőkben, vagy a sarkokban, vagy egyéb irányban, vagy mégiscsak itt, itt, itt valahol, itt a közelben, cserepes talpú, ormótlan lábbelieink, vagy a talapzatok halmazában, vagy végérvényesen ezen a ponton, valahol ennek a táján, ahol egykor vagy valamikor rést hittünk felfedezni, ó, dehogyis felfedezni, ahol most, e pillanatban, erőnek erejével elhithetnénk magunkkal, akkor, itt, ezen a helyen nyílásra bukkanhattunk volna, egy elfeledett, már

sohasem ismétlődő, vagy nem is létező, nem létezhető órában, és most már nem is ez a lényeg, hanem. Ha.

Nem; nem áhítat vagy hűség. Nem. Nem pusztán. S könyörület sem. Ó, dehogyis. Vagy pedig emlegetett kedvenc szín, vagy zamat, vagy valami különösen laktató párlat. Nem. Egyik sem. Talán felelet a kovászra? Nem Lét-. A leélt jövő? Visszafelé — az örök ikra? Talán nem. -kérdés? Megszabadulva a feleslegektől. Mert idepártoltunk: az ablakra szegeztük tekintetünket. Egyetlen feleslegünk.

— Itt lesz... Ugye rátalálunk?

Nézz rám: miért hallgattál el? Azt hiszem, valami nesz, csetintés volt/lesz/. Egészen mélyen, valahol mélyen, üregeinktől, vonulatoktól távol, tengelyek és az anyag kékagyag rétegeiben, ami, illetve ahol. A morzsolódás egyik terméke. Kérdem én magamtól/magamban/magamnak tennék fel ilyen hülye kérdést, vagy kérdést ennél fogva már fel sem tehetek, de. Te azt hitted, azt feleltem: itt. És azt, hogy: rátalálunk. Miért nézel rám oly furcsán? Mért nézel kukának? Illetve — Te most mit művelsz? Látsz Te engem? „Mi történhet e pillanatban velem?” Vagy pedig velemveledvelünkveleteksth.

Ugye ezen a napon füvet, pihetollat és barackfavirág énekében gyöngyöző cseppeket gyűjtöttünk? Hogy:

Egy koccanás; valami koccanásszerű.

Üveglapra csorranó képpel; szemeinken új védőburkolatot sejtve, megbízható, valami új lencsével, vagy sárga foltal gazdagabbak. Teljes erővel megfeszíthetjük idegeinket. Vagy ami ilyenkor kéznél van. Teljes erőnkől nézhetünk. S nézni-e? „Tehát mégiscsak a szem, s részben a száj: a ki-. Vagy éppen ennek az ellenkezője, vagy a lencse. illetve a sárga folt, vagy ami.” Vagy v a l a k i l e n e ? -Magunk elé. Az ablakon ki-felé. Ki, messzire, mélybe, meredeken magasra. Főlig, hogy elmaradjanak a zárójelek. Egészen túl. A messziből/messzire/idáig/itt. Ittfelejtve önmagunkban az asztalt, a vetetlen ágyat. Falon, a reá aggatott díszeket. És a sarok. A holmihalmazgyűrűk. Ó, igen, rengeteg dolog kimaradt. Kimaradhatott volna. De mégsem. Az ablak (gátrendszere). „Ez is csupán lehetőség?”

Mert „nem hiába dolgoz/t/unk reggeltől estélig”. Ott, kint a zöldkovászos mezőn. Micsoda íze van: egyetlenegy szál füvecske. Egész nap morzsolhatod ujjaid, őrlheted fogaid között, vagy odaajándékozhatod állataidnak. Majd zöldet kölykeznek tőle. Ettől zöld a mező? Trágyát, továbbá — persze, áttétellel — gőzölgő lelkük porcikáit vissza, a mező testébe ágyazzuk. (S különbözőségeink ellenére valahányan vissza, zöldbe hullunk mi is.) A társzekér recseg-ropog. Az emberek kitódulnak az utcára. Rakomány. A mezőről jössz, illetve hajtasz terheddel valahova. Tudsz/-e/ minderről (?). Füttyülsz az egészre.

Két tenyered közt pihetollak. Viszed asszonyodnak. Madarat láttál az égen. Megcsodáltad énekét. Kezed fölemelted, ellenzőnek, s szemeidre árnyék hullott, de. Végeredményben tisztázni szeretted volna, mi lehet az oka, a nap hónaljában, vagy lejjebb, igen, azon az érzékeny sávon (zónapont). De. Íme, a gyönyörű dallam, madártollak képében, hazakerül: dunna, párna, kócos frizurák megtelnek vele; jut a pihéből arcunkra, mellünkre, öleinkből öleinkre.

Igaz, már beesteledett: barackfavirág énekében gyöngyöző cseppek-ből kikelt a sötétség.

A termés: mag; burokkal, húsos rétegekkel, hogy táplálkozhasson valamivel képzeletünk is. Ezek megtörtént dolgok: mindent át-éltél. Pl. látsz. Hiszed, hogy látni képes lennél. Vagy pl. jól működik térérzéked. „Innen a zuhanás?” — tehát mozgásban; és nemcsak érzed, tudod, de te magad is ennek következtébenstbtb. Hiszen éppen (talán) ez (a „”) választ el e sorsdöntő pillanattól. Ez mind-mind egészen bizonyos (lenne?).

Már asztalnál van az egész család, otthon, az állatok az istállóban, tán kérődznek is: édeskés meleg gőzben, mozdulatlanul, becsukott szemekkel; vagy a tojás a magas ágon, biztonságban levő fészekben, és kikel. Minden elindul egyszer. Látható vagy láthatatlan, de minden: kirepülés: el: el-. „Talán lesz időd felnézni — magad fölé, (mielőtt).”

Leheverednétek, vagy aközben, hogy — mert ezek után mindenre futja — később, bármikor, kedved, kedvetek szerint, s mindent, mindent, a gondolat lezárul/hat/na: nem bocsátkoz/hat/nál soha többé ismétlésbe. És mind több szál füvecske, pihetoll és barackfavirág. (Gyűjténél-gyűjtene-gyűjthetnétek: falak.) Falak. Diszek. Habos felhők. Vagy a sokszorozódó sarkok. Vagy már nemcsak mindenütt az égvilágon. És nemcsak az a bizonyos rés, nyílás (agyagba, gipszbe, hangokba, színekbe, „ismét a színek?”, szavakba öntött képed, pontosabban az egészed — megpattan: ágyékod ki-) meg a már csupán sohasem ismétlődő órák, és nemcsak hogy. Hogy nem érdekel, nemcsak a térdek közé szökken, megfoghatatlan indokoltsága húségednek („Többet mondtál volna önmagadnál?”); mert szobában vagy, nemde. Hogy tudniillik már nem csupán az ablak, illetve hogy az ablak, az ablak gátrendszere (Az agr. erőszak, hatalmi vágy; hiszen nyugovóra készen, vagy a ki-, a meg- előtt.), a füvek meg a madártoll, illetve a pihe, továbbá a barackfavirág énekében mennyi-mennyi gyöngyöző (suhánó, tündöklő, szélzúzott, szétzúzott, elveszett) csepp, parányi (csepp) fű/...zér, zár, sor, lánc, lánc, hánccs, kéreg, fészek, itt, ott, fenn, felemás, gát, ház, lázasan, elpihenni, már, itt, vagy künn, önmagunkon kívül; vagy soroljunk be egy merészebb motivációval.../.

Ma ünnep van? (Milyen nap lehet?)

3.

Vakablakban vak ember. Vagy egészen másról van szó. Ami még az ablakosok előtt sem világos. Hiszen.

4.

Megkérdezhetette volna valaki a Festőtől: az ablakot kitarjuk-e, vagy csakjuk magunkra. Vagy gondolnia kellett volna erre neki is.

„Az ablak mégsem az ő alkotása lenne?”

Fölénk füvek nőnek. És pihetollak. És barackfavirág. És ellepnek. És beborítanak bennünket. Hogy az ablak. Hogy az ablak ki-. Vagy le-. Miközben éberem örködünk önmagunk s a mindenség felett. És abban az esetben is, ha e szolgálat pusztán a füvek, pihetollak és barackfavirág. És ha csupán az ok. Vagy — mondhatunk valami mást is. Bár az „ablak” nem rossz.

Utalás

Eső lesz, takarítsuk be játékszereinket, vagy ha csöndben, ülünk kö-zibük, kioldódnak a színek, karjukba veszik ablakunk.

szilánkokban

KOLOZSVÁRI PAPP LÁSZLÓ

Éjjel van.

Fehér lovak vágtatnak át rajtam. Az utcák széttárulkozó lábai között tűnnek el a megnyílt mélységben.

Csend van.

Csak a patám csattog. A hangok is sötartókban fekszenek el tudatom konyháján. A tulajdonomba vett utca kimerült acélszalag. Rezegve pihen lépéseim alatt. Fáradtak vagyunk.

Koptatjuk egymást, döbbenek rá hirtelen. Épp most üzentem hadat életem minden fáradtságának. Fa üzent hadat a fűrésznek, vas a rozsdának. De: béke a háborúnak.

Miért veszek én mindig csak akkor lélegzetet, amikor már éles pengék feszülnek a mellkasomban? Egyáltalán: nekünk miért csak egymillió áttételen át csúszik le torkunkon a falat?...

Éjjel van, nyugtatom magam. A nyugovóra térés napszaka. Végre lehetőségem nyílt elintézni valamit. Ezért nem nyugszom a nyugovóra térés napszakában sem. Persze, sohasem. De ez most más.

Il szó nélkül elengedett. Hazárdjátékos. Feltett egy számra. Vagy kijövök neki vagy nem. Kijövök, ki akarok jönni.

Hát akkor rajta!

Felhúzom a rácsokat. Kiviharzok ketreceimből. Az utca végén a híd következik. Mire a hídig érek, mindent megoldok, fogadom.

Legelől bikaként fújtat a függetlenségem. Nyeszlett torreádorként szegődök nyomába. Fegyverzetem tojáshéj, néhány félig égett gyufaszál, tapasztalataim, egyetlen vérekes bunkóba sűrítve. Eddig még csak saját fejemen próbáltam ki. Bizony súlyos.

De most, hogy közelebbről veszem szemügyre leendő áldozatomat, mintha nem is állna olyan biztosan a lábán. Sőt, mintha egyáltalán nem is állna a lábán. Nincs is lába. Ő maga sincs. Nem lettem volna független? Nem volna mit feláldozzak?

Függetlenségem függőségeim bonyolult-tetszetős-elviselhető csoporto-

sításából keletkezett. Fanyalogva nézem. Meg kell találnom az egyetlen lehetséges függőséget, melyben független lehetek.

A kirakat üvege Il arcát tükrözi vissza. Nagykerekedő szeme két varakozásgóc. A járda szélén Mátyás atya áll. Bólogat. Aggódó tekintetek követik utamat a híd felé. Nem törődök velük. Fehér lovak vágtatnak át rajtam.

Nem voltam független a testemtől. Etetnem kellett, pihentetnem kellett. A szememet sem használhattam a sötétben. Függettem a fénytől. Nem voltam független az emberektől. Válaszoltam kérdéseikre, és meghallgattam kérdéseimre adott válaszukat.

(Na most! Most ereszkedik ugrás előtti pózba a majom a víz partján!)

Nem voltam független a menetelő katonáktól. Ültem az árok partján. Meztelen lábamra hínár tekeredett, és néztem a menetelő katonákat. Nem függetleníthettem magam látásomtól.

Márványpiedesztálról hordószónokok hirdették az épp aktuális igét. Bajuszukból serény takácsok fontak játékosorokat. Szavaik, mint kugligolyók surrantak végig a simára gyalult emberi változékonyságon, és mindig kilencet ütöttek. Vig kuglibábként reméltem, hogy néha (csak néha) elsuhan mellettem a golyó. És ha elsuhant volna? Nem suhant el. De mindig visszaálltam. Függetlenség.

Itt a híd, ijedek meg. Könyökömet korlátjára szegzem. Nézem a vizet. A túloldalról rendőr néz engem. Aztán békén hagy. Hálás vagyok.

Független voltam-e, amikor elrugtattam ebből az országból? És függetlenebb voltam-e, amikor visszatértemben landolt velem a vonat, és időközben felgyűjtött tudatosságom?

Hihetetlen érvénnyel érzem, hogy könyököm épp ezen a hídon kell a korlátra szegeződjön. Tudatom a szürke festék alatt épp ezen a hídon kell megérezze a minium vörösét. A miniumot, ami nem hagyja rozsdásodni a vasat. És engem sem.

Micsoda függetlenség ez, érdeklődöm. Az egyetlen lehetséges volna? A kisutcaból fehér lovak vágtatnak elő. Patájuk csattogása elhal a végtelenbe nyúló hídon.

Miért gondoltam egy pillanatig is, hogy elveszíthetem a függetlenségemet, ha feleségül veszem Ilt, hökken belém a kérdések legegyszerűbbje. Rosszul használjuk a szavakat? Vagy attól félttem, hogy a jólakottak hetyke csapatába léptetem elő magam?

Éjjel van.

A felvont rács mögül nyúlként iramlík elő tehetetlenségem. Makk felsők alusznak bennem. Néha azt hiszem, felébredhetetlenül.

Nem tehetetlenségem lapít-e ismét a földhöz, érdeklődöm bátortalanul. Repülőgép vagyok, persze, hogy repülőgép vagyok... Akkor miért gurulok már évek óta? Miért tévedezek a kifutópályák körül évek óta? És most... most nem szerelem-e le egyszer s mindenkorra a futóművemet? S fekszem ezüstösen csillogó hasamra a lány betonon?

Hátam mögött kivilágított hernyóként dübörög fel a hidra a villamos. Mintha mi sem történt volna, jegyzem meg csipetnyi megnyugvással. A ceruzát is csak addig lehet hegyezni, amíg van. Később elfogy. A két állapot között írni kell vele. Mióta hegyezem a ceruzát? És mennyi van még belőle? Van-e még belőle? És van-e, volt-e egyáltalán? Vagy csak szalmaszállal csiklandoztam az orromat a ceruzahe-

gyező ember ősi mozdulatát imitálva? Köpök. Nyálam húsz métert zuhan. Hallom, amint a vízre csopódik. Csend van. Hol késlekednek azok a fehér lovak?

Tehetetlenségem a nürnbergi székesegyház gyámpilléréhez tapaszt. Várom, hogy kővé váljak. Hogy én is tarthassak valamit. Legalább a falat. Ez eddig mindig fordítva történt.

Légneművé váltam, hatol belém a képem. Még a szél is terelhetett. Csontom szél, húsom lehelet, idegeim falevélnyi libbenés. Az egyetlen légmozgás része. Nem lehetséges, tagadom kétségbeesetten.

Tehetetlenségem légneművé változtatott. Fél perccel a megszilárdulás perce előtt. Évek esetleges lebegésén trónolok. Mélyfúrásaim nem érnek szilárd talajt. Cölöpjeim levegőbe merednek. Léggöyökereimen keresztül táplálkozom. Talán ezért vagyok aránytalan. Fejem hordóvá puffadt, kezem elcsenevészedett, már csak az ételt képes egérlyuk számba habarni. Lábam befelé nőtt a testembe. Csak saját tájaimat rovom kitaratóan. Itt nincs irány, minden irány — irány. Itt még a fény sugarak is körpályán terjednek. Az egyetlen, legbensőbb, gumilabda világomban. Nem lehetséges, tagadom kétségbeesetten.

HÁT AKKOR MI AZ ANYÁD KESERVIT TÖPRENGSZ, érdeklődöm lovagiasan. Sarkam összevágom. Hű lakáj vagyok. Kezemben ezüst tálcá. Várom a választ. Karom a híd korlátjához kötözve, lábam a vilamoshoz. Nyúlok. Már kétszer körülérem a Földet az egyenlítőnél. Kifeszített testemen kötélrancosként egyensúlyozok. Alattam, gondolom, ásitató úr, csendes, kötelességtudó szemetesemberekkel.

Le is lehet esni, jut eszembe futólag. És most ismét átrobognak rajtam a fehér lovak. Patájuk szikráitól kis lánglédércek gyúlnak ujjam hegyén.

Dolgom van, terelem vissza magamat lehetőségeimbe. Még ma beszélnem kell Eszterrel. Előadás után várt...

És ha nem ma beszélek vele, fénylik fel tehetetlenségem csábítása. Mátyás atya közeledik a hídon. Itt hozza a karjában. Szomorúak. Mint kisegér, surranok át a lábuk között... Ma kell beszélnem Eszterrel. Elindulok át a hídon.

Ma kell beszélnem Eszterrel. Szólnom kell Péternek is. Mióta készülök írni Editnek? Érettségi után kértem egy tízest kölcsön. Ma éjjel megadom. Azt a háborút is meg kell már szüntessem. Mikor is indulok a Vénuszra? Felvállaltam az európai terek felseprését. De az utcák tisztaságát is el akarom végezni. A Louvre-ban is rég töröltem port. Néhány dél-amerikai államfőt kell detronizáljak a szellemi szabadság nevében. Folyamatban van a galambdúcépítés. A világ minden művésze ide költözik. Verebakként guggolnak ujjpereceimen. Meg ne feledkezzek a hasadó atomok összeenyvezéséről. Igen, és a megfelelő embert a megfelelő helyre... Még ma, még ma el kell intéznem...

Üres kézzel megyek Eszterhez. Ajándékaim porlékonynak bizonyultak. Csak nemlétemmel ajándékozhatom meg. Azzal, hogy úgy tettem, mintha ott lennék, pedig nem voltam ott, s most úgy teszek, mintha nem lennék ott, mert nem vagyok ott. Hatalmas szikla előtt ülök kis, háromlábú széken. A szikla neve: hazugság. Faragom. Addig kell faragjam a sziklát, míg elfogy. Még nagy. De majd most...

A negyedik brandenburgi fogad, amint leérek a hídról. Épp az első

tétel. Szeretnek engem az istenek. Meg kéne tanuljam tőlük magamat szeretni.

Le kéne üljek a járda szélére. Bizonyos koron túl már nem lehet leülni a járda szélére, ha elfáradtunk és zenét szeretnénk hallgatni?, kérdem fonnyadtan. A járdaszél csak a kiváltságosoknak adatott meg. A kívül rekedt kiváltságosoknak? És a belülrekedteknek nem?

Magas hátú, faragott székben ült Bach, és úgy gondolta, hogy ezt a mai jókedvét elküldi. Valami egészen egyszerűre gondolt, olyanra, mint egy füttyjel. Így kell kezdődnie, hetyke, tréfás kihívással... Vagy nem?

— Semmi bajom. Zenét hallgatok — mondom a fölém hajló, aggódó ismeretlennek. Szeretném, ha lábujjhegyen menne tovább.

Bach csendesen átsétál a kövezeten. Fényt csíhol a kanálisban is. Harsogó reggel volt, amikor úgy gondolta, hogy jókedvét elküldi nekünk.

Ülök a járda szélén.

Hány száz éve ülök a járda szélén? Ha néha felállok, az azért van, hogy leéljem az életemet. Valamelyik teljesen esetlegeset. Ilyenkor hetente háromszor tiszta inget veszek, félreteszem a pénzt, hogy majd teljen. Elfelejttem, hogy mire teljen a pénzből, amit félretettem. Egyik életemben lombfűrész munkákkal mulatom magam, másokban inkább aktfénykép-gyűjtésben tűnök ki. Harmadikban úgy döntök, hogy meghalok az ügyért. Negyvenkilencedikben poshadt hátizsákba gyömöszölöm tizenkét évem minden nyereségét, és elindulok. És hozzávetőlegesen sem tudom megmondani, miért vagyok ott, ahol épp ott vagyok. Néha a földrajzi ottokat kísérelem megkülönböztetni más ottoktól. Teljes sikertelenséggel.

De én mindig is a járda szélén ültem, és zenét hallgattam, ugye? Az én életem épp abban múlt el, hogy nem álltam fel a járda széléről. Mikulás bácsik jöttek, cukorral kecsgettettek, virgáccsal fenyegettek. Intim divatbemutatókat rendezett számomra a kor. A vérfoltos ingre felvett merinói gyapjú öltöny, népi hímzéssel megöltött gomblyukakkal különös sikert aratott. Aztán az örök gyalogjárás fogadók szektájának fekete luxusautón való érkezését nézhettem végig. Gyorsabban gyalogol, aki autón gyalogol! Értem, persze, hogyne érteném. Néha megkérdeztek, — rosszul vagy? Nem, válaszoltam, nem vagyok rosszul. Csak ülök, zenét hallgatok.

Egyéb látványban is volt részem. A lassan emelkedő vasgolyóban és a váratlanul lezúduló vasgolyóban. Kétezer év csontjai ropogtak ökle alatt. A vasgolyót ma műanyag csomagolásban árusítják. A szememnek is kijutott. Öles transzparenszek hasogatták a szívárványhártyámat, szürke felhőkarcolók osztották szabályos hasábokra a félhomályt a ház-sorok mélyén, a parkok levelére iparunk és telhetetlenségünk pora telepedett. Nem jutott időnk rám figyelni, a járda szélén ülő zenehallgatóra. Hallásomat robbanómotorok ritmikus robaja élesítette. Fülemből jelszavak színes csokra lógott. Nem tudott belém hatolni.

Ferde lábaimon nem tudtam megállni. Ki ferdítette el a lábaimat? Ilyennek születtem? Lehet ilyenek születni?

Feltápáskodok a járda széléről. Fejem fölött még nyitva az ablak. A zene már elhallgatott. Visszaköltözött ősburkába, — a lehetségesbe. Egyszer oda kellene elhatolni...

Milyen kihaltak az utcák, állapítom meg nyugtalanul. Az emberrel töltött utcákat szeretem. Mégsem szeretem az emberrel töltött utcákat. Az ember csak foglalat: az ember foglalata.

Tehát mégiscsak szavakon lógok, gondolom sajnálkozva. A szavak: kötélrőd. Tévetegeen mászkálok benne, mint falkájától elszakadt majom. Mindenki falkájától elszakadt majom?... De akkor hol a falka?

Kipukkadt gumilabdaroncsot rugdosok magam előtt. Nem úgy gurul, ahogyan szeretném. Kitartó vagyok. Csak az értelmetlenségben vagyok kitartó?, lepem meg magam legújabb kérdésemmel.

Villamossal már rég Eszternél lennék. Ezekért a ványadt, fehér gebékért, melyek néha átvánszorognak rajtam, igazán felesleges volt gyalog jönni. A fáradtság gyufaskatulyákban zörög bennem. Érzem saját szagomat. Inni kéne valamit. Nincs pénzem.

Eszter ablaka sötét. Lendületesen lépek a sarki telefonfülkébe. A hideg fémkagyló forró fülemre fagy. Hány telefonszámot tudok kívülről?... Nagy ember volt! Búcsúzunk tőle. Kívülről tanulta meg a telefonkönyveket. Mire a Z-hez ért, mindig új könyvet bocsátottak ki. Nem törte meg. Kitartása példa és intés. Béke poraira...

Nem veszi fel. Tehát nincs otthon, következtek könnyedén. Éleslátásom meglep. Eszter szereti a telefont, jut eszembe furcsállóan. Eddig miért nem jutott eszembe furcsállóan. Eszter hatalmas telefonszámlái szemfedőként borulnak rám. Lebocsátom magam a gödörbe.

Mindjárt éjfél. Ennek a kocsmának nig-bar a neve. H nélkül. Most összkuporodva les rám az ötemeletes ház földszintjén. És ha rám veti magát? Miért nem lettem alkoholista, fanyalog ma már másodszer.

Zavar a tudat, hogy Eszter, ha itt van, nincs egyedül. És nekem nincs időm. Vagy erőm nincs? Az óra mutatója, mely erőmet jelzi, utolsó fokokon szökdécsel... Ha én megszűnök, mivel pótolhatom magam, jut eszembe futólag. Aztán belépek a kocsmába.

A burlesz-khős, aki belépett a kocsmába, már meg is kapta a fokhagymával töltött habostortát a pofájába. Hatalmas, koromfekete bajszkájú népizenész hajította felé. A hangulat lágy, roskatag fürtökben lóg a falról. Itt és így búsul az igaz ember, hogy vidám lehessen.

Kisbaltával hasított utat magammak a hegedű célnaszálai között. Tisza épp kivirágzóban, zöldpaplanos kicsi hazám elvirágzóban. Vén betyár fújja citeráját, feketeszárú, piros menyecske terelgeti babáját, mert paplakban fonják a hollandfőkötős nénikék a májusfát a legények kalapjába, húzd rá, rigófüttyös kis katakombám, mert, zöldre van az eszünk festve, oda járunk minden este, hogy a testes falu szépe...

Nekem is jókedvem kerekedik. Gyakrabban fogok ide járni, határozom el céltudatosan. Csak épp megválaszolok néhány alapvető kérdést, és elmegyek pingáló embernek. Hazám, hazám, te mindenem...

Eszter lakkozott parasztkéken ül. Feje fölött varrottas törülközők baldachinja. Messziről észrevesz. Int. Visszaintek.

Integetésünk más integetéseket juttat eszembe. Nekem a búcsúintésből és leintésből van jelentős tartalékom. Leintettségeim nyomán keletkezett dacomat szabályos hasábokra vágom. Erre állok, ha azt akarom, hogy észrevegyenek. Most nem akarom.

Művészköreimből származó néhány ifjú barátom kúporog a búbos kemence padkáján. Feltételezem, hogy igen kényelmetlen ülés esik a búbos kemence padkáján. De ők csak ülnek. Tisztelem őket. A búbos

kemence ajtaja nyitva, bent vörös celofánnal beburkolt villanykörte ég. Néhány pillanatig az életkép áldozata vagyok. A pincér fellocsol, parasztszéket tol alá (lakkozottat), megkérdi, mit akarok. Nem akarok semmit. Talán később. Igen, később feltétlenül rendelek egy zenélő kutat, amit málnaszörpvel feleresztett vörös bor tart mozgásban, száz száz gyertyacsonkkal, negyvennyolcas huszárkapitánynak öltözött prímással, amint megtüzesített húrokon játssza a Csinom hazámat...

Művészköreimből származó néhány ifjú barátom kitörő lelkesedéssel fogad. Hiába, aki meg tudja válogatni a köreit... A körökre mindig is különös tekintettel voltam... Te, Rezső, már rég nem jöttünk össze Rezsőék körével. Rezsőéknél mindig olyan érdekes Rezsők jönnek össze. A múltkor összefutottam Rezsővel. Meséli, hogy Rezső... Nem az a Rezső, az a Rezső, nem az a Rezső, én a másik Rezsőről beszélek. Igen, épp most érkezett vissza hosszabb külföldi útról. Hogyne ismernéd, hisz mindig Rezsőéknél ül. Mondta is Rezső, hogy ettől a Rezsőtől már aludni sem lehet... Zenét is szerez, és dramatizálta a bibliát. Egy meztelen nő lesz a kereszt. Arra feszítik Jézust. A végén úrhajóba szállnak, és azt éneklük: a mi hajónk a legnagyobb, ... nagyobb, ... nagyobb...

Eszter haragszik. Haragja az orra tövét keretező kis ráncba gyűl. Pillantása tollát hullató madárként száll el a fejem fölött. Bús ciprusként eresztek gyökeret a lakkozott parasztszékbe. Örvidenem kéne, hogy Eszter haragszik rám. Hogy valaki haragjára méltat. Fehér ló dugja be fejét az ablakon. Visszakapja.

Művészköreimből származó néhány ifjú barátom csakhamar megfellelkezik rólam. Sok a dolguk. Választ kell adjanak a kérdésre: hogyan lesz statisztából művész. Egyszer megkockáztattam a közhelyet: tehetőség és munka. A bolondokháza, ahová zártak, felhívta figyelmemet arra, hogy tévedni embertelen dolog. Ma már én is tudom, hogy a belét, de sej-haj a belét kell kitaposni... Ha álomból keltenek is fel, kimondom: ne múljon el napom, hogy ne húzzak vonalat a kocsmában. Csendes enyészetben trónolok a lakkozott parasztszéken.

Arra riadok fel, hogy nekem itt dolgom van. Miért képelem azt, hogy nem szabad embertelennek lennem? És miért képelem azt, hogy olyan jelentős személyiséggé váltam, akinek bármily cselekedete embertelenné válhat. Visszatelepedek háromlábú kisszékemre a hazugságszikla elé. Még ma szilánkokká kell faragnom. Mi különbség van a kavicshegy és a sziklarom között?, hökkenek meg. Csak annak különbözik, aki különbséget tud tenni. Belefáradtam, hogy különbséget tegyek. Kicsit haragszom magamra, hogy addig imádkoztam, amíg harmadik kezem nőtt. Cselekedtetnem kell. Nyomasztó. Imádkoztam volna azért, hogy még egy nyelvem nőjjön? Köztisztasági célból?... Jobb így.

Lendületet veszek, elrúgom magam, Eszter pillantásán lengek. Lassan lehúzó. Hirtelen elbocsátom. Nincs mit kezdjek vele? Nincs erőm mit kezdeni vele.

Közömbös dolgokról beszélgetünk. Jó volna elrejtőzni a közömbös dolgok kacatjai alatt. Csodám három napja nagyon rég lejárt. Jó volt, amikor én lehettem a „fura idegen”, akinek már a szagán is érezni lehet... Beérték a szagommal, én sértetlen maradhattam...

Nézem Esztert. Nagyon szép. Miért győztem meg magam, hogy ez fontos. Miért bizonygattam ma, egész nap, hogy ez a legfontosabb. A

habfürdő most ért a számig? Az első korty a sikamlós, szappanos léből? ... Nem, nem, védekezek kétségek között. Nem szeretem másvalaki árán lebecsülni magam. Nem szabad... Puha rongygyal törölöm le a leköpött tükröt.

— Ma te tartottál életben — mondom.

Eszter megrezzen, megkérdezi, miért nem vártam előadás után, hebegek valamit, nem nyugtatja meg. Gombás mártással leöntött pecsenye érkezik művészköreim ifjú képviselői számára. Nem, én nem eszem. Inni? Inni se nagyon. Eszter, te miért nem eszel? Vigyáz a vonalaira. Szeretnék sós teasüteménnyé változni. Hadd ropogtassanak.

Eszter esetleges életem volt. Tűz, aminél a kezemet melengtettem, hogy aztán egészen mást csináljak velük. Képzeletem építménye most itt áll közöttünk az asztalon. Kecses és ingatag. Megpöccintem a körmömmelemmel, és összedől... De hogyan épülhetett fel?

Sokszor éheztem, de fakérgert még nem ettem éhségemben. Szomjas is voltam, nem ittam pocsolóvízből. A döglött galambot is félrelegyintettem a szökőkút medencéjében... Nagyon éhes voltam, és nem fogadtam el az előkelő meghívást. Nagyon fáradt voltam, és fintorogva toltam el magamtól a konyakos poharat...

Nézem Esztert. Nem akarom elhinni, hogy szál deszka volt, amibe kapaszkodva partra evickéltem. Nem tehetek róla, hogy nem lehetett köze ahhoz, hogy megszülettem, hogy elmentem, hogy visszajöttem. Hogy itt akarok lenni. Hogy élek. Én mindent megtettem. A legszebb reneszánsz városokat hordtam a lába elé, szigetet csöppenttettem a tengerbe, hogy lépni tudjon. Szép-élményeimből fontam számára diadalkaput. Nem tehetek arról, hogy rút-élményeimmel is azonos vagyok. Nem tehetek arról, hogy szigetek között fuldokoltam a tengerben, nem tehetek arról, hogy hűgyszagú sikátorok, arc nélküli kőlakók, emberi mocok áruházak, kemény valutában kifejezhető értékrend fogadott a legszebb reneszánsz városokban.

Kíváncsian várom, hogy ezek után mit fogok mondani. Nem mondok semmit. A zenekar hangol, mindjárt felcsendül a sejbabám. A pincér rosszallóan sétál el mellettem. Kérek egy lehetőséget, félig nyersen.

Nemsokára éjfél. A nap vége. Ahogyan azt mi, szokásos könnyelműségünkkel megszabtuk. De a napoknak nincs vége. Én már belefáradtam. A napok még nem fáradtak bele? Mi volna, ha egyszer csakugyan véget érne a nap?

A korty borból ismét elővágtatnak a fehér lovak. Pillanatig rettentő patájukat látom fejem fölött lebegni. Valamit szétrúgnak. Engem vagy ezt a betyáros sejdéjokedvemet?

— Rossz napom volt — válok egyszerűvé, mint egy atommáglya.

Eszter elég hamar észreveszi, hogy lejárt gyermekautó vagyok. Keze kissé habozik, amikor a kulcs után nyúl. Fel akar húzni, ijedezek. De én is azt szeretném már, hogy kis köröket rójak az asztalon. Lágyan engedem át magam a zuhanásnak.

— Valami ígéretet csak kaptál — bizakodik helyettem is Eszter.

— A számítástechnikai intézetbe vennének fel lyukkártyának — röffen ki belőlem a rutin. Így könnyű volna. De most nem a veszély elől szaladok, hanem utána.

— Lassan én is hazavánszorgok. Késő van — válok magam számára is talányossá.

— Fáradt vagy?

— Mint a homok. Szemcsés, folyékony.

— Mégiscsak disznóság, amit veled csinálnak.

Csodálkozó pillantásom a népi ibrikről pattan vissza. Kis ideig még jobbra-balra szökdécsel, majd eltűnik a népi asztal lakkozott repedéseiben. Ki festette a fületem pirosra?, pironkodok nagylányosan. Távoli patacsattogás hallatszik.

— Mondd még egyszer.

— Nem szép, amit veled csinálnak.

KI? És MIT? Engem facsacsinak faragott meg a legfőbb fafaragó. Űde látvány vagyok a gyermekszoba sarkában, tudom a fületem csatogtatni, ha a hasamból kilógó cernát meghúzod, a belém épített elmés szerkezet iázik. Ehhez értek. Nem tudom fedezni a pléhbékaszükségletet. Hiába nyomják le a hátsófeletem, nem ugrom fel, az állkapcsomat sem tudom csatogtatni, nem brekeg a belém épített elmés szerkezet. Jámbor csacsitudattal állok a forgalmas útkereszteződéseknél. Várom a csacsiszükséglet növekedését... Még egy hazugság. Hát én Eszternek már nem tudok igazat mondani?

— Nem szép, amit velem csinálnak — próbálok igazat mondani. Valóban nem tudok igazat mondani.

— Nem esik? — kérdezi valaki.

— Miért?

— Te most jöttél.

— Nem, süt a nap.

— Hülye.

Nem süt a nap, látom be én is. Miért ülök itt?, kérdem meglepődve. Most már épp ideje lenne aludni. Átbocsátani a napot az alvás enyészetének. Az enyészetnek egyáltalán. Miért ülök itt? Eszterrel kell beszélnem, jut eszembe váratlanul. Mit kell beszélnem Eszterrel? Meg kell neki mondjam... Mit kell neki megmondjak?

A jókedv fülsiketítő cintányérokot ver körülöttem. Értesülök, hogy nem megyek én innen el, míg a gazda, házigazda... Hatalmas sült pincért hordanak körül nyáron. Mindenki haraphat belőle. Az odvas fogúak kétszer. A méz már bokáig ér. Odább egy vörös arcot tűztek gombostűkkel egy félkilós kacsóra. Miért ülök én itt? A mentők lassan törnek maguknak utat a cimbalmon át. Rotyogok a halászlében, gerincemről már levált az omlós hús, ügyes kézmozdulattal ki lehet emelni a testemből és a szálkáknak odakészített kistájkára helyezni. Fejemen félrecsapott pecsenye, gombamártással. Miért ülök itt? Jönnek már azok a mentők vagy nem jönnek? Nem jönnek. Arcom rágós futószőnyeg gondolataim fölött.

— Elmegyek — látok hozzá az ittmaradáshoz.

— Maradj még. Mindjárt megyek én is.

— Nem félsz, hogy együtt látnak meg bennünket az utcán?

— Miért?

— Az erkölcsrendészet...

Mondok valami vicceset. Eszter csapzottan mosolyog. Pedig az erkölcsrendészet valóban összegyűjti éjszaka a kiskorúakat. Kiskorúságom kidüllesztett beggyel sétál az éjszaka Európában. Nem tudok felnőni az éjszakai Európához. A nappali Európához szeretnék felnőni. De engem csak éjszaka engednek ki az utcára Európában. Aztán össze-

fogdosnak. Ülhetek nyakig a porcukros intésekben, lovagolhatok a megmentésekre kiküldött józan kutyaszánokon, lefetyelhetem a nagykorúak asztaláról lecsöpögő fanyar megfontolásokat, és méltósággal viselhetem heges faromon a huszonötöt. Mert azért mindennek van határa. A határtalanságnak is... Ott, ahol megszabjuk.

De most nem erről van szó, fegyelmezem magam. Miről van szó?... Hogyan lehet csak valamiről szó, amikor mindig mindenről szó van? Elképzelem Shakespearet, akinek csak az A betűt tanították meg a grammatikai suliban. Aztán minden meg nem írt drámája után megfőzték olajban. A kor divatja szerint... Csúnya fiú, hát szabad drámát nem írni? Képzetelem fejőstehén. Kőszénnel táplálkozik. Csak kőolajat ad. Szarvával időnként kiszúrja a saját szemét.

— Tapsoltak? — kérdem.

— Mint mindig... Egyszer már te is megnézhetnéd az előadást.

— Persze, hogy megnézem. Csak hát... Hisz látod...

Eszter kénytelen úgy tenni, mint aki látja. Pedig nem nézem meg az előadást. Nincs időm. Szünet nélkül előadáson ülök. Több mint tíz éve vagyok közönsége a Huszadik Század című misztériumnak. Játék megszámlálhatatlan felvonásban, sűrű színeváltozással. Párnás székekből apró tövisek állnak ki. Nem nagyok, csak épp akkorák, hogy ülni ne lehessen. Pillantásomat egyszerű és bonyolult származású festők próbálják rózsaszínűre mázolni. Eddig még mindig levetette magáról a mázt. De meddig?...

Meddig jó ez? Lehet, hogy már rég nem a festéket vakarom magamról, hanem a húsomat? Hol csap át a festéktagadás önmagam tagadásába? Vajon nem zsugorodott-e elhanyagolhatóvá az a csöpp én, amit minden körülmények között tisztán akartam tartani? A zsugorodás mely pillanatában mondhatjuk becsülettel, hogy a zsugorodó valami már nincs is? Vagyok-e egyáltalán?

Művészköreimből való ifjú barátaim most személyenként jó félkilóval nyomnak többet. Elégedettek. Én is elégedett vagyok velük. Magammal miért nem vagyok elégedett? Eszter gyanakodva figyel. És ha most fognám azt a gombamártásos tányért és kinyalnám? Fiúk, én már nyaltam ki mások után tányért. Érdekes életem éltem. Változatos, kalandos életem éltem. Sok mindennel lephetnélek meg benneteket.

— Mi a bajod? — veszi el türelmét Eszter.

Nincs türelmem türelme visszanyeréséhez.

— Várom a fehér lovakat.

— Miket? ...

A fehér lovakat, sárga agyaraikkal, habfoszlányos pofájukkal, vészöttes pillantásukkal. Talán egyszer hátukra pattanhatok, s vinnének kristályforrásokhoz, toboztermő erdők alá, csikorgó, vakító, tiszta telekbe, a zenébe...

A pincér egymásra csapodossa a tányérokat. Vigyázat, közéjük szorul a fejem. Na tessék, szétlapult. Nagy, nyers plötty... Népitáncosok jönnek, lekasztják a népi falról a népi lóvakarót, eltáncolják rajtam a sohsemhalunkmeget. Temetésem éjszakába nyúlik. Testem olyan hosszú, hogy nem tudnak befordulni vele a sarkon. Levágnak belőle egy darabot a népi testlevágóval. Százhusz népizenész rácsoskapus édesanyámat húzza utánam. A föld alatt tán csend van, jut eszembe reménykedve.

Miért ülök itt?

Valami nagyon fontosat akarok mondani. Kinek akarok mondani... mit is akarok mondani?

— Ne, nekem ne tölts...

Miért ülök itt? Esztert hallgatom. Beszél. Mit beszél Eszter? Azt beszéli, sejde, azt beszéli... Mit beszél Eszter? És főleg, de legfőképpen, miért ülök itt? És miért nincs csend itt, ahol ülök? Ha már ülök. Mert ülök, mint ház falán a vakolat, vakolatban a bevert szeg. A szegen kedves édesanyám képe lóg. Fejjel lefelé. Én fejjel felfelé lógok, nyakamon kötél. Kötélen lógok? Nyakamnál fogva? Mint az akasztott ember? De hisz akkor én már meghaltam. A halottnak mindent szabad.

— Mire gondolsz? — kérdi Eszter kedvesen.

Miközben valami kedveset válaszolok, mert egy úr a népi nigt-bárban is úr, arra gondolok, hogy haza kéne menni aludni. Szeretem a friss ágynemű tapintását. Ha meleg van, mindig meztelenül alszom. És egyedül, jaj, egyedül...

Sejdeegyedül, — találja ki gondolatomat a fehér atlaszból szabott népi mellénykéjű úr, ott, a dobogón. Szívembe zárom. Többé ki sem engedem. Hátha éhen pusztul. Vajon a szükség termi a kegyetlenséget, merengek néhány pillanatra. Nem döntöm el.

A ránk szakadó csendben kis kék virágok nőnek az arcomra. Letépem, Eszternek adom. Hálás pillantással dobja le a padlóra... Lassan minden visszanyeri eredeti alakját. Kezdem tudni, miért vagyok itt, hálás vagyok ifjú barátaimnak, hogy a kemencepadkára húzódtak megbeszélni a művészetet. A következő muzsikáig mindent megoldok, fogadom. Eszter várakozásteljes. A pótmotor pótmotorja berreg fel bennem. Üzemyanyagot valóban a semmiből fakasztok már. Kicsit büszke vagyok magamra. Mátyás atyát keresem a sokadalomban. Nincs itt. Akkor hát egyedül...

— Ki vagyok facsarva — mondom mellékesen. A kezdőpillanatokon gondolkozom. A pillanaton, amikor még nincs semmi, aztán hirtelen van. Mozdony robotog így ki az alagútból... A mozdony még mélyen a föld alatt liheg. Talán nincs is kijárata ennek az alagútnak.

— Igyál. Ilyenkor inni kell. Az ital feloldja a...

— Hagyd csak, ne oldja fel.

— Menjünk, ha akarod.

— Ne menjünk.

Nem tudom, ki cseréli ki mindig a diafilmet a fejemben. Piszkos csirkefogó! Magas támlájú széken ülök. Alattam Görögország. A szék egyik lába az Olümposzon. Billeg. Előttem Európa. Zaklatott földjével, zaklatott embereivel, zaklatott gondolataival. Sikló repüléssel indulok útnak, alig húzok el az Alpok fölött. Valamit keresek... Valamit biztos keresek... Miért másért lebegnék a tapadás helyett? Valaki részegen danol a hátam mögött. Összeseprem morzsáimat a lakkozott asztallapon. Takaros kis csomó. Ráfújok, szétprekel.

Miért nem tudom azt mondani: Eszter, ne találkozzunk többé. Nem hiszek a végleges elintézésekben. Ami volt, mindig itt hordjuk. Egyetlen fegyverünk ellene: nem venni tudomásul. Rég nem tudok nem tudomásul venni. Fegyvertelen vagyok. Nem tudok védekezni, de nem tudok támadni sem.

Ami volt, mindig itt hordjuk. Miért ez a tudathasadásra való felszó-

lítás? Miért felejtsem el, hogy volt egy kor (életkor? történelmi kor?), melyben madarak tévoa-céltudatos röpte volt az egyetlen, ami után igazodhattam? Miért felejtsem el, hogy évekig köd borította az én Európámat, hogy már annak is örültem, ha nem esett az eső? Miért felejtsem el, hogy szükségyszerűség (belső? külső? mindkettő?) feszítette ki a parittyát, melyben én voltam a kő? Miért felejtsem el, hogy én visszajöttem és nem voltam mindig itt?

Miért felejtsem el, hogy nem akartam hú bálványimádó lenni? Hogy nem akartam hallani a lánc csörgését, ami egy íróasztalhoz, géphez, bárpulthoz, raktárpólchoz, mittudoménmihez köt? Miért felejtsem el, hogy szerettem tágas, napos tereken üldögélni, hátamat a szőkőkutak kőkávájához támasztani, s arcommal vízport fogni fel a levegőből?

Miért felejtsem el, hogy nem fogadtam el az árat, amit a pénzért fizetni kell? Miért felejtsem el, hogy szerettem éhezéseimet, hogy szerettem repedező disznóhólyaggá zabáltságomat?

Miért felejtsem el Esztert? Mert nem tudom elfelejteni Ilt? Miért nem tudom elfelejteni önmagam?

Önmagamba és soha másba mindig visszajátszom. Fehér ló áll mellettem, tenyeremből eszi a zabot. Orrával odébb lökdösi félig ürített poharamat. Pofáját fekteti helyébe. Az emberek átsétálnak rajta. Nem veszik észre. Miért nem veszik észre? Emberek, itt egy nagy fehér ló van, nyakát nyakamhoz dörgöli, halkán föl-fölnyerít, patája koccan, szőre fénylik...

— Eszter, adsz nekem egy kis szabadságot?

— Miért?

— Azt hiszem, hogy valamit végre el tudok intézni...

Igen, torpanok meg, elintézni. Azt legalább, ami hatalmamban áll. Elintézetlenségeim kúszónövényekből kötöttek nyakamra fojtó nyakendőt. Egyet, Eszter, legalább egyetlenegy meg kell oldjak. Ne is kérdezd, nem tudom, mit remélek ettől. Csak magamtól remélhetek valamit, és én holnap is csak én leszek. Mert már nem lehet leszoktatni önmagam megőrzéséről... De nem ezt akartam mondani, Eszter... Mit is? ... Mi, Illel, közös hidat építettünk a folyóra. Íve rettentően benyúlt a mélység fölé. Láttál-e már hidat, ami csak az egyik végén van alátámasztva? ... Követed, amit mondok, Eszter?... Mi valamikor, én is alig tudom elhinni, együtt voltunk gyermekek. Még néhány millió gyermek rajzott körülöttünk akkoriban. De mi együtt voltunk gyermekek... Hogyan lehet ezt úgy mondani, hogy meginduljon a föld? Dél előtt nagyon értelmesen el tudnám ezt magyarázni. Sajnos, most este van. Ilyenkor, évek óta már, nehezen fog az agyam. Ezt a fél pohár bort is kár volt meginni. Alá kell dúcolni a híd mélység fölé nyúló másik végét. Addig nem építhető tovább... Értsd meg, Eszter, hogy mi Illel már rég nem épülhetünk tovább. Megrekedtünk valahol a levegőben, a magasban. De ha neked úgy tetszik, a mélyben... Olyan mindegy... Nagyon ritkán, életemben alig egypárszor éreztem, hogy valamit meg kell tennem. Ez is olyan. Nem tudom megmagyarázni.

Az erőfeszítés szétzilál. Nénike jön, a szomszéd asztalról lesodort pohár darabjaival engem is összeseper. Tompán csilingelek a személtlapátban. Eszter kipirul. Igen, ezt még ki kell bírni. Visszaemlékszem egy nagyon hideg télre. Hat évvel ezelőtt volt? Nem, nyolc. Testemből fonnyadtan csüngenek az elvagdosott küldökzsinórok. Végükön drasz-

tikus bog. Nem lehet másként, vigasztal a nénike. Szemétlapátjával nagyokat simogat a fejemen. Túlélem.

A zenekar hangol. Valami édesbúsát, ha lehetne... Hogyne, uram, a százasért mindent. Honnan tudják ezek, hogy nekem van egy százasom? A százas a lét alapfeltétele. Kisfiam, ma megint százas nélkül tetted ki a lábadat az utcára. Mit akarsz, mitől vegyenek emberszámba? Hogy nem szőrös a kezed, mint a majomé, nincsenek pikkelyek a törzsedben, mint a krokodilusnak, az úszóhártya is hiányzik a lábujjad közül?... Jó, jó, ez mind szép, de viszonylagos. Nem meghatározó jellegű, hogy úgy mondjam... Csókolom a kezét, asszonyom, Heisenberg vagyok, világképletet árusítok... És cipőfűzőt. Addig is élni kell valamiből. Leonardo a szomszéd sugárutat kapta. Ha felmosta, tíz percig festheti a Mona Lisát. Elégedett ember. Harmonikusan illeszkednek benne a külső és belső feltételek. Mi itt, kérem, a halálunkra várunk, hogy végre azonosulhassunk önmagunkkal. Bevált módszer, már többen kipróbálták, — és sikerrel. Mit meg nem tesz az ember, hogy sikerrel éljen. Még a halált sem vonja meg magától. Jól van, fiúk, jöhet az az édesbús. Prézlivél, az kellemesen csiklandozza a nyeldekklőt. Az ember érzi, hogy van...

Eszter még kérdez valamit. Válaszoló. Szomorúak vagyunk. Csendesen fuldoklunk a jókedv zörejében. Szeretnék valami szépet adni Eszternek. Kifordulnak kezemből a régi városok, szúrágta istenszobrok a barokk templomokban, dombra tekeredő örök dülűutak. Kifosztottságom túl tökéletes. Ami nekem maradna, én lopom el. Semmit sem ajánlhatok.

Társaságunk ismét eggyé ömlik. Úgy látszik, közben megoldódtak a kemencepadkán az alapvető művészeti kérdések. Félrekapott tetejű szalmakazalként fekszünk egymáson. Csak egyetlen szikra kéne, hogy lángra lobbanjunk. Szalmalángra. Kár a szikráért. Vizes törülközővel terítem le magunkat. Eszter több pohár bort hajt fel gyors egymásutánban. Nem akadályozhatom meg. Orcája kivörösödik. Ezt a vörösséget már én is viselni fogom ezentúl. Belém ég. Az ifjú művészek méla dúdolása ágaskodó gilisztára emlékeztet. Emelgeti a fejét. Melyik végén is van a feje? Alapjában véve a földön tekerődzik... Csak magamért tehetek valamit. Másoktól csak elvárhatom.

Elvárom.

Elvárom, hogy ne tévesszük össze magunkat azzal a kutyával, mely saját ürülékét lefetyeli fel. Elvárom, hogy tiszta asztalkendőt terítsünk ölnkbe, amikor önmagunk elfogyasztásához asztalhoz ülünk.

Elvárom, hogy zúzdába küldjük a fehér márvány istenszobrokat, a helyüket omlós levegővel töltjük ki. Elvárom, hogy olyan istenek legyenek, melyekről nem készülnek szobrok.

Elvárom a csendet. A csend tisztelgését a legfontosabb munkák előtt, a csend nyitott ölet megtermékenyítő phallusunk előtt. Elvárom a békét, a csend foglalátát.

A háború háromlábú, macskafejű tyúk. A természet képtelensége. Mikor igázzuk már le a természetet? Elvárom, hogy leigázzuk a természetet.

Néha, amikor határokon vitt át a lábam, vagy mankóm, a vonat, sohasem tévesztettem össze helyét változtató testem önmagammal. Elvá-

rom, hogy ügyünkben utazó nagyköveteink se tévesszék össze ügyük testét saját testükkel. Nekem volt nehezebb.

Néha, amikor kisszékekemen ülök, s a lábamnál heverő lomhalmazból összeválogatom, összeillesztgetem önmagam, elvárom, hogy mások is képesek legyenek erre. Hogy ne nőjünk hozzá a ruhánkhoz, ne nőjünk hozzá a nyelvünkhöz, ne nőjünk hozzá kalapemelő kezünkhöz, ne nőjünk hozzá az esetleges rosszhoz, de az esetleges jóhoz sem.

Ilyenkor üveglapon mászó cserebogár vagyok. Alattam épp megölnek egy másik cserebogarat. Mindent látok. Hallom cérnaszál lábam kaparászását az üveglapon. Elvárom, mi mást várhatnék többet, hogy cserebogárlábam tiltón kaparásson az üveglapon.

A hangulat végül is bezúzza koponyámat. A léken válogatlanul önlük be az izzadt pincér, a meggyalázott hangjegyekkel kipitykézett zenészek, jókedvtől csatakos arcok, fejekben az eltemetett miértek, a nép retkes újjáról lepatogzott kancsók és tányérok, nikotingőzt lehelő, falra aggatott törülközők, nyálban ázó bűbos kemence, önmagukba visszatérő világmegváltók, a lakk merev hártáján áttetsző igazi fa, a megerezkedő kontyok, a duhajság halálverítékét fröccsentő tar koponyák, a várakozás kínjától izzadtan tekeredő harisnyagumik, a mellig érő elpötytyentett, kiöklendezett, rágatlanul kiköpött szótörmelék, vizenyős hangszerek, lepedékes hangszerek, rendeltetésükben megcsúfolt hangszerek, a levegő mocskos rajztábláján kipreparált, széttárt szárnyú, hímportalan idegrendszer, gyomorsavba maró borok és sörök, zümmögő, láthatatlan, fekete bogarai az enyészetnek, az előre elivott holnap nap és az előre elivott halnaputáni nap is, a semmi terhe elé fogott, véresre korbácsolt jobbra érdemes erők, poshadt, művirágok a vázakban és poshadt orrcimpa-virágok a szagok hamvasztójában a zaj légkalapácsa alatt lapító dobhártyafoszlányok, a dugóhúzó alakúra kipödört fáradtság, a mai nap fáradtsága, a tegnapi is, de a holnapé is, az egymást kergető, kerengő színes fények, az est fénypontja, a hangulat tetőfoka, maga az est...

Eszter nem szól, amikor felállok. Nem tántorog, amikor végigmegyek az asztalok között. Nem ittam, verem büszkén a mellem. Beszakad. Már csak cafatjaim jutnak ki az utcára.

Az éjszaka tiszta csendje diófalevél. Fekszem rajta, rugalmasan ing alattam. Lassan minden visszaalakul. Érzem ökölbe szorított kezemet. De ez csak játék. Nem akarom ökölbe szorítani a kezemet. Csak lazán, öt ujjam úgy lógjon kezemről, mint érett gerezd.

A járda szélén, kongó villanyoszlop mellett fehér ló vár. Engem hoz a hátán.

Hazaindulok.

drámai szövegünk

tündérország kapujában

Hangjáték

KOPECZKY LÁSZLÓ

Személyek:

APA
ANYA
SAMUKA
PANNI
TINI
TINI MAMÁJA
ELEK

- SAMUKA: Apa, milyen az a Tündérország?
APA: *(kelletlenül)* Miiii?...
SAMUKA: Milyen az a Tündérország?
APA: Nem látod, fiam, hogy olvasok?
SAMUKA: Mindig olvasol.
APA: *(felhorkan)* Mindig?!... Reggel ötkor, mint egy kerge ürge kimászok a paplan alól. Kettőig a gyárban sorvadok. Fél órát gyömöszölődöm az autóbuszban. Itthon: „Gyere, apuskám, csináljuk meg ezt... Gyere, apuskám, csináljuk meg azt...” S akkor én mindig olvasok!... Eredj, kérdezd a mamádtól... Ő a tündér, vagy nem?
SAMUKA: Anya, milyen az a Tündérország?
ANYA: *(fakó hangon)* A Tündérország, ha valaki reggel melegített vízben megmosakodik, felveszi a frissen vasalt inget, elfogyasztja a párolgó reggelit, kísétál a közeli megállóba, majd hét órát üldögél a jól fűtött irodában. Kilenckor kávé szűrőcső, szendvicset hozat. Kettőkor hazaringattatja magát. Itthon ebéd várja, friss újság. Ebéd után szundikálás, a légy se pissenjen. Este tévé a második híradóig.

SAMUKA: És te mért vagy tündér?
ANYA: Mert én ezt a gyenge lábon forgó birodalmat kormányozom. Elvégzek mindent. Senki sem tudja, mikor.
APA: Hát olyankor bajosan, mikor háromtól hatig kiselőadást tartasz a Hammanek Gizinek vagy a Kaláta néinek mártíromságodról.
ANYA: Olvasd, fiacskám, az újságod, úgyis olyasmiről van szó, ami téged nem érdekel.
APA: *(dühös)* Persze, hogy nem érdekel. Hogy a frászban érdekelne. Én egy lelketlen fráter vagyok. Körülöttem mindenki szenved. Züllött vagyok. Gyermekeim meztelenül járnak... Nővérekédnek az erdei manó varázsolts kereszthúros zongorát, tökből!
PANNI: *(durcásan)* Mindig felhányja...
ANYA: Mennyit könnyörögtetett magának!

(Apa és Anya fojtott hangon pörölnék.)

SAMUKA: Milyen az a Tündérország, Pannikám?
PANNI: *(sírva fakad)*
ANYA: *(dühös)* Mért kínzod, te szamár. Egy csepp tapintat sincs benned, sem apádban... Most hagyta ott az Elek...
PANNI: *(dobbant)* Én hagytam ott!
ANYA: *(csitítja)* Jó, jó, kicsi gyermekem... Csak ne izgasd fel magad.
APA: Nagy eset... Felizgatja magát... Tsz... A kisasszony hisztériázik, mert egy hólyag más szoknya után futkos.
PANNI: *(megdöbbenve)* Láttad?
APA: Mi az, hogy láttam? Hát nem te mondtad?
ANYA: Apád csak azt látja meg, ami benne van a hivatalos utasításban.
APA: Növeled a tekintélyemet a gyerek előtt... Hát ide figyeljete: Igenis láttam a tanító kisasszonnyal!... Csak nem akartam mondani, mert nekem több eszem van... és tapintatos vagyok.
PANNI: Én kútba ugrom!... *(Rohanás, ajtócsattogás.)*
ANYA: Látod, te vadember, mit csináltál!... Pannikám, kislányom!... *(Távolodó hang.)*
APA: *(fokozódó dühvel)* Tündérország!... Tündérország!!... Tűnj el a szemem elől!!!... Anyus!... Pannikám... *(Távolodó hang.)*

(Változás.)

SAMUKA: ...És akkor körbefutottak az udvaron, egymás nevét kiáltozva.
TINI: Nővéred nem ugrott a kútba?
SAMUKA: Városi vízvezeték van. Nem fér be a csapon... Este senki sem akart szólni hozzám. Igaz, hogy máskor sem szoktak.

TINI: Nem volt neked jó a szép élet. Tündérország kellett.
SAMUKA: Miből gondolod, hogy szép az életem?
TINI: Hát vernek?
SAMUKA: Nem... Panni szokott pofon ütni. Ilyenkor mindig azt mondja: „Nem tűröm, hogy visszaélj a gyengédséggemmel!”

TINI: Ha nem vagy boldog, mért nem szöksz meg?
SAMUKA: Miből gondolod, hogy nem vagyok boldog? És, hogy kell megszökni?

TINI: Írsz egy búcsúlevelet, és a párnádon hagyod.
SAMUKA: Nem tudok levelet írni. Még csak a „Mö”-betűnél vagyunk...

TINI: Baj...
SAMUKA: Miből gondolod, hogy baj?
TINI: Ha nem írod oda, hogy Tündérországba mentél, nem tudják majd, hogy hol keressenek.

SAMUKA: Én nem is magamnak akarom a Tündérországot.
TINI: De nekik nem kell.
SAMUKA: Miből gondolod?
TINI: Ha csak kiejted azt a szót, üvöltözni kezdenek.
SAMUKA: *(elgondolkozva)* Te Tini, hogy képzeled el a Tündérországot? ... *(Félénken.)* Csak ne üvölts.

TINI: Vegyük például ezt a szaleltit... A sarokban a nyeles súrolókefe...
SAMUKA: Várj!... Milyen az az ananász?
TINI: Olyan, mint a narancs, csak kicsi, és sok magja van,
SAMUKA: Ami olyan, mint a narancs és sok magja van, az datolya.

TINI: Hogyisne! Mandarin.
SAMUKA: A mandarin az spanyol főúr.
TINI: És cukrozzák, mi?!

SAMUKA: Úgy volt, hogy nem fogsz duzzogni...
TINI: Mikor olyan hülyeségeket kérdezel.
SAMUKA: Mondjad a súrolókefét...
TINI: Most összezavartál.
SAMUKA: Segítek... A súrolókefe délceg herceg, csillaghegyű bot van a kezében. Amit megérint: arannyá válik.

TINI: Hülyeség. Ha az ananász arannyá válik, beletörik a fogad.
SAMUKA: Az enyém lehet, hogy beletörik, de apámnak aranyból van, s az nem.

TINI: A fotel bíborbársony trónus...
SAMUKA: Három lába van, legurul róla a tündérkirály.
TINI: Idenézz, hogy nem!... Csak tudni kell ülni rajta... *(dallamosan)* Én vagyok a tündérkirálynő...
(Halk muzsika.)
Lépj közelebb, bátor vitéz... Mit kívánsz tőlem?

SAMUKA: Tinikém...
TINI: *(dobbant)* Uhh!...
SAMUKA: *(ijedten)* Felség...

TINI: *(nyájasan)* Nos, halljam, mi nyomja a lelked?
 SAMUKA: A lelkemet? Ti... te... tu... tudniillik...
 TINI: Beszélj bátran. Alattvalóim előtt nincs titkom...
 Surolusz herceg!
 SAMUKA: Örvendek...
 TINI: *(folytatja a bemutatást)* Porolónia...
 SAMUKA: Kezicsókolom...
 TINI: Mi a panaszod, jó vitéz?
 SAMUKA: Ne mondd azt nekem, hogy vitéz... Vagy legalább ne ilyen gúnyosan.
 TINI: *(széles hangszállal)* Beszélj, jó ember!
 SAMUKA: Kérem szépen... *(aggodalmasan.)* Nem baj, hogy még egyszer mondok el mindent?
 TINI: Nem érted, számár?!... Az akkor volt, nem nekem. Most én vagyok és más.
 SAMUKA: *(bizonytalanul)* Áhá...
 TINI: Mondod már?!
 SAMUKA: Te is siettetel... Itt Tündérországbán is az idő pénz, mint otthon a Tölgy utcában?
 TINI: Nem. Itt az idő végtelen.
 TINI MAMÁJA: *(hang messziről)* ...Tiiiiii!... Hol koncsorogsz?... Azonnal gyere be!...
 SAMUKA: *(megszeppeve)* Most mi lesz?... Hagyjuk abba?
 TINI: Hogyisne!
 SAMUKA: Nem félsz a mamádtól?
 TINI: Most? Most tündérkirályné vagyok!
 TINI MAMÁJA: *(m. f.)* ...Tiiiiii!... Megpofozlak!
 SAMUKA: Jesszusom. Már itt sem vagyok!
 TINI: *(felcsattan)* Itt maradsz!... Addig nem távozhatsz, jó vitéz, Tündérországból, amíg Tinitánia bajodon nem segített.
 SAMUKA: Én... én azt szeretném, ha otthon Tündérország lenne...
 Mit kell tennem, felséges...
 TINI MAMÁJA: *(még áthatóbb hang)* ...büdös kölök... Ne várd, hogy odamenjek!...
 SAMUKA: *(meglepődve)* Mit csinálsz, Tini?
 TINI: Vattát tömök a fülembe. Ha nem akarom, hogy álmodásaimban megzavarjanak, mindig így teszek... Csodálatos dolog!... Látom, hogy a mama szája indultatos mozog, de csak duruzsolás szűrődik a fülembe... Én meg tovább társalogok Surolusszal és Porolóniával.
 SAMUKA: Hú, de bölcs vagy. Igazi királyné!
 TINI: Szóltál valamit?
 SAMUKA: *(vígán)* Persze... Így szívesebben is beszélek... Ha mind süket volna az ember pártfogója, akkor bátrabban mondanánk el bánatunkat, bajunkat... Hát ha még nem is hallanám, amit mondok!... *(Kiáltva.)* Adj nekem is egy kis vattát... Kössz...

TINI MAMÁJA: Tiniiii!... Tiniiii!... *(Aztán hirtelen letompul a hang, mintha mi is vattán át hallanánk.)*

(Változás.)

ANYA: Aggódok a gyerekért...
APA: Észrevettem én is... Úgy jár-kél, mint valami holdkóros... Azelőtt, ha rászóltam, összerezent, most akár kiáltsak, csak elmosolyodik.
ANYA: Reggel mértem a lázát. Semmi. Étvágya remek.
APA: Kollégám tud egy jó pszichiátert. Még ma megérek-lődöm a címét.
ANYA: Édes vagy, apus.
APA: Családfői kötelességem.

(Változás.)

ANYA: *(dobbant)* Az ördögbe is, csak nem szólalsz meg!
APA: A mindenségit, hát az újságomat sem olvashatom el békén?!
ANYA: Hagyod, hogy itt toporogjak körülötted és szétvessen a türelmetlenség.
APA: Nem tudok egyszerre kétfelé figyelni.
ANYA: Csak annyit mondj: voltál?
APA: Úhüm...
ANYA: *(megkönnyebbülve)* Jól van!
APA: *(lecsapja az újságot)* Jól van a fenét!
ANYA: *(megszeppenve)* Miért?
APA: Hülyét csináltam magamból... Ennek is te vagy az oka!
ANYA: *(gúnyosan)* Persze... Mindennek én vagyok az oka... Annak is, hogy szegény kisgyerek... *(Elcsuklik a hangja.)* ...Mit mondott a doktor?
APA: Azt mondta, foglaljak helyet kényelmesen és lazítsak... Nem érted?!... Engem vizsgált!
ANYA: Hát nem mondta, hogy a Samuka?
APA: De elmondtam mindent. Szépen meghallgatott, és akkor mondta: „Na kedves apuka, üljön le szépen, és nyújtózzék el.” Kérdezte, hogy sokat nyelek-e a főnökömtől és hogy itthon van-e zavaró körülmény. Mondtam, hogy te vagy az. *(Sóhajjt.)* Csak egyetlen egyszer végig tudnám nyugodtan olvasni ezt a rohadt újságot!... *(Átmenet nélkül kuncogni kezd.)*
ANYA: *(megrökönyödve)* Mit kuncogsz?
APA: Azt is mondta: nem ártana, ha te is meglátogatnád. Azután majd meglátja, mi a teendő Samukával.
ANYA: Ezt jól elintézted!... Badar hadrikálásod alapján azt hiheti, hogy én is...
APA: *(elégedetten)* Főleg te. Nálam csupán enyhe neurotikus tüneteket tapasztalt... Ja, és még azt is mondta:

„Kedélyes szülőknek nincsenek kedélybeteg gyermekei!”

ANYA: (gúnyosan) De jól mondja... Minden pszichiáter bolond.

APA: Bolondhoz bolond küld bolondot.

ANYA: Elfelejtetted, hogy a te ötleted volt?

APA: Én elfelejtettem volna elmenni, ha reggel nem szólsz utánam, és elfelejtettem volna azt is, hogy ott voltam, ha nem kíváncsiskodol.

ANYA: Most mi lesz?

APA: Most az lesz, hogy tovább olvasok, te pedig délután elmégy a dilidokihoz.

ANYA: Istenem, istenem... Tudtam, hogy egyszer ide fogok jutni!

(Változás.)

APA: Gyere ide, fiam... (Ordít.) Samuka!!

SAMUKA: (álmodozón) Szóltál, apa?

APA: Szóltam?!... Üvöltök, mint egy gyagyaházi bentlakó.

SAMUKA: (gondolkatai között halkán magának) Bizonyára hangosabb, mert belevörösödött... Tündérországból a leghangosabb hang is csak zümmögés... A csendes szó csak bårsony neszezés, mint ahogy a virágok tárgolnak egymással. Abból azt értesz meg, amit akarsz... És ki akarna rosszat érteni?... Az én jóapám most dicsérni fog, mert azt akarom érteni. Ami kellemetlen, azt nem hallom meg, s amit az ember nem hall, az nincs is...

APA: Mondd fiam, miért tetteted magad süketnek?

SAMUKA: Igen, apa. Megcsináltam a leckét.

APA: Nem azt kérdeztem, kis számár.

SAMUKA: Könnyen ment persze. (Halkán magának.) Az iskolában kiviszem a vattát a fülemből.

APA: Mindjárt kapsz egy pofont... Te!

SAMUKA: (zavartalanul) Szeretné látni?

APA: (nyög) Igen, szeretném látni, mit csinálna a pszichiáter most a helyemben... Azt mondta nekem, hogy ne kiabáljak a gyerekekre... (Üvölt.) Ne kiabáljak?!

SAMUKA: Úgy van. Nem kell kiabálnod... Tündérországból mindnyájan tudják egymás gondolatát.

APA: (ismét nyög) Tündérország!... Hogy oda ne suhanjak!

PANNI: Nem kell strapálnod magad, apa. Csak bedugod a füled, és máris ott vagy.

APA: (megrökönnyödve) Mit mondasz?

PANNI: Ma reggel láttam a fürdőszobában, hogy Samuka — miután fogat mosott — két jókora vattagombócot gyömöszölt a fülébe.

APA: Szóval azért jár-kei úgy, mint egy gyalogpille, kóvályogva, magában motyorékolva, szidhatjuk bárhogy, a pillája se rezdül.

PANNI: Bizony. Egyszerűen kikapcsolt bennünket. Csak a saját Tündérországát hallja.
APA: Én meg rekedtre üvöltözöm magam, pszichiáterhez loholok! (*Nagyot fúj.*) Te!... Te!... (*Hirtelen, gyengéden.*) Te...

(Változás.)

APA: Szervusz, anyus. Megjöttél?
ANYA: (*megrökönnyödvé*) Mi az, hogy megjöttem?! (*Kitör.*) Fél órája itt koptatom a nyelvem.
APA: Mit csinálsz féllábon?
ANYA: (*patog*) Mesélem a pszichiátert!
APA: Mondtam már százszor, ha valamit mondani akarsz, ne a konyhából motyogj.
ANYA: A konyhából?!... Itt álltam a hátad megett.
APA: Haj, édes fiacskám, akkor nem is láthattam, mit mondasz.
ANYA: (*bosszúsan*) Ejh, még tréfálni való kedved van... Tudod, mit mondott a pszichiáter?
APA: (*magában derűsen*) Persze, hogy van kedvem tréfálni. Egész nap békén körmöltem a hivatalban. Nem kellett hallgatnom a ronda pletykákat, a riasztó híreket. Ami huszonnyolc év alatt nem történt meg velem: azon kaptam magam, hogy ábrándozom... Arra ocsúdtam, hogy a kollégák vágyorognak rám. Visszavigyorogtam, és tovább könyveltem füttyörészve. A főnök kiszólt. Alighanem idegesítette a füttyörészés. Rakjon vattát a fülbe!
ANYA: ...kikapcsolódásra van szükségem. A napi robot kiöli belőlem a szeretetet és gyöngédséget... Istenem, már nem is emlékszem, mikor simogattam meg Samuka bozontos üstökét... Gyere ide, gyermekem... (*Élesen.*) Samuka!!
SAMUKA: (*vidáman*) Tessék...
ANYA: (*restelkedve*) Milyen goromba vagyok szegénykével... Gyere, kicsikém...
SAMUKA: (*halkan, magának*) Tündérországban minden lehetséges. Anya mosolyog... Már azt hittem, teljesen elfelejtett.
ANYA: Egészen elnémultál a szigoromtól... Új ide mellém... Mesélek neked Tündérországról...

(Változás.)

PANNI: Jól hallottam, anya, azt mondtad (*kissé gúnyosan utánozva*) „Tündérországban örökké felhőtlen az ég”...? Akkor ott jó kis katasztrofális szárazság lehet... Né tán akkor esik, mikor a tündérek alszanak?
ANYA: (*kedvetlenül*) Te már kikezded a Tündérországot is... Hiába magyaráznám neked. Ahhoz, hogy valaki

- értse Tündérországot, kell, hogy legyen magában is valami tündéri.
- PANNI: Apában mi a tündéri? Az önzése?
- ANYA: Ismerned kellett volna őt tündér korában.
- PANNI: Valamire még én is emlékszem ám... Mikor még egészen kicsike voltam és kézen fogva sétáltatott. Mesélt, énekelt, padokat ugrott át a kedvemért.
- ANYA: Na látod... És most már nem is állna jól neki az efféle bűbájosság.
- PANNI: Zupás tündér... Ha-ha!
- ANYA: Ne ne vess ilyen gúnyosan, és ne mutasd magad keserűbbnek, mint amilyen vagy.
- PANNI: *(színtelen hangon)* Tulajdonképpen semmi bajom... Becsaptak, megszegyenítettetek... *(Gyanús nyájassággal.)* Na halljunk valami szép mesét.
- ANYA: *(bizonytalanul)* Csak azt akarom mondani... „gyöngyház, hej...”
- PANNI: *(könnyeivel küszködik)* De én még... még mindig... nem tudom elhinni, hogy leszakadt...
- ANYA: Annál jobb... Egyszer csak nyílik az ajtó... belép Elek egy csokor virággal...
- PANNI: *(erőtlenül)* De belejött a mesébe... „Tündér a tündérlányt meg is koszorúzza, tizenkét tücsök meg csak a nótát húzza...”
- ANYA: *(elveszíti a türelmét)* Ejh! Boldogságunkért valamit tennünk is kell, nem csak nyafogni... Nézd, ez a kis ártatlan lélek, milyen átszellemült. Ő megtalálta a maga álmovilágát.
- PANNI: Samuka, átszellemült?... Samuka boldog?... Samuka süket!... Fülében vatta...
- ANYA: *(hitetlenkedve)* Észnél vagy?!
- PANNI: Én még igen. S azt hiszem, már csak egyedül ebben a házban.
- ANYA: *(megdöbbenve)* Azt hiszed, hogy apa is??... Apus... *(Kiált.)* Apus!!
- PANNI: *(gúnyosan)* „Átszellemült”, ahogy mondod.
- ANYA: Nem értem...
- PANNI: Pedig egyszerű... Amit nem hallok, az nincs. És mi van helyette? Az, amit hallani akarok. Hát hogyne imbolyogna tőle az ember emelkedetten, mint egy kergető pillangó.
- ANYA: Még a szépről is ilyen gyűlölködve beszélsz.
- PANNI: Én mindent hallok. Azt is, amit a hátam megett mondanak... Ha társaságba érkezem és hirtelen elhallgatnak... *(Mérgesen.)* Figyelsz rám, anya?

(Változás.)

- PANNI: *(könyörögve)* Te beszélj velem, apa...
- APA: *(magának dünnnyögi)* Veszek egy doboz cigarettát... Felét rögtön eldugom... Akkor azt mondom: „Sa-

muka, keress nekem egy cigit!"... Vagy megtalálja, vagy nem. Ha megtalálja, szüret, ha nem: leszoktam a cigarettázásról...

- PANNI: *(fokozódó riadtsággal)* Mit csináljak, anya?
ANYA: *(gondolataiban, halkán)* Mészelni kéne, de nincs szívem elmozdítani az öreg mackót öblös karosszékéből, sem a kis bocsot játék-kuckójából. Délután elsétálok, megcsináltatom a hajam... Már nem is tudom, mikor voltam utoljára...
- PANNI: *(izgatottan)* Samuka! Szaladj ki a kapuba, és mondd neki, hogy nem vagyok itthon... Hogy elmentem... Nem is jövök haza... Hallod?
- SAMUKA: *(belső hang)* Elvesztette a fejét... Seprűnyél-herceg és Partvis-királykisasszony elszörnyednének, ha csatáros arcát látnák... Nem tudnák mire vélni ezt a minősíthetetlen eljárást, hogy a vállam rázza... Én igazán akkor sem értettem őt, amikor hallottam, mit mond... Most meg mosolyog... Tündérek!... Riadó! De jó, hogy nem futottál az üzenettel... Elment volna örökre... *(Nyugtalanul.)* Hiszen azt akarom... *(Dobbant.)* De nem!... N e m !! *(Letörve, tanácstalanul.)* Nem tudom... *(Halkan.)* Vajon van-e még egy szabad hely Tündérorszáiban?...
- PANNI: De jó, hogy nem futottál az üzenettel... Elment volna örökre... *(Nyugtalanul.)* Hiszen azt akarom... *(Dobbant.)* De nem!... N e m !! *(Letörve, tanácstalanul.)* Nem tudom... *(Halkan.)* Vajon van-e még egy szabad hely Tündérorszáiban?...

(Változás.)

(Kopogtatnak.)

- ELEK: *(gyámoltalanul)* Jó napot...

(Csend.)

- ELEK: Én azért jöttem, hogy...
ANYA: Jé!... Maga az, Elek?... Mért nem mondtad, kislányom, hogy őt várod? Készítettem volna egy kis... No nem baj!... Kér egy jó kávét?
ELEK: Köszönöm... nem kérek...
ANYA: Helyes... Mindjárt hozom... *(Távolodva.)* Apa!... Nem látod, hogy vendég van!

(Újságcsörgés.)

- APA: Mi? He?... Ja?... *(Magának.)* Jó volna tudni, mi a teendő ilyenkor... Egy tündér-apa mindenestre mosolyog.
- ELEK: Beszélhetnék magával, Pannika?... *(Elszántan.)* Meghallgat engem?
- PANNI: *(belső monológ)* Még új vagyok a mesevilágban... Kis dalocskát kellene dúdolnom... Ujjam hegyével érinteni a lázas arcot, hogy elsimuljanak a mély árkok ott a szája sarkában... Ha meggondolom, hogy ma-

gam — Panni képében — most vágnám fejéhez a ten-
ger keserűséget, mit átéltem e két hét alatt... Eltor-
zult arccal, sziszegve... Így, hogy hallgatok, ha bosz-
szú is, nemesebb...

ELEK: *(halkan, hogy csak a lány halhassa)* Nem mentege-
tődzni jöttem. Még ahhoz sincs jogom, hogy átlépjem
a küszöbét. A végső kétségbeesés hajtott ide. Ha in-
nen most azzal kell elmennem, hogy nem bocsátott
meg, számomra nem marad más hátra, mint a...
(Elakad.)

PANNI: Istenem, beh szép szavak lehetnek ezek... Sokkal
szébbek, mint amit mond.

(Csend.)

ELEK: Nem is kívánhatom, hogy szóljon hozzám... Én nem
is kívánok mást: csak ne mondja, hogy menjek el...
és akkor boldogan megyek el. Boldogan, mert holnap
visszajöhetek. Ugye, nem küld el?... Ugye, marad-
hatok?... Vigyázzon, a hallgatás beleegyezés!

(Csend.)

PANNI: *(magának)* Lássuk, tudok-e még mosolyogni...

ELEK: *(a meghatódottságtól akadozva)* Köszönöm... Boldog
vagyok!

B o l d o g ! ! . . .

(Változás.)

TINI: Rég nem láttalak, Samuka.

SAMUKA: *(komoran)* Családi ügyek, Tini... Bútorvásárlás, el-
jegyzés, sok-sok zongorázás alkonyatkor...

TINI: Eljegyzés?... Az finom dolog.

SAMUKA: *(kelletlenül)* Igen...

TINI: Ráérsz?

SAMUKA: Egy kicsit...

TINI: Játsszunk Tündérországot.

SAMUKA: Azt nem!

TINI: *(csalódva)* Ó!...

SAMUKA: Tudod, mit fogunk játszani?

TINI: Mit?

SAMUKA: *(hangjában a növekvő lelkesedéssel)* Én itt ülök a fo-
telben... újságot olvasok... te pedig kiabálsz
r á m . . .

VÉGE

a szép keresése

etika és forradalom

Sinkó Ervin, 1916—1919

BOSNYÁK ISTVAN

VII.

ETIKA ÉS UTÓPIA

0. Előző fejezetünkben érintettük már, hogy milyen mértékben bizonyult Sinkó etikus indítékú forradalmisága utópisztikusnak a *pedagógiai* tevékenység terén. Alább azt összegezzük, hogy etika és utópia milyen viszonylatai jellemezték *politikai* nézeteit és gyakorlati politikusi tevékenységét.

1. Bizonyos utópizmus kétségtelenül jelen volt Sinkó 1919-es államértelmezésében is. Egyik kecskeméti cikkében például — mintegy az *Állam és forradalom*nak a *Ma* 1919. januári számában közölt fejezeteit¹ vagy az *Internationaléban* is megjelentetett Kautsky-kritikát² parafrazálva — hangsúlyozza ugyan, hogy minden állam az uralkodó osztály erőszakszervezete, mely a burzsoázia uralma idején a kapitalisták kezében volt, a proletariátus uralomra jutása pillanatában pedig a munkásosztály kezébe került mint *saját* elnyomószerve, azonban már itt is, az elvi-teoretikus államértelmezésben is bizonyos „hangsúlyeltolódásra” kerül sor. A proletárállamot, a proletárdiktatúrát „még nem kommunista államnak” tartja ugyan, hisz a kifejlett kommunisztikus termelésben már minden (!) elnyomó hatalom feleslegessé válik, azonban nagy nyomatékkal hangsúlyozza — összhangban a részben réalpolitikusi, de részben utópisztikus kecskeméti magánpolitikájával —, hogy a proletárdiktatúra állama „elsősorban proletáröntudaton” — azaz ideológián — „és csak másodsorban a vörös hadseregen” — vagyis fegyveres hatalmon — „alapuló erőszakszervezet”.³

A proletárdiktatúra személyes gyakorlójaként ez az államértelmezés Sinkót természetszerűen a „lány”, inkább etikus/pedagógikus, mint fegyveres/hatalmi politika felé vonzotta, s réalpolitikája utópizmussal való vegyülésének ebben rejlik egyik lényeges oka. Hisz igaz, hogy az

Állam és forradalom szerzője is már csak idézőjeles „államról” beszél a proletariátus diktatúrájáról mint a kapitalizmusból a kommunizmusba való átmenet időszakáról szólva, sőt kifejezett etikus reményének is hangot ad: „ez már átmeneti állam, nem állam a szó tulajdonképpeni értelmében, mert a kizsákmányoló kisebbség elnyomása a *tegnapi* bérrabszolgákból álló többség által aránylag olyan könnyű, olyan egyszerű és természetes dolog, hogy sokkal kevesebb vért fog követelni a rabszolgák, jobbágyok és bérmunkások lázadásainak elnyomásánál, hogy sokkal kevesebb áldozatába fog kerülni az emberiségnek”. S igaz, hogy Lenin ezt az átmeneti államot is aránylag rövid lejáratúnak vélte, az osztály és állam nélküli társadalom hamari megvalósulásának reményében, s hogy ezzel összhangban a magyar egyesült párt programja is csak viszonylag rövid átmenetnek tekinti a proletárdiktatúrát az államnélküli kommunista társadalomhoz.⁴ Azonban köztudott, hogy amikor Október stratégiája a „forradalom tapasztalatairól” való írást e tapasztalatok „végigcsinálásával” váltotta föl nagy meglepéssel⁵, akkor ennek az „átmeneti államnak” minden lehetséges elnyomó eszközét felhasználta, a *gyakorlatban* is demonstrálva az idézett Kautsky-bírálat téziseit, hogy ahol pedig elnyomásról van szó, ott nem lehet szó szabadságról és egyenlőségről. Kecskemét városparancsnoka viszont erre volt képtelen: az „átmeneti állam” erőszakszervezetének *gyakorlati* igénybevételére legalább akkor, amikor — mint pl. a szentkirályi ellenforradalom esetében — más *reális* forradalmi eszköz nem állt a rendelkezésére.

2. Az *elvi* kiindulópont tekintetében Sinkó osztályharc-értelmezése is „csak” a „hangsúlyeltolódás” miatt kifogásolható. A munkásigazgatásról szóló, fent idézett cikkében ugyanis abból indul ki, hogy a burzsoázia mint osztály „a maga ideológiáival és hatalmi vágyaival ma (1919 júniusában, B. I.) is még éppoly realitás, mint volt a diktatúra előtt”, amiért is: „Borotvaélesen meg kell jelennie mindenütt a határvonalnak: proletariátus és a burzsoázia között.” Ezt a határvonalat azonban ismét csak ideologic szorgalmazza: a proletariátusnak, amely immár „felülről vívja az osztályharcát”, elnyomó erőként nem *mindennemű* — a többi között a legintranzigensebb *hatalmi* — erőt kell szembevetetni a burzsoáziával, hanem csupán „a maga külön létezésének és külön ideológiáinak realitását”...

Hogy a burzsoázia a „felülről vívott” proletárdiktatúra viszonyai között sem pusztán „a maga ideológiáival és hatalmi vágyaival” jelent ugyanolyan realitást, mint a diktatúra előtt, s hogy következőképp elégtelen a vele szembeni *ideológiai* harc, ezt Kecskemét városparancsnoka egy másik elvi-politikai cikkében sem látja be. Ellenkezőleg, az országos politikai stratégiához hozzászóló írás⁶ az általánosítás igényével szögezi le az utópisztikus programot: „A minden (!) gazdasági hatalomtól, sőt előnytől is megfosztott burzsoáziával szemben a meggyőzés politikáját kell folytatni.” A burzsoázia teljes elerőtlenülésének irreális hipotézisétől aztán gondtalan, a kockázat etikai súlyát megkerülő teoretikus út vezetett „az emberek osztályok feletti egységesülésének” túl *korai* dicséretéhez, sőt az ateizált, Októberrel reálisnak mutakozó messianizmus — „visszakeresztényesítéséhez” is: „meg lehet mutatni napnál világosabban, ragyogóbban, hogy a forradalmi proletariátus aj-

kán a harc a burzsoázia ellen ugyanazt jelenti, amit kétezer év előtt mondott egy csendes és nagyon szomorú ember, a legigazibb ember: Békesség a jóakarató embereknek a földön.”

Ha mindehhez hozzáadjuk, hogy Sinkó már Kecskemét előtt, a Világ-szemléleti Osztály pogramtervezetében nem csupán a Vörös Hadsereg „prétoálistmusa” ellen agitált túl korán, hanem „az élethalálharc és gyűlölet-ideológiáknak, a kapitalista társadalom eme legsajátosabb termékeinek” is idő előtt meghirdette a szükségtelenségét, sőt veszélyességét, mondván, ezeknek az (osztály) harcos ideológiáknak „megvan a hajlandósága, hogy csökevényként konzerválódjanak arra az időre is, mikor már létalapjuk, a kapitalizmus megsemmisült”, s ezért máris — a Tanácsköztársaság kikiáltása után alig egy hónappal! — aktuális feladatnak nyilvánítja, hogy a burzsoázia iránti gyűlöletben egyeségesült proletariátus szolidaritásába „át kell vezetni az egymás közti krisztusi koncepcióju testvériséget” —, ha mindezt figyelembe vesszük, akkor nyilvánvaló lesz, hogy a kecskeméti osztályerőviszonyok labirintusában egyébként számos reálpolitikai intézkedést is foganatosító ifjú Sinkót a diktatúra alatti osztályharc jellegét illetően számos utópisztikus naivitás is terhelte. E naivitás nem abban nyilvánult meg, hogy írásos dokumentumaiban és beszédeiben megannyi változatban hirdette a proletárdiktatúra azon végcélját, amely a Tanácsköztársaság első alkotmánya úgy határozott meg, hogy ez a diktatúra „csupán eszköz mindenemű kizsákmányolás és mindenfajta osztályuralom megszüntetésére, és előkészítése annak a társadalmi rendnek, amely nem ismer osztályharcot”;⁷ a naivitás abban volt, hogy e végcél mint máris, azon nyomban, az új államhatalom pár hetes fennállása ellenére is megvalósítható/megvalósuló célt értelmezte, hirdette és iktatta be olykor-olykor saját reálpolitikájába.

3. Utópisztikus tartalmakkal telítődött — a fentiekkel összefüggésben — Sinkó etikus indítékú politikai taktikája is. Mivel a forradalom szociáldemokrata színezetű „reálpolitikája” a kisszerűségek, pillanat-elve pragmatizmusok és elvszerűtlen taktizálások özönével különben is a „tisztá” taktika felé taszította, saját szubjektív radikalizmusa könnyen csapott át a dialektikátlan „ugrások” követelésébe. Ennek következtében az ő gyakorlatának egy részét is találóan jellemzi a Tanító forradalom utáni, önkritikaként is olvasható jellemzése: „A forradalmárok utópiszmusa olyan, mintha saját hajukba kapaszkodva akarnák kihúzni magukat a vízből; egyetlen ugrással akarnak valami teljesen új világba szökkenni, ahelyett, hogy a dialektika segítségével értenék meg az új kialakulását a régiből.”⁸

E dialektikátlan etikai radikalizmus a poeta-forradalmárt olykor-olykor elvezette a forradalomban elkövethető „egyik legfőbb bűn, az egyik legveszedelmesebb bűn”⁹ közelébe: a konkrét kérdéseknek elvontakkal való felcsereléséhez. Már a jelenben és majd csak a (közel)jövőben aktuálisnak, a világtörténelminek és a lokálisnak, a reálisan elérhetőnek és utópisztikusnak e felcserélése pedig szükségképpen devalváltta az egyébként legértékesebb, legemberibb, legetikusabb stb. szubjektív szándékokat is: „A legemelkedettebb érzés, a legönfeláldozóbb odaadás is frázissá lesz, ha a helyzet (...) nem teszi lehetővé a valódi, forradalmi gyakorlatot.”¹⁰

E taktikai/stratégiai utópizmust a szocdem, távlat nélküli pragmatizmus és Sinkó szubjektív predispozíciói mellett, illetve velük karöltve a túl konzekvens tanítványi hűség is támogatta. A Szabó Ervin-i „útravalónak” — „Minden gyakorlati mozgalom folytonos dezillúziók, állandó kijózanodások tanyája, mert nagyon ritkán esik meg, hogy győztes mozgalom is úgy valósíthatná meg céljait, ahogyan azokat kitűzte. Ezért kell, hogy akadjanak olyanok — ha kevesen is —, akik további nagy célokért lelkesedni tudnak, s azokat a tömegek szeme előtt kitárni elég bátorsággal bírnak...”¹¹ —, ennek az alapjaiban helyes forradalmári útmutatónak kétségkívüli pozitív hatása ott lappang a poéta-tanítvány 1918/19-es tevékenységének egész gesztussora mögött. E pozitív példa azonban nem ritkán át-átcsapott önmaga ellentétébe is: a „távolabbi nagy célok” igézetében háttérbe szorultak azok a „kis”, „józan”, „dezillúziós” célok és teendők, amelyek megkerülésével pedig a távlati célkitűzésekhez vezető út is járhatatlan marad. Ilyen vonatkozásban a tanítvány a másik Tanító, az 1918/19-es Lukács György taktikai „módszertanához” is túlságosan „betűhíven” viszonyult. Amíg a Mester a napipolitikában a két év leforgása alatt a dialektikus és „dialektikus” szaltó mortálék egész sorát engedte meg magának — melyek közül a legspektakulárisabb a végzetessé váló pártegyesülés „dialektikus” támogatása volt —, addig a túlságosan hűséges tanítvány, a saját napi politikájában jól láthatóan, a *Taktika és etika* útmutatását követte mindvégig: a gazdasági és társadalmi aktuális helyzetek és tényleges erőviszonyok mérlegelése és helyes felismerése mindig csak *előjeltétele* és nem kritériuma a helyes taktikának; a kritérium a végcél állandó érvényesítése, még az aktuális előnyök fölé helyezés révén is... E taktikai elv mereven konzekvens követése aztán kétségtelenül megmentette a tanítványt attól, hogy egyetlen megnyilatkozásával vagy tettével is „az ideáltól üres reál politikát” szorgalmazza, de nem menthette meg attól, hogy esetenként „a reális tartalom nélküli ideológia” szférájába tévedjen.

4. A proletárdiktatúra erőszakszervezetének, a diktatúra alatti osztályharcnak, a napi politikai taktika utópisztikus-an-etikus értelmezésének és a személyes gyakorlatban való ilyen alkalmazásának Sinkó esetében, *végző soron*, egyetlen döntő oka volt: az Időhöz való „tiszteletlen” viszonyulása.

Ezt legmarkánsabban az utolsó kecskeméti cikke¹² példázza. Sinkó itt a forradalom sajátságos „periodizálását” adja, ami *teoretice* helytálló ugyan, de nem úgy a *konkrét* következtetések, melyeket e korszakosításból a magyarországi forradalomra vonatkozóan levon. A szerző szerint mindennemű forradalom első korszaka az előkészítés, amely szükségképpen „személyi és alacsony indulatokat vet felszínre”, mivel a felszabadulásra törő osztályt a gyűlölet, a harag, a rombolás és a bosszúvágy hevíti. A forradalmak második fázisa a diadal korszaka, amikor is a volt uralkodóosztály válik elnyomottá s a volt elnyomott osztály veszi át „az egész erőszakszervezetet, az állam egész retentives erőszak-szervezetét”. E második fázisban a diadalmas forradalom „minden harcért, vérért, amit a diadalért való harci adni kellett, megtorlást akar,” ami nem más, mint az azelőtt elnyomott s most felszabadult osztály „lelki nivójának spontán következménye”, olyan következ-

mény, ami a történelem „hideg perspektívájából” szemlélve oktalanság, hisz „minden forradalom célja a forradalom megszüntetése”. S e teoretice helytálló „korszakosítás” közben itt lép színre a poéta-forradalmár mérhetetlen tiszteletlensége a történelmi idővel szemben: leszögezi, hogy a magyarországi proletárforradalom is — kemény 90 nap után, ti. a cikk 1919. június 18-án jelent meg! — máris e „második fázisnál” tart... Az elméletileg helyes premisszára épített utópisztikus következtetésből aztán tovább következnek/sorjáznak az utópisztikus aktuálpolitikai teendők. Noha a szerző annyi tiszteletet azért megenged magának az Idő iránt, hogy megvallja, a proletárforradalom végleg csak akkor válhat győzelmessé, ha a proletariátus már mindenütt győzött, s így a magyarországi forradalom is „még nem ért el egészen (!) ehhez a bizonyos második fokhoz”, — azonban ennek ellenére most már félreérthetetlenül tudatosítani kell, hogy „a mi győzelmünk célja nem az elnyomatás, hanem a minden vonalon való felszabadulás lehetőségének megteremtése”, s „a későbbi szent és a forradalmat egyedül igazolni képes célokért máris fel kell váltani a szenvedélyt a tudatos bűnvállalással, a bosszúérzést a világmegváltó akarattal”, hisz enélkül a proletariátus „saját forradalmának, saját forradalma céljának válik hőhérává”...

A deteologizált, világtörténelmi messianizmussal szintén áthatott, s a nemzetközi proletárforradalom hamari győzelmével szintén megcsalt Lenin három héttel e krisztianizmusba hajló utópizmus kinyilatkoztatása előtt, a magyar munkásokhoz intézett üzenetében összehasonlíthatatlanul nagyobb mértékben respektálja az Időt, a történelmi időt, mellyel a magyar forradalomnak is számolnia kell. Maga is vallja, a proletárdiktatúrának az a célja, hogy megteremtse a szocializmust, megszüntesse a társadalom osztályokra tagozódását s dolgozójává tegye a társadalom valamennyi tagját, azonban nyomban hozzáfűzi: „Ezt a célt nem lehet egy csapásra elérni, ehhez a kapitalizmusról a szocializmusra való átmenetnek *meglehetősen hosszú időszakra van szüksége...*” S ugyanígy, ki nem mondottan a munkásszektariánizmustól való tartózkodásra, a legkülönbébb társadalmi rétegeknek a forradalomba való bevonására inti ugyan a magyar munkásságot, de egyúttal az ezzel kapcsolatos lehetséges utópizmus veszélyére is nyomatékkal hívja fel a figyelmet: „Az osztályok megszüntetése — hosszú, nehéz, szívós *osztályharc* műve, s az osztályharc a tőke uralmának megdöntése után, a burzsoá állam lerombolása után, a proletárdiktatúra megteremtése után nem tűnik el (...), hanem csak formáit változtatja és sok tekintetben még elkeseredettebbé.”¹³

Nyilvánvaló, hogy Kecskemét városparancsnoka — akárcsak jórészt a magyarországi egyesült párt programja is¹⁴, ami természetesen nem igazolhatja a személyi utópizmust — közel sem respektálta ennyire a történelmi időt, s reálpolitikájának ez volt a legkifejezettebb mulasztása. Mint másfél évtized távlatából maga állapítja meg e politikáról némi önironiával: „A hiba abban volt, hogy (...) az egyéni problémáknak már akkor történelmi aktualitást tulajdonítottam (...) A hiba csak az volt, hogy a tető építésének az idejét véltem elérkezettnek, amikor még a ház sem állt.”¹⁵

5. Mint az *Internationaléban* közölt írásainak elemzésekor láttuk az ifjú Sinkó a forradalom előestéjén nem igyekezett „letagadni” értelmiségi voltát, illetőleg azt, hogy a forradalom soraiba sajátságos, nem az anyagi létérdekekkel összefüggő indítékok vezérelték s hogy bent a Sorban továbbra is sajátos egzisztenciális érdekei vannak, melyeknek érvényesülését a Forradalomtól várja.

Ilyen szempontból Sinkó a Tanácsköztársaság idején sem tagadta meg önmagát: megnyilatkozásaival ismételten „kibeszélte”, hogy őt, az értelmiségit — mint társadalmi kasztját általában — *nem* a „kenyér éhe” vezette be és tartja bent a forradalom soraiban. Ebből a természeteszerű szociológiai tényből eredt aztán, mintegy „önhibáján kívül”, utópisztikus forradalmi elvárásainak egész sora.

Hogy a „fentről vívott” osztályharcban az embergyűlöletet „a burzsoázsiának mint osztálynak, a rossznak, a csúnyának, a antiszociálisnak gyűlöletével” kell felváltani, a magántulajdon és az ahhoz fűződő képzetek helyébe pedig forradalmasító motívumként „az intellektus éhségét és az intellektuális világbirtoklást” kell helyezni;¹⁶ hogy a forradalmi cselekvést tudatos etikai világszemlélettel, vagyis olyan morális öntudattal kell végezni, hogy „a háborúnak és minden erőszaknak, harcnak tudatos gyűlölete, az ölés bűnös volta egy pillanatra se homályosodjék el”;¹⁷ hogy „hatalom, erőszak, mindez még káini kényszer, s ha alkalmazása alól még mi (XX. századi emberek, B. I.) sem vonhatjuk ki magunkat, a fegyvert át kell világítani az intenciónak, mely kezünkbe adta a fegyvert”, amihez viszont az kell, hogy „mi magunk, mindegyikünk személy szerint különbekké váljunk, mint az eszközök, melyeket az emberiség magát marcangoló kármájának csúcspontja, a kapitalizmus még egyelőre ránk kényszerít”;¹⁸ hogy csakis „a belátás, a mindent átölelő szeretet állandóbb és tartósabb érzése tud fanatizálni áldozatkésztségre, szenvedésre, kínbírásra, harcra”;¹⁹ hogy a forradalom utolsó, harmadik fázisának, következőképp az egész forradalomnak is „a kiegyenlítődés és egységesítés, a gazdaságiaktól megszabadult és gazdaságiaknak fölébe emelkedett ember” a célja, aki már „nem a külső gazdasági körülmények megváltoztatásában keresi élete üdvösségét”, hanem „befeelé”, önmaga, a lélek felé fordul és így jut el az igazi megváltáshoz”, hiszen: „Az egyforma adag kenyér, bármily nagy adag is, önmagában nem ér semmit, ha már megvan. Akkor kezdődik csak az igazi, az egyetlen szép és tiszta emberi szomjúság: az igazi megváltás, a lélek felszabadulásának, megtisztulásának szomjúhozása”²⁰ — mindezek az ifjú-sinkói forradalmi intenciók, szubjektív célkitűzések és elvárások jellegetesen értelmiségi színezetűek. S mint ilyenek, az egyetlen „testhezálló” preokkupációt, a birtokosuk társadalmi-emberi létével összhangban levő nosztalgiát jelentették; „letagadásuk” a társadalmi determináltság alóli reménytelen „kibúvás” kísérletét, a proletár-egzisztenciába való hamis és lehetetlen „átugrás” szándékát, végső soron „proletár” szerepjátszást képviselt volna, s az ifjú poeta-forradalmár emberi tisztességére vall, hogy e szerepjátszásra nem vállalkozott. Helyette következetesen azt tette a forradalom soraiban is, amire „éhe a Szónak, éhe a Szépnek” készítette és képesítette: magasra tartotta a huszadik századi ember etikai és esztétikai igényességének — tragikusan „előrefutott”, léttelenségre ítelt igényességének! — mércéjét. S ezzel, természetesen, szükségképpen utópisztikus viszonyba került

a proletárforradalom realitásával — ami politikailag, *önmagában*, még a kisebbik baj lett volna. „Másnapi bölcsességgel” azonban könnyen megállapítható, hogy poéta-forradalmárunk *politikailag* azzal követett el nagyobb hibát, hogy e természetes, érthető, önnön társadalmi-emberi egzisztenciájából következő nosztalgiaát nem szorította inkognitóba, hanem mintegy rá akarta testálni azokra is, akiknek mindez *objektíve* nem lehetett időszerű preokkupációja: a forradalom nem értelmiségi résztvevőire. A magántulajdon éhsége és a világ materiális birtokbavételének igénye helyett az intellektuális éhségtől és intellektuális világbirtoklási szándéktól várni el a szó szerint is éhes, nincstelen munkás vagy a századok óta érthetően földéhes agrárproletár forradalmasítását; az embergyűlölet helyett a rossznak, a csúnyának és antiszociálisnak a gyűlöletét várni el a történelem során nemcsak materiálisan, de lelkileg is megnyomorított tömegektől; etikai öntudatot és világtörténelmi öneszmélést kérni számon az erkölcsi szenzibilitásuk kifejlésében is meggátolt emberektől; a káini kényszer etikai túlhaladását követelni a feudo-kapitalisztikus Magyarország paraszt- és dolgozósokaságától, melyet ugyanez a kényszer döntött évszázados rab-ságba; a gazdaságiaktól megszabadult és gazdaságiaknak fölébe emelkedett ember benső igényességén inszisztálni forradalmi motívumként s az önmagában értéktelen kenyéradag értelmetlenségét hirdetni ott, ahol a tömegforradalom — mint a századelő Európájában általában — csupán és csak az *éhség forradalma* lehetett volna: mindez kétségtelenül nagyfokú politikai naivitásra, évtizedekre vagy évszázadokra „előrefutott”, improduktív utópizmusra vallott 1919 Magyarországn. Az viszont más, az előzőekben részben már érintett kérdés, hogy *ugyanaz* a Magyarország, ugyanennek a társadalmi valóságnak a forradalmi potenciái és impotenciái milyen mértékben *igényelték* is ezt az utópizmust, elsősorban olyan értelemben, hogy a forradalom potenciális gerinchadát jelentő tömegek, *saját* forradalmi indítékaik vérszegénységénél, autentikus osztályérdekeik „ködös” felismerésénél fogva mintegy „megrendelői” voltak a nem autentikus, ti. értelmiségi-indítékok forradalmasító infiltrálásának...

6. A sinkói értelmiségi-utópizmus meggyőzően példázza, hogy a legemberségesebb, legetikusabb, legfelemelőbb intellektuális, esztétikai és erkölcsi öntudat is közömbös vagy esetleg terhes is lehet a fegyveres forradalom idején — amennyiben túlon túl „disszidens”, a forradalom objektív lehetőségeit messze meghaladó.

A poéta-forradalmár Tanácsköztársaság alatti tevékenysége annyiban kétségkívül és „vegytisztán” — a *Kiáltvány* kritériumának is eleget tevően — kommunista aktivitás volt, amennyiben a jelen mozgalmában egyszersmind a mozgalom jövődjét is képviselte. Tevékenységének ilyen jellege viszont ott kezdett „fakulni” s utópizmusra átváltani, ahol ez a jövő-képviselés mintegy elszakadt a jelentől, megszakította ama, lenini „lánczemsort”, amelybe „fogódzni” a gyakorlati forradalmár számára mindenkor kötelező, mert ez az egyetlen reális módja az olyannyira igényelt jövő „megragadásának”. Poétánk — és értelmiségi nemzedéke — utópisztikus forradalmi igényeinek és elvárásainak felemelően emberi értékéhez nem fér kétség; ez azonban nem változtat a tényen, hogy 1919 magyar valósága az övékéénél sokkal „kisszerűbb”,

„pragmatikusabb”, „talajszintibb” emberi igények kielégítését tette aktuálissá: a politikai hatalom megszerzését és minden eszközzel való megszilárdítását, a gazdaság megszervezését és a fizikai éhség likvidálását stb. Hogy az ő értelmiségi igényeik a forradalomnak ezen alapvető célkitűzéseit meghaladták, az természetes szociológiai tény — amiből természetesen következett forradalmi utópizmus és forradalmi aktuálpolitikai *szükségszerű* és tragikus konfliktusa. „A Szovjetházban volt egy szoba, ahol öten-hatan éjjelenként együtt ültünk és a történetfilozófiai pillanat teljes, felemelően tragikus és döntő valóságát, a világ egy új, igazi korszakának, az új világnak eljöveteletét éreztük és előkészíteni akartuk, de künn, a valóságban a marxizmus egy próféciája teljesedett csupán: a régi termelési rend lerombolása és minden erre alkalmas eszközzel az új termelési rend felépítése” — fogalmazza meg *Az út* ezt a konfliktust poétikus rezignáltsággal, de a tényleges, „kétoldali” tragikum elsikkasztásával: ennek az összeütközésnek az oka ugyanis nemcsak „künn, a valóságban” rejlett, hanem az Új Világ ígézetében élő értelmiségi-forradalmároknak is, és mindkét „félnek” a maga szempontjából megvolt a feltétlen és kétségtelen igaza.

Sinkó későbbi életútja arról tanúskodik, hogy ez az etikai-esztétikai utópizmus, a saját autentikus értelmiségi-ideáljai melletti következetes kitartás az ő esetében valósággal alkati kényszer. Egyik öregkori esszéjében, azt vizsgálva, hogy mennyiben indokolt és jogos-e egyáltalán az intellektuális türelmetlenség, mely „elébe szalad a szükségszerűségek diktálta történelmi menetrendnek”, egész életére és emberi konstitúciójára vonatkoztatott érvénnyel vallja meg: „Ez a türelmetlenség a legtermékenyebb intellektuális indulatok közül való s nélküle hiányozna az életből a forradalmi dinamika, a veszélyes, a követelő és alkotó ábránd, az anticipáció. (...) egész lényemmel hálásan érzem át, hogy igenis van s hogy hozzátartozik az emberi értelemhez a *s a n c t a i m p o t i e n t i a*.”²¹ Már az ifjú Sinkó 1918/19-es tevékenysége is jórészt ennek a „szent türelmetlenségnek” a jegyében zajlott, s végső objektuma voltaképpen maga a Történelem, az előtörténelem „kainizmusa” és „kárma”-világa volt, amely ellen az ő etikai utópizmusa legszívesebben máris az igazi történelem maximálisan humánus, maximálisan etikus stb. eszközeivel és módszereivel vette volna föl a harcot... Amint a régi társadalmat, „úgy a gyűlöletet is, a bosszút is, mint annak termékét s mint az emberi egységesülésnek akadályát el kell tisztítani” — határozza meg utólagosan *Az út* ezt a Történelemmel pörlekedő etikai utópizmust, egyszerre utalva fantasztikusan szép emberiségére — és fantasztikus időszerűtlenségére, tehát naivitására is: kizisztítani végre a történelem Augiász-istállóját, — de máris, azon nyomban, 2—3 hónapos forradalom után, az éppen hogy csak létrejött Tanácsköztársaság még üveglábon álló valóságában!

Ilyen szempontból az ifjú Sinkó a forradalom egész ideje alatt a permanens forradalmiságot képviselte, s ezzel ismét csak túl következetes Lukács-tanítvány maradt. „Az etikai idealizmus permanens forradalom a lét mint lét, mint az etika ideálját el nem érő valami ellen, és mert permanens forradalom, mert abszolút forradalom, képes az igazi, a soha nyugvópontra nem jutó, sohasem stagnáló fejlődés irányát megszabni és járását szabályozni” — hirdette a majdani Mester 1918-ban²², s szenvedélyesen pörbeszállt a nézettel, hogy a politika terén „a túlságosan

magasrendű és valósággal semmiféle összefüggésben nem levő etikai célkitűzés eleve reménytelen volta miatt nem szolgálhatja a progresszív ügyét”, holott, úgymond, a politikára irányuló etikai idealizmus olyan — pozitív, értékes — intézmények megteremtését célozza, amelyek a lehető legjobban megfelelnek a pozitív etikai ideálnak... A tanítvány e tekintetben „csak” annyiban maradt túlságosan hűséges követő, hogy utópizmusát még akkor is ez az etikai idealizmus táplálta, amikor a Mester nemcsak írásban, de politikai gyakorlatában is imponáns gyorsasággal jórészt túlhaladta 1918-as önmagát.

Az intellektuális türelmetlenség, az alkotó ábránd, az anticipáció nemcsak a megmerevedett, konszolidálódott, nem-forradalmi életvalóságához, de a fegyveres forradalom valóságához is szervesen hozzátartozik: Október stratégiájától sem volt idegen az „*álmodnunk kell!*” imperativusa.²³ Az ifjú Sinkó viszont erre a szükséges, hasznos forradalmi elégedetlenségre olykor-olykor szükségtelenül is „rálícitált”, s ezért az *Optimisták* önkritikus ironiájának kétségtelenül alapja, jogosultsága van: „Lám (...) fenemód mohó ember ez a Báti. Már is a következő forradalmon töri a fejét...” Mint ahogy alapja volt annak a kritikának is, amelyet *Az út* tanúságaként a Világszemléleti Osztály Tervezetének írójával szegeztek szembe egyes vezetők: a diktatúra, az erőszak bűnösségének/szükségességének vehemens hangoztatása kikezdeheti a diktatúra tekintélyét, ködös megvalósíthatatlanságokba csábíthatja a proletariátus forradalmi öntudatát...

7. A sokszor pusztá idealizmusba és fantasztikus naivitásba torkolló etikai utópizmust semmiképp se menti vagy igazolja, de valós történelmi távlatba helyezi a tény, hogy *nemzedéki* jellegzetesség volt ez, mégpedig nemcsak magyar vonatkozásban. Hogy Sinkó 1919-es körére, az *Internationale*- valamint a *Vasárnap*-körre és vezetőjére ez többékevésbé jellemző volt, arra már többször is történt utalás.²⁴ A jelenség nemzetközi méreteiről viszont az *Egy regény regényének* a Kun Bélával való, Kreml-beli találkozását megörökítő részlete tanúskodik. Kun az *Optimisták* kéziratát kommentálva eklatáns példákkal bizonyítja, hogy nem a Tanácsköztársaság fiataljai, hanem „az idők voltak akkor naivak és fiatalok”: Oroszországban felkészült bolsevikiek „a becsület-szavát” kérik és utána szabadon engedik Krasznovot, a Petrográdra fegyveres csapatokkal támadó fehér-tábornokot; a finn kommunisták letartóztatják, de nagylelkűen szabadon is bocsátják a későbbi fehérterror nagy mézárlásait szervező polgári minisztereket és képviselőket; Rosa Luxemburg kegyetlen meggyilkolása előtt arról ír, hogy a proletárforradalom céljainak eléréséhez nincs szükség terrorra, gyűlöli és megveti az emberölést; s Lenin maga is fellelkesül a Tanácsköztársaság vértelen létrejöttének példáján... Az etikai utópizmus a kor „levegőjébe” szívódott tehát, s csupán a *mérték* kérdése döntötte el, hogy a forradalmár képes-e megmaradni a *gyakorlati* forradalmiság talaján.

VIII.

ETIKA ÉS EGYES-EMBERI ÉLET: KRISZTIÁNUS ERKÖLCS ÉS KOMMUNISTA MAGATARTÁS

0. A hebbeli/lukácsi etika egy ideig képessé tette az etikus forradalmárt a konfliktus nélküli forradalmi cselekvésre. Amikor azonban ennek az etikának megtört a varázsa az abszolutizált emberi élet súlya alatt, szükségképpen következett be a meghasonlás, a személyiség homo duplex-i megosztása: „odabent” megkezdődött az ateizált messianizmus „deateizálása”, vagyis a krisztianizálódás, „idekint” viszont — a forradalmári következetesség dicséretére — a Tanácsköztársaság utolsó napjáig, az összeomlásig megőrződött a forradalmári — fegyveres-forradalmári! — cselekvés készsége és képessége.

1. A Világszemléleti Osztály Tervezetétől utolsó kecskeméti cikkeiig Sinkó valamennyi dokumentuma arról tanúskodik, hogy a *Visegrádi utca* frakciós — a KMP „Lukács-szárnyának” diszkreditálására hivatott — acsarkodása abban a kategorikus állításában is tárgyi alapot mellőző, hogy a „júdási” etika az ingadozás, a cselekvésképtelenség forrása volt a forradalom idején. Ellenkezőleg, Sinkó pragmatikus megnyilatkozásaiban a lendületnek, a harcra ösztönzésnek, a forradalmi radikalizmusnak mindvégig épp e „júdási” etika volt a forrása. Nélküle az izzig-vérig etikus ember eleve beleütközött volna a személyes harcvállalás etikai akadályaiiba, így viszont — ahogy majd *Az útban* találoán jellemzi — a harcvállalásnak nem negatív, hanem erőt és energiát kölcsönző *pozitív* etikai tartalma lett: „A történetfilozófiai pillanat, mely e tragikusan erkölcsi cselekvéseket szükségszerűen, kikerülhetetlenül róttá ránk (...) pátoszt teremtett (...) Ezt az egész gondolat-sort teljes bensőséggel áthévitve tettem magamévá. Minden kérdésemre, minden kétségemre megtaláltam benne a feleletet. Erősebbnek és tartalmasabbnak éreztem az életem ebben a világosságban. (...) oly megnyugtató volt hinni, hogy végső fokon jó cselekedet minden, ami a diktatúráért történik, gyilkosság, erőszak, harc, és hogy Júdás vagyok Krisztus iránti szeretetből — ez hitet, lelkesedést, erőt adott.”

Ezzel a hittel buzdította az újdonsült városparancsnok Kecskemét lakosságát, hogy tegyen eleget az első román előrenyomulás és a Tiszántúl elvesztése miatt elrendelt általános mozgósításnak: „Mi szentséges célok felé törünk és aki utunkban akadályoz, azt el kell, hogy tiporja az uralkodó osztállyá szervezett szegénység. A földre akarjuk hozni a mennyországot, ördögök állnak utunkba, fegyverbe, hogy elsöpörjük őket”;²⁵ ugyanezzel a hittel — és evvel a metaforikus szóhasználattal — buzdít az egyik népgyűlésen is: „Pokol volt itt ezen a földön, ördögökké kell lennünk, hogy ezt megváltoztassuk. Ha pedig ez a változás meglesz, akkor angyalokká válunk”;²⁶ s immár vezérmotívumként tér vissza a *pillanatnyi* bűn tudatával, de a jövőbeli megemberiesülés erkölcsi pátoszával is áthatott etikus buzdítás-formula egy másik beszédében is: „Mi undorodunk a harctól, a vértől, nem akarunk holttesteket látni, bénákat, vakokat, de vagy most ontsunk vért, ha kell, ölünk, pusztítunk kegyetlenül, irgalom nélkül, hogy eljussunk arra a szigetre (...) ahol (...) testvéri egyetértés uralkodik. (...) Mi most a háborút hirdet-

jük! Világháborút, olyant, ami még nem volt ezen a világon soha. Erre uszítunk, lázítunk, izgatunk minden porcikánkkal, minden csöpp vé-
rünkkel. (...) Ördögök leszünk, hogy megszabadítsuk a földet a pokol-
tól";²⁷ s végül a jellegzetes példák sorát lezárva, a „júdási” etika belső
energiáiról, harcra, sőt hősiességre képesítő erejéről tanúskodik az a
cikk is, mely „eretneki” nyíltsággal fogalmazza meg, hogy a forrada-
lomban nem maga a harc a nagyszerű, a kitartásra készítő és embe-
rien felemelő, hanem a harc célja és az érte vállalt erkölcsi áldozat
nagysága: „A (...) cél eléréséhez való munkának elvégzése nem szép
és nem lelkesítő. Mert minden vérontás és minden erőszak visszata-
szító. De épp ebben van a nagyszerűsége a harcnak, a proletariátus
harcának, hogy önmaga kényelme és hajlama és aktuális erkölcsi irtó-
zata ellenére, önmaga legyőzésével vívja végig. A harc, ez a harc se,
mint semmi harc se, nem szép és nem lelkesítő. A proletáröntudat a
szolidáris ember öntudata és a cél történelmen felüli és páratlan fen-
sége és erkölcsi nagyszerűsége az, ami hevít és erőt ad és igazolást a
harcra. — Minden út rossz és irtózat, ha mégoly nagy célt törnek
is rajta. De rosszat és irtózatot viselni és tenni, a rossz és irtózatot
öntudatával — ez a hősiesség és ez az, ami példátlaná teheti a proleta-
riátus mostani történelmi szereplését.”²⁸

2.0. „*De rosszat és irtózatot viselni és tenni, a rossz és irtózatot ön-
tudatával*”: a szubjektív, benső, inkognitóba szorított hősiességnek az
az etikai imperatívusa csak addig volt hatékony, amíg végleg össze
nem omlott egy másik, nem kevésbé erőteljes szubjektív imperatívus, a
minden emberi életet abszolutizáló krisztianus-etikai parancs „agresz-
szivitása” alatt.

2.1. Az első ilyen, a hebbeli/lukácsi etikát kikezdő s a krisztianizáló-
dás folyamatát előlegező etikai „sokk” mindjárt az első napokban érte
az újdonsült kecskeméti városparancsnokot. Az *út*, az életrajzilag min-
dig megbízható, „szentírással” igazmondó *Optimisták*, a *Szemben a
bíróval* s nem utolsósorban a kecskeméti levéltári anyag tanúsága szer-
int az új városparancsnok karhatalmi erőt kér Pestről a megbízhatat-
lan helyi vörösorség lefegyverzésére, s a Kecskemétre érkező, mintegy
40 Lenin-fiú valamelyike teljesen fölöslegesen, puszta virtusból megöli
az örség egyik tagját.²⁹ A könnyelműen kioltott élet az ízig-vérig etikus
emberben érhető, de komoly következményekkel jár, egész kecske-
méti, majd pesti tevékenységére is kiható reakciót váltott ki; Az *út*
tanúságaként az oktanul megölt Vén András családi fényképét nézve
„egész elementárisan” futott át rajta a felismerés, hogy „az egész em-
beriség üdvözülése fabatkát sem ér, nem kell, ha egyetlen Vén András
(...) megölése is az ára.”

2.2. Az *oktanul* kioltott emberélet abszolutizálása az eset után egy
hétrel kezdődő szentkirályi pör alatt immár a *minden* emberéletet ab-
szolutizáló, a forradalom *szükségképpen* áldozatkövetelésével is utó-
pisztikus szembeszegülő eticizmusba csapott át. Az *út* tanúságaként a
forradalmi halálbüntetés és egyes-emberi élet viszonya a tárgyalás alatt
végletesen szubjektivizálva jelenik meg a „kifelé” következetesen
intranzingens, a város ellenforradalmi hangulatát — mint láttuk — ál-

landó halálbüntetés-előlegezéssel sikeresen viaszorító, „befelé” azonban emberségesen lágy városparancsnokban: ha a vádlottak közt szorongó fehér hajú öregemberek valamelyike az ő tulajdona apja-anya — és ellenforradalmár lenne, ő *személy szerint* jóvá tudná-e hagyni a megöletésüket? — A minden emberérettel való ilyen, maximálisan-személyes azonosulásnak az ítéletkihirdetés előtt természetszerűen adódott a konklúziója: „Egy ember több, mint a politikai meggyőződése, több, mint minden elkövetett bűne, ezt éreztem. Ha a halál pillanatában minden földi valóság irreálissá válik s csak magányos ember áll szemben végső örökkévalósággal, ez akkor az én életemben ilyen pillanat volt.”³⁰

2.3. Az emberi életet mindenekfölötti, abszolút értéknek megtevő magánkrédónak néhány alapvetően fontos következménye lett Sinkó forradalom alatti útjának további alakulására nézve:

a) Fölbomlott a forradalmi célok és eszközök egysége, amely őnála előzőleg sem volt ugyan ideálisan harmonikus, de a hebbeli/lukácsi etika mégiscsak képes volt arra, hogy ha mást nem, de legalább „kikiiktassa” a célok és eszközök konfliktusát. Az egyes-emberi élet abszolutizálása előtt még hinni lehetett a Tanítóval: „a proletariátus osztályküzdelme egyszerre maga a célkitűzés és annak megvalósulása. Ez a folyamat nem eszköz, melynek értelme és értéke egy rajta túl levő célon lenne mérhető, hanem a célnak, az új, az utópikus társadalmi rendnek lépésről lépésre vagy ugrásról ugrásra történő (...) belépése az aktuális társadalmi valóságba. Ez az »eszköz« nem másnemű a célhoz képest (...), hanem a célnak magának közeledése önmegvalósulásához.”³¹ Most viszont, a *minden* társadalmi realitás fölé emelt emberi élet távlatából a mégannyira is igenelt cél sem volt képes legalizálni a szükséges — és főképp nem az oktanuln áldozatot szedő — eszközök alkalmazását; mint *Az út* tanúsítja, „az embereknek egy általam előrelátottnak hitt társadalom megvalósítása érdekében való eszközül használása” többé már nem volt lehetséges. A Tanító és tanítvány magánetikája ezzel a forradalmi célok és eszközök harmonikussága, illetve diszharmonikussága tekintetében szükségképpen szembefordult egymással; a tanítvány ilyen szempontból már csak abban volt képes hinni, amit a *Taktika és etika* írója időközben, a forradalommal szédületesen felgyorsult önfejlődése következtében — megtagadott, „kikiiktatott” etikai ember- és világszemléletéből: abban volt képes hinni ti., hogy Belzebúbbal *nem* lehet kiűzni a Sátánt, Razumihin módján *nem* lehet „az igazsághoz keresztülhazudni magunkat”, vagyis *nem* jöhet létre egy új világrend, „ha létrehozásának eszközei csak technikailag különböznek a régi rend joggal utált és megvetett eszközeitől”...³²

b) A politikai-ideológiai következmény pedig az lett, hogy Kecskemét ifjú városparancsnoka cikkeiben és beszédeiben egyre inkább kiegészítette a hebbeli/lukácsi etika „maradékenergiáival” ugyan még hevesen szorgalmazott osztályharcot — az absztrakt „a társadalmi rend”, „a termelési rend” és „a burzsoázia” elleni harccal. Ez a követelés azonban ismételtelen e rend, illetve osztály *konkrét* megtestesítője, a polgár- és parasztemberbe ütközött. Az ellentmondást föloldani nem, csak hallgatólagosan megkerülni lehetett, és az ifjú Sinkó ez utóbbira is rá-rákényszerült. „A proletariátus osztályhelyzeténél fogva harcba kerül a burzsoáziával, de ez a harc nem személyek, hanem az ellen a

társadalmi, illetőleg termelési rend ellen irányul, amely a szenvedésben egységes emberiséget harcban álló osztályokra bontja” — írja egyik utolsó kecskeméti cikkében³³, s a másokban is csak annyiban konkretizálja ezt a deperszonalizált/absztrahált „harcot”, hogy pusztá ideológiai síkra redukálja: „A burzsoázia elnyomatásának célja tehát, nem azoknak a személyeknek elnyomása, akik a burzsoázia uralkodó osztályát, hanem azoknak az ideológiáknak és hajlamoknak letörése, amelyek a burzsoázia uralmából szükségszerűen kifejlődtek.”³⁴ Hogy azonban hogyan lehetséges az elnyomó osztályharcot a társadalmi-termelési rend és a burzsoá osztályideológia ellen az azt képviselő *személyek* teljes sértetlenül hagyásával folytatni, azt mindkét cikk megkerüli, s a szerző ezzel akarva, nem akarva, *objektíve* az általa is annyira gyűlölt szocdem-politika, a Weltner Jakabok pozíciójához kerül közel.³⁵

c) Az abszolutizált emberi élet hitvallásával a forradalom szükségszerűségébe — ti. a jórészt elkerülhetetlen, részben pedig oktalan áldozatokba — beletörődő reális, kommunista erkölcsön felülkerekedett a krisztianus/utópisztikus, a forradalom valóságával összebékíthetetlen erkölcs. Mint Sinkó utólag *Az útban* megállapítja, ennek egyik oka az volt, hogy ő mindig azt vallotta, a büntetés merő butaság, mert nem szünteti meg a büntetettek s ezért a bűntények ellen a küzdelem egyetlen módja: megszüntetni a társadalom rossz berendezését, az emberek közötti gazdasági egyenlőtlenséget stb. Hogy azonban e „megszüntetés” a forradalom idején szükségképpen emberáldozatokat is követel, ebbe nem tudott az *Életet abszolutizáló krisztianus humanizmus* beletörődni. *Alapintencióban* és *végső soron* ez az emberi büntetés, főleg pedig a halálbüntetés ellen tiltakozó krisztianus humanizmus nincs *merő* ellentétben a marxi humanizmussal, hisz pl. *A szent család* írói is úgy vélték, hogy a bűntényt nem szükségképpen az egyénen kell megtorolni, hanem a bűn antiszociális eredőit kell megsemmisíteni, s Marx jóval később, az „érett” korszakában is a halálbüntetés alkalmazása ellen szólt, abban a meggyőződésben, hogy sajnálatos az olyan társadalom, amely nem talál jobb védelmi eszközt a hóhérnál.³⁶ A marxizmus klaszszikusai azonban kétségtelenül „túlságosan is nagy realisták” voltak ahhoz, hogy a személyi büntetés „beszüntetését” lehetségesnek véljék már a fejlett kommunizmus megvalósulása előtt,³⁷ s humanizmusukat ez választja el mindennemű krisztianizmustól. A költői krédó, melyet már a krisztianizmusa teljében levő Sinkó lelkesen idéz³⁸

A vér, a vér! Be drága kincs!
Nincs nemzete, vallása sincs,
És mégis ő a szentség.

Ellenség vére: — babona!
A vér a vérnek rokona,
a vérben nincs különbség

—, ez a Gábor Andor-i hitvallás kétségtelenül nagyon szép, nagyon emberséges és nagyon igaz krédó, csak éppen hogy: nagyon-nagyon „nem illet” a század tízes-húszas éveinek valóságához és az egyetlen reális történelemformáló erő szükségképpen intranszigiensségéhez. Az egyes ember ideig-óráig igen, de a történelem nem tudott mit kezdeni

vele: szükségszerűen „vízválasztót” vont szépséges emberi utópizmusa és a kommunista reálerkölc közé, s az immár krisztianus Sinkó Ervin emberi tisztességére vall, hogy Az útban ezt nem átalotta bevallani a forradalom alatti tevékenységére emlékezve: „ha eleven ember és a kommunistaként való kötelességem között kellett választanom, ritkán tudtam nem az előbbi javára dönteni.”

d) Mindezen rész-következmények azt eredményezték, hogy Sinkó számára *egészében* is megszűnt a hebbeli/lukácsi etika személyes érvénye. „Minden elmélet, minden nagyszerű megnyugvásom a büszke bűnvállalási öntudatban sötétségbe borult a Vén András halálának árnyékában” — írja Az útban, s a tragikusan felemelő pátoszú bűnvállaló etikának e megtörése a szentkirályi pör alatt befejeződött, véglegessé vált: „Minden elmélet, minden nagyszerű hit semmivé vált, szegény, nyomorult emberré lettem, társadalom, forradalom, emberiség, minden csak üres szóvá vált a telt óriási valóság, a minden valóságok fundamentuma: az egyes, a minden egyes ember életének átértzett értéke mellett.”³⁹ Ha maradt is még valami, a személyes cselekvést szabályozó „elmélet”, az már csak az lehetett, amit annak idején az 1914-gyel rászakadó távlattalan kétségbeesésében szívott magába olvasmányaival, s amit a Kassák-körben, majd az *Internationáléban* felszámolt: a tolsztoji „Ne ölj!” naivan-etikus imperatívusa, valamint a novalisi misztika és maeterlincki „neo-misztika”.⁴⁰

3.0. A hebbeli/lukácsi etika személyes érvényének szertefoszlása után a politikai tevékenység tekintetében Sinkónak két lehetősége maradt: összhangban új, egyre erősödő krisztianus meggyőződésével megtagadni minden személyes közösséget az erőszakos, szükségképpen áldozatokat követelő, az egyes-emberi élet abszolutizálására *objektíve* képtelen forradalmi harccal, vagy pedig, új hitvallását inkognitóba szorítva, kitarítani e harc aktív támogatása mellett. Tanácsköztársasági időszakának önéletrajzi és irodalmi dokumentumai arról tanúskodnak, hogy ez utóbbi lehetőséget választotta: súlyos meghasonlás árán és terhes benső küzdelem révén, de az „odabent” egyre ellenállhatatlanul krisztianizálódó ember „idekint” mindvégig megmaradt — kommunista forradalmárnak.

3.1. E tekintetben igen jellemző, hogy közvetlenül a Kecskemétről való távozása előtt írt, a pártkongresszus elvi kérdéseire hozzászóló cikkében⁴¹ azok nevében áll ki az egyesült párt elnevezése körüli, közel sem formális vitában, „akik a régi kommunista pártnak tagjai voltunk”. Eközben látszólag betartja ugyan az egyesülés óta érvényben levő „játékszabályt”, ti. a ténylegesen nem létező egységet védi, s a kölcsönös bizalmatlankodást támadja, végső konklúziója azonban mégiscsak az, hogy „a programnak megfelelően, a III. Internacionálé óhaja szerint” legcélszerűbb „a kommunisták magyarországi pártja nevet felvenni”. Kecskemét kormányzótanácsai biztosa — aki az osztályharc *személyekkel* szembeni érvényesítése tekintetében akarata ellenére is a szocdem-taktika támogatója lett — a pártelnevezés körüli vitában ezzel az állásfoglalásával azok mellett tartott ki, akik az utolsó pillanatban még egyszer, a névadás örve alatt megkísérelték, hogy a szerencsétlen „egységen” belül a kommunista politika váljon dominálóvá.

3.2. Az igaz, hogy Kecsmét exdikátora Pestre térve, a Szovjetházban „nagy filozófiai vitázó csoportnak került központjába”, ahol is — a Tanítóval szemben — immár a Krisztust máglyára szánó Főinkvizítor ellen, s Krisztus mellett foglal állást⁴², azonban *ugyanez* a Sinkó mást is tesz, mint filozófál: ha nem is a régi hittel, de előadásokat tart, népgyűléseken beszél, dolgozik, agítál a Tanácsköztársaság mellett, mert az összeomlást előlegező politikai légkörben gonoszabbnak érzi a fehérterror lehetőségét, mint amilyen jónak érezte a szeretet mellett való hitvallást.⁴³

3.3. A forradalmi aktivitás melletti kitartásának legszebb példáját a budapesti Párttörténeti Intézet irattára dokumentálja.⁴⁴ A fővárosi Központi Forradalmi Munkás és Katonatanács 500-as bizottságának 1919. június 24-i ülésén készült jegyzőkönyv a forradalom belső bomlásáról tanúskodik: az I. kerület képviselője arról számol be, hogy a papok nagy körmenetet szerveztek a kerületben, a körmenet résztvevői megtámadták a népfőrséget, s az így kirobbant összeütközésnek 2 halott és több sebesült lett az áldozata... A jegyzőkönyv ezek esetelete után így folytatja Maurer János I. kerületi képviselő beszámolójának tolmácsolását:

„Miután ez már megtörtént, a... tömeg fölvonult az I. kerületi párt-szervezet helyiségébe és a vörös zászlót ledobva, elégetve, az erkélyről ellenforradalmi beszédeket tartottak, hogy le a zsidó népbiztosokkal, le a kormányzótanáccsal, éljen a magyar király. Éljen a Károlyi kormány!

H a v a s Sándor: És éljen Kunfi!”

A szocdem opportunista politika jellegzetes megtestesítője elleni intervenció a jegyzőkönyv tanúságaként általános zűrzavart, fölbojdulást, kölcsönös vádaskodást robbantott ki az ülésteremben, melyet egy pillanatra belépő Szamuely György szakít meg:

„Elvtársak! Amíg önök itt beszélnek, a dunai flottilla vörös-fehérvörös zászlók alatt felvonult és most már talán a Hungáriát is elfoglalta.

(Az ülés tagjai valamennyien felugornak helyükről és a közép felé csoportosulnak. Állandó lárma)

Elnök: (Folyamatosan csenget)”

Vagyis, az ellenforradalmi támadás hírére a forradalom irányítására hivatott legfőbb budapesti szerv tagjait elfogja a pánik és a fejletlen menekülés szándéka, amivel elsőnek — a „belülről” krisztiánus Sinkó Ervin szegül szembe:

„Simkó (sic!) Ervin: Ilyen pillanatban Budapest központi munkástanácsának nincsen joga helyét elhagyni. Mindenkinék a helyén kell maradnia. Aki elmegy, az elárulja a diktatúrát az első kétséges pillanatban, az áruló (Folytonos nagy zaj, állandó izgalmas közbekiáltások.)”⁴⁵

3.4. Az út és a Szemben a bíróval tanúságaként a megosztott személyiségű, „bent” krisztiánus, a tevékenységben pedig kommunista ember azzal a szándékkal megy el a Központi Munkástanácsnak e gyűlésére, hogy ott majd nyílt hitvallást tesz, de egyúttal elzárkózik a szocdem, sajtóságos „humanitást” és „erkölcsöt” prédikáló politikától is, azzal a motivációval, hogy „az egyetlen konzekvens következmény mindazok számára, akik az osztályharcot elfogadják és akarják, a minden humanitáson és etikán magát túltevő diktatúra”.⁴⁶ A krisztiánus és anti-szoci-

áldemokrata hitvallás helyett, mint látjuk, az események, a Tanácsköztársaság veszélybe kerülése másféle — anti-szociáldemokrata, anti-kapituláns, ugyanakkor pedig *nem* krisztiánus, hanem kommunista — kinyilatkoztatásra készítetik, amit ugyanilyen személyes cselekvés is követ. Az idézett jegyzőkönyv tanúságaként Sinkó, majd Rudas László felszólítása után is azt kell konstatálni az ülést berekesztő Bogár Ignácnak, hogy „nagyon sok elvtárs, aki még az előbb nagyon lármázott, hirtelen eltűnt”, s hogy itt „érdemleges tárgyalást folytatni nem lehet”. Csak a Tanács kommunista tagjai maradnak együtt — köztük Sinkó is —, a városparancsnokságra mennek, ott fölfegyverkeznek, majd Sinkó a „szellemileg” megtagadott Tanítóval, Lukács Györggyel a Hungáriába, azaz a Szovjetházba siet, s míg Lukács megfelelő őrség után néz, a „hűtlen” tanítványra bízva a gránátokkal lőtt Szovjetház parancsnokságát.⁴⁷ A dunai és ludovikás ellenforradalom idején tehát a továbbállt volt parancsnok helyett⁴⁸ — az állig fölfegyverzett „krisztiánus kommunista” irányította a forradalmi vezérkar főhadiszállásának védelmét. Az a Sinkó Ervin, akinek személyében, a *Visegrádi utca* inszINUÁLÓ karikatúrája szerint, a Szoszima-filozófia quasi „bénította az ellenforradalom leverését is”... S tette mindezt azzal az egyszerű, se nem „tolsztojánus”, se nem „hebbeli”, hanem pusztán-emberi kényszerrel, amelyet majd egy múltán krisztiánus zsargonnal ugyan, de az emberi helytállás dicséretére, így határoz meg a Szovjetház fegyveres védelmének tömény kommentárában: „*Nem tudtam felegyenesedni, lenyomott az emberek dolga. (...) felvettem a harcot a nagyobb szörnyűség ellen. (...) az én erőm megtört a világ hatalmán.*”⁴⁹

3.5. Az „odabent” mégoly súlyos meghasonlással is terhelt embernek a budapesti Központi Munkástanács ülésén, valamint a Szovjetház védelmekor tanúsított magatartása nem az utolsó bizonyítéka annak, hogy a forradalom számára legfontosabb „terén”, a cselekvés terén mindvégig hű maradt *Internationale*-beli önmagához. Időközben kieszközli ugyan a ludovikásoknak — a közeli összeomlás távlatából nézve: naivan reménytelen — átnevelését, de amikor komolyabb teendő mutatkozik — a románok utolsó támadásának megfékezése —, Sinkó másodszer is a frontra megy. Mégpedig nem úgy, ahogy a *Visegrádi utca* szerint a Lukács—Sinkó vitakör „egyes emberei” mentek, ti. „mint Júdások”... Egy népbiztossal Szolnoknál órák hosszat próbálja menteni a menthetőt, a vörös front teljes szétzúllását; a népbiztos Pestre való visszatérte után ismét Pogány Kálmán ezredéhez csatlakozik — akárcsak Kecskemét előtt —, s vele kísérli meg az ezred harc nélküli feloszlásának megakadályozását; mintegy 100 főnyi katonát sikerül rávenniök, hogy védelmi előőrsöt állítsanak, s amikor az első román gránáttűzre azok is menekülni akarnak, személyes példával — fölállással —, majd revolveres fenytéssel próbálják meggátolni az előőrs megfutamodását, hogy végül is ketten maradjanak a védtelenül hagyott védelmi vonalon...⁵⁰

3.6. Fejezetünk konklúziójaként azt mondhatjuk tehát, hogy az ifjú Sinkó megtört lélekkel, de emelt fővel, meghasonlott erkölccsel — és egyenes gerinccel érte meg a Tanácsköztársaság s vele együtt a nagy, nemzedéki remény, a Világforradalom összeomlását. Forradalmári útja ellentmondásos volt, ez kétségtelen, de ennek az ellentmondásosságának

a „kimentésére” nincs szükség a Tanító szellemes, öregkori önvédelmi érvelésére, miszerint „ha már Faustnak szabad volt két lelket rejtenie keblébe, miért ne lehessen egy különben normális embernél, aki azonban egy világválság közepette éppen átmegy az egyik osztályból a másikba, ellentett szellemi tendenciákat megállapítani, amelyek egyidejűleg ellentmondásosan funkcionálnak”...⁵¹ A tanítvány is „ellentett szellemi tendenciák” keresztútjében küzdötte végig a forradalom utolsó heteit — akárcsak a Tanító a forradalom előestéjét —, ez tény, de magatartása megítélésén ez mit sem változtat: a forradalom számára mégiscsak a tettek a fontosabbak, s nem az emóciók...

JEGYZETEK

- ¹ A folyóiratnak e száma közölte A parlamentarizmus megszüntetése, Átmenet a kapitalizmusból a kommunizmusba, A kommunista társadalom első foka és A magasabb fokú kommunista társadalom c. fejezeteket. (Vö.: József Farkas: A forradalmi szocialista írócsoport létrejötte 1917—1919. *Tanulmányok a magyar szocialista irodalom történetéből*. Akadémiai Kiadó, Bp. 1962)
- ² I. m. *Internationale*, 3—4 sz.
- ³ Munkásigazgatás. MA, jún. 4.
- ⁴ Hajdu Tibor: *A Magyarországi Tanácsköztársaság*. Kossuth Könyvkiadó, Bp. 1969
- ⁵ L. az *Allam és forradalom* első kiadásához írt Utószót. *Lenin: Vál. művei*. Magyar Helikon, 1967, II., 243.
- ⁶ Proletár-egység. MA, jún. 15.
- ⁷ Id.: Hajdu Tibor, i. m.
- ⁸ Lukács György: Lenin. Tanulmány gondolatainak összefüggéséről. *Lenin*. Magvető, Bp. 1970
- ⁹ Lenin: A jelszavakról. *Vál. művei*, i. m. II. 98.
- ¹⁰ Lukács Gy. az 1924-es Lenin-portré 1967-es utószavában. In: *Lenin*, i. m.
- ¹¹ Szabó Ervin: Kellenek-e a forradalmárok? *Szabó Ervin válogatott írásai*. Kossuth Könyvkiadó, Bp. 1958
- ¹² Az út. MA, jún. 18. — Nem téveszthető össze a forradalomban való részvétel egy évvel későbbi, krisztianus krónikájával, az azonos című, az eddigiekben is sokat idézett kéziratok könyvvel.
- ¹³ Üdvözlét a magyar munkásoknak. Lenin: *Magyarországról*. Kossuth Könyvkiadó, Bp. 1969. Az első idézetben kiem.: B. I.
- ¹⁴ Vö.: Hajdu Tibor, i. m.
- ¹⁵ *Szemben a bíróval*, i. h.
- ¹⁶ Vö. a Világsemléleti Osztály Tervezetét („Mindenki újakra készül...”) (Akadémiai Kiadó, Bp. 1959—1967), IV. köt. 748—749.
- ¹⁷ *Az út* (kézirat, 1920!)
- ¹⁸ *Optimisták*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1965
- ¹⁹ Az út. MA, i. h.
- ²⁰ Uo.
- ²¹ Napról napra. *Híd*, 1966/6.
- ²² Lukács György: A konzervatív és progresszív idealizmus vitája. In: *Utam Marxhoz*, I. (Magvető, Bp. 1971)
- ²³ Vö.: Mi a teendő? Lenin: *Vál. művei*, i. m. I.
- ²⁴ Bizonyos etikai/messianisztikus utópizmustól még az *Internationale*-kör kétségtelenül legradikálisabb anti-etikusa, Révai József sem volt mentes (vö. a Világmegváltás c. írását, in: „Mindenki újakra készül...”, IV. köt.), és Sinkó Mestere, Lukács György is majd csak a bukás után, a húszas évek Lenin-stúdiumai révén szakít etikai/taktikai utópizmusával. Hogy ez

a Tanácsköztársaság idején még mennyire áthatotta az ő gyakorlati politikáját is, annak eklatáns bizonyítéka, hogy a bukás előestéjén megalakítja a Történelmi Materializmus Kutatóintézetét, s azt az *aktuálisnak* vélt feladatot szánja az új intézetnek, hogy „hozzálássunk az emberiség őskora történetének megírásához”, lévén, hogy 1919 — immár átmenet az emberiség őskora és az igazi történelem között... (Vö.: A történelmi materializmus funkcióváltása. *Internationale*, 1919/8—9. sz.

²⁵ Általános mozgósítás. MA, máj. 6.

²⁶ Népgyűlés. MA, máj. 13.

²⁷ Szerdai pártnap. Tudósítás: MA, máj. 6.

²⁸ A burzsoázia. MA, jún. 7.

²⁹ Az *út* szerint a megérkezett különítmény parancsnoka — akit Sinkó még Pestről ismert — harmadmagával „munkát” kért, s amikor Sinkó közölte velük, hogy semmi különös munkájuk nem lesz, csupán a vörösörség laktanyájába kell kimenni és az őrség fegyvereit átvenni — minden elragadtatás és vérontás nélkül —, bosszúsán jelentették ki: „Csak akad itt valami burzsuj ellenforradalmár, akivel végezni lehetne.” Sinkó közlésére pedig, hogy a városban teljes a rend és a nyugalom, még elégedetlenebb lett a válasz: „Eh, az elvtárs is már sárga lett!” Miután a vörösörség szó nélkül kiszolgáltatta a fegyvereit, a városparancsnok megkönnyebbülten küldi vissza a terrorista különítményt Pestre, az állomáson azonban a kezébe nyomnak egy noteszt, egy erszényt pár koronával s egy családi fényképet, fiatal házaspárral, ölükben „pufók, kedves, pár hónapos emberkével” — s közlik: „Egy csendőré volt, akit hazaküldtünk. (...) Amikor a kaszárnnyába mentünk a leszereléshez, ott haladt előttünk pár lépésnyire. Elkezdett futni és a kezével jelt adott.” Sinkó ellenvetésére, hogy talán megjedt és azért futott, s különben is kinek adott volna az utcán jelt, — a válasz az volt: „Mi nem szoktunk ennyit gondolkodni. Gyanús volt és kész. (...) Ha szárazon mentünk volna vissza, mit szólnak volna a fiúk!” — A kecskeméti levéltárban egy átvételi elismervény dokumentálja a történeteket: „Vén András 1919 május 5-én agyonlőtt rendőrnél talált 2481 koronát egy órát egy zsebkést átvettem valamint az ide vonatkozó jegyzőkönyvet — Kecskemét 919 május 6 — Deák László nyomozó testület vezetője”. — A Lenin-fiúk néhány oktalán intézkedéséről vö.: Hajdu Tibor, i. m., 130—132.

³⁰ *Szemben a bíróval*, i. h.

³¹ Lukács György: *Taktika és etika. Utam Marxhoz*, I., i. m.

³² Uo.: A bolsevizmus mint erkölcsi probléma. *Történelem és osztálytudat*. Magvető, Bp. 1971. — A fiatal Lukács „szédületesen felgyorsult önfejlődése” sem patetikusan, sem ironikusan, hanem objektíve, szó szerint értendő: *A bolsevizmus mint erkölcsi probléma* 1918 decemberében jelent meg, a *Taktika és etika* viszont 1919 elején, „még a proletárdiktatúra előtt íródott” — s ez utóbbi tanulmány már százszázalékosan másként — pozitíven — értékeli etika és forradalom viszonyát...

³³ A burzsoázia. MA, jún. 7.

³⁴ Proletár-egység. MA, jún. 15.

³⁵ Welter Jakab, a budapesti központi Munkás- és Katonatanács elnöke már a tanács első ülésén kijelentette: „Azt mondta Kun Béla elvtárs, és még többent, hogy nem szabad szentimentálisnak lenni. Én kijelentem, hogy nem vagyok szentimentális. A burzsoáziát mint osztályt, mint intézményt utálok. (...) A burzsoázia ellen *mint osztály* ellen kell kíméletlenül eljárni. A burzsoáziát, mint osztályt, le kell verni kíméletlenül, a termelési módot meg kell változtatni, kapitalista termelési módnak nem szabad lenni. Ennek ellenére azt mondom: a leghatározottabban elítélem azokat, akik *egyesek* ellen követnek el erőszakot...” (Vö. *Népszava*, 1919. ápr. 16.)

³⁶ *A szent családot és Marx 1853-as nézetét* id. M. Fritzhand: *Etička misao mladoga Marksa*. Nolit, Bgd. 1966

- ³⁷ Uo.
- ³⁸ A gyűlölet könyvei, *Testvér*, 1925/1
- ³⁹ *Szemben a bíróval*, i. h.
- ⁴⁰ Sinkó krisztianizmusának legszembetűnőbb kezdeti ismérve a tolsztojanizmus volt; krisztianizálódásának azonban nyilván hatékony támogatója volt az ember novalisi-maeterlincki misztikus élménye is (vö.: Olvasmányok, melyek nemcsak „olvasmányok” c. tanulmányunkat — *Új Symposium*, 1971/71—72.), amelyet Sinkó *Az útban* anti-lukácsi hangsúllyal aktualizál: „Egy ember: a mindenség, mindegyik a maga nagy missziójával. Nem lehet egy olyan hatalmas és egyszeri valóságot, mint ami egy ember földi élete, a magam történetfilozófiai belátásának vagy elméletének útmutatása szerint feláldoznom.”
- ⁴¹ Proletár-egység, i. h.
- ⁴² Lengyel József: *Visegrádi utca*. In: *Mérni a mérhetetlent*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp. 1966
- ⁴³ Vö.: *Az út* (kézirat)
- ⁴⁴ Vö. a budapesti Központi Forradalmi Munkás- és Katonatanács 500-as bizottságának 1919. jún. 24-i üléséről készült jegyzőkönyvet: 600 f. 3/3. ő. e., 177—205.
- ⁴⁵ A jegyzőkönyv szerint Sinkót Rudas László támogatja elsőnek: ő is megismétli, hogy „Nem méltó egy forradalmi testülethez, hogy ebben a nehéz percben elveszítse a fejét”, s felszólítja a még jelenlevőket, hogy valamennyien fogjanak fegyvert és védjék meg a Tanácsköztársaságot.
- ⁴⁶ *Az út* (kézirat)
- ⁴⁷ *Szemben a bíróval*, i. h.
- ⁴⁸ *Az út*
- ⁴⁹ Uo.
- ⁵⁰ Uo.
- ⁵¹ Lukács György: *Marxista fejlődésem: 1918—1930, Történelem és osztálytudat*, i. m.

babbeo stolto eszperantója

peter matejka: *kuby* — *eine schöpfung*

ORAVECZ IMRE

Mindig voltak írók, akik onnan indulhattak könnyű szívvel, ahová mások csak nagy erőfeszítések árán jutottak el; akik hangjukat próbálgatva nem dadogtak, hanem nyomban tisztán szólaltak meg. Az 1949-es, alsó-ausztriai születésű Peter Matejka is ezek közé tartozik. Az idősebb vagy talán még a vele egyívású pályatársak előtt is pimaszságnak tetsző vakmerősége, amellyel alaposan felrúgja a kezdőknek előírt illemszabályokat, csak az életrajzíró fiatal Németh Lászlóéhoz fogható, hogy nagyapjának nemzedékéből mondjak magyar példát. Ahelyett, hogy egy (úgynevezett) kísérleti prózán annak rendje és módja szerint meggyőzne ennek vagy annak a hagyományos kifejezési formának a használhatatlanságáról, miként az a legendás Wiener Gruppe napjai óta az osztrák—német avantgarde írói körében szinte már kötelezővé vált, tárgyul önmagát választva ő mindjárt valamennyinek létjogát vonja kétségbe, kivéve természetesen azt, amit maga teremtett, ítélve élők és holtak felett.

Első (és következetesen kisbetűs) könyvének már a címe is meglepő: „*kuby* — *mű*”, amely a belső címdal cigarettareklámra emlékeztető lábjegyzetével így olvasandó egybe: „*kuby* — *mű*, amelyet szakmájának mestere alkotott mindazok számára, akik a kimagaslót, lágyat, aromásat, tehát a mesterit kedvelik”. Hiszen ha mégoly csufondárosan is, de minősít, ami már önmagában is kihívás mindenféle értékeléssel szemben. Minősíti pedig bizonyos babbeo stoltónak bizonyos budak budala által az alcím tanúsága szerint „eszperantóból fordított” munkáját, akivé az író a „*mű*” fő fikcióját bevezetendő oldalszám tekintetében legalábbis) háromnegyed részben egycsapásra átvedlik. Hát ami még azután következik! Mert az eszperantó mottóval nem minden célzatosság nélkül Marcel Reich-Ranickinek és Kurt Zieselnek meg „minden kővér pápának” ajánlott könyvben bizony különös prózadarabok: képzelt és valóságos kivonatok olvashatók a legkülönfélébb fajú szövegekből az elbeszéléstől kezdve a könyvismertetésen át a vendég szövegig, egymás mellett, illetőleg egymástól olykor nagyon is távol, szeszé-

lyes sorrendben. Mintha nem is egy, hanem egyszerre több könyv lenne, amelynek lapjait — tetszik, nem tetszik — az olvasó keveri még jobban össze az olvasás révén, egyenként vagy esetleg többet is meghagyva együtt. Ám mihielyt a szerzői utasításokat gondosan betartva olvasni kezdi azt látja, hogy ezzel az egyszerű művelettel nem nagyobb összevisszaságot, hanem éppen ellenkezőleg: rendet teremt. Az első ránézésre kusza sokféleség egyszeriben áttekinthető egyfélévé: egy ön-ön lehetőségeire szokatlan távlatokat nyitó regény fejezeteivé kezd összeállni, amelyeket csupán egy furcsa bíráló szedéssel is elkülönített tételei szakítanak meg időről időre a legváratlanabb pillanatban. És neki magának nincsen más dolga, mint hogy ennek a regénynek hiányos szövegét a megjelölt forrásokból újra meg újra kiegészítse, ami függvény táblázat használatához hasonlatos, de annál kevésbé egyhangú ingázást eredményez egy elejétáji („mű-”) melléklet és egy terjedelmesebb függelék között. Hol hátra lapoz tehát a „verstreute prosa aus dem nachlass” („elszört próza a hagyatékából”) című kis antológiába egy megfelelő hosszabb-rövidebb történetért (novella, horror, mese, western, kaspariáda, vadembersztori, magánbeszéd, mondóka, körlevél, áthelyezési végzés, mert ez utóbbi háromban is az van elbeszélve), némelyikért többször is, hol meg előre a feldarabolásra ítélt, a kényelme- sebbje kedvéért a könyv rongálása nélkül egészben akár előre is kitép- hető, összehajtogatott sárgaszínű ívhez egy soron következő, az állandó készenlétben tartott ollóval kivágandó és a kívánt helyre beragasztandó vendég szövegért (képregényfelirat, hirdetés, jelmondat, újsághír, mate- matikai képlet — képpel vagy anélkül). Attól függően, hogy lábjegyzetre vagy (ugyancsak számozott) üres felületre bukkan közben.

De miről szól ez a magát afféle olvasókönyvnek álcázó és szerény- telenül műnek nevezett „mű”?

Meséje, már ameddig követhető, felettébb egyszerű, mondhatni, bár- gyú: jofesf enz magántudós és kiadó megbízta alfred krickl egyetleni hallgatót és író, hogy írja meg a nagytehetségű és fiatalon elhunyt író, peter matejka (!) életrajzát. (Ezért a furfangos szerző-kettőzés, -hármazás, és ezért ez az élő szerzőről némiképp szokatlan életadat a hátsó borítón: „meghalt idegenben, 1989 jún. 20-án”.) krickl először is tisztázza két fogalomnak — ő tudja miért éppen a „wahrheit”-nek és „klarheit”-nek — bonyolult viszonyát, majd ennek fényében megvizs- gálja matejka eredeti nézeteit, amelyek közül a „legeredetibbek” talán: „szép, ami nekem tetszik”, „műveimet nem értelmezni, hanem olvasni kell”, „nem az utókornak írok” és a kevertnyelvűség jellemzéseképp egy angolul is: „I think that nothing is important except the attention to pay to the changing shape of life.” És csak azután lát neki, hogy összegyűjtse az — életrajzról lévén szó — olyannyira nélkülözhetet- len életadatokat. De mindjárt az elején elakad, és hiába megbízójának, enz úrnak egyre türelmetlenebb sürgetése, az író érettségi bizonyítvá- nyának és az érettségit szabályozó szövetségi művelődésügyi miniszteri rendeletnek ismertetésénél nem jut tovább. Erre elhatározza, hogy sor- jában felkeresi és kikérdezi azokat a személyeket, akik matejkát, be- cenevén kuby (innen a cím) kisiúkorától ismerték. Motoros bőrzeké- jének hátán egy matejka-ábrázolással ugyanezért felpattan életében kuby által is annyira kedvelt 500-as BMW-jére, miként az Lichtenstein modorában a borítón is látható, és sissy barátnőjét maga mögé ültetve,

közben mindenféle wirtshausokat útba ejtve, kezében egy névsorral, örült iramban elrepeszt elsőnek hollaus úrhoz, kuby egykori szállásadójához, onnan anton bernauerhez, a festőhöz, burmettlerhez, a bíborshoz, hogy azután nyomban meg is szakadjon a hosszúnak ígérkező sor: kérdéseire a megkérdezettek kitérő válaszokat adnak, hetet-havat összehordva folyton másról beszélnek, ő, alfred krickl pedig belátja, hogy nincsen más hátra, az életrajzot külső támpontok hiányában ki kell találnia. Nekidurálja hát magát, és elképzeli a nagy kuby életét, amely a maga semmitmondó mozzanataival megszólalásig olyan lesz majd, mint az övé, és a kéziratot azon a ponton zárja le, ahol kuby egy maga ásta gödör fenekén csücsül a kertben, és a felesége ebédelni hívja.

És mit közöl alapvető információként, hogy felvilágosítson a maga valóságát illetően?

Azt, hogy krickl csak pilsenit iszik, és számára minden autónál becsesebb a BMW enz kricklt nyúzza holmi nyavalyás kéziratért, és minden gondolata egy tervezet party körül forog, kricklnek sissyje van, enznek házvezetőnője, aki mellesleg a tulajdon felesége, bernauer élhal jimi hendrixért, és imádja a swimming-poolt, burmettler nem szereti a tejet, és rendesen waldmann szövetségi művelődésügyi miniszterrel ebédel, stb., stb... vagyis megannyi érdektelen tény, üres locsi-fecsi módjára, felesleges szószaporítással előadva és egy használati utasítás igénytelenségével megformált, kezdetleges nyelvezetű és akadozó alaptörténetbe szűfolva, amelynek ráadásul még nincs is értelme. Babbeo stolto „műve” ugyanis, amelyhez matejka írói „hagyatékát” csatolta, a kézirat elkészülte után még folytatódik, és hans peinreich festő történelmi jelentőségű partyjának leírásával ér véget, amely az önértelmező bírálat megállapítása szerint: „az egésznek rég áhított értelmét megadja...” (értsd: az egésznek rég áhított értelmétől megfosztja). Az elbeszélő krickl itt — maga sem veszi észre — sajátos és többrendbeli átalakuláson megy keresztül. Egyszer josef enzként, egyszer hans peinreichként, egyszer meg csak saját kéziratának hőseként, peter matejkaként szólal meg, ama peter matejkaként, aki ugyan olyan nyomtalanul tűnik el az enz kifundálta társasjáték végén, mint amilyen váratlanul (: „matejka, jé, de megváltoztál!”) toppan be a partyra, ahol máskülönben nem is ő a legmagasabb vendég a túlvilágról, hiszen egy élő hrabal társaságában jelen van az egyik írását felolvasó franz kafka is.

Mégis: ami az „egész”-ből kikerekedik, az nem érdektelen, üres, felesleges. Legfeljebb az anyag, amelyből — innen megint nagybetűsen — Peter Matejka építkezik. Mert amit épít, az az átváltozás elnyúhetetlen csodája folytán annak ellentétévé: izgatóvá, tartalmassá, szükségessé válik. Pedig nem tesz egyebet, mint hogy ártatlan képpel, a hamisat utánozva képtelenségig eltúlozza önnön írói eszközeinek használatát, beleértve a halott szerzőség fikcióját is, és az így nyert egységes és összetett, de valójában az olvasói tudatban megvalósuló szöveg részleteit jól megválasztott, maga fabrikálta vagy készen kapható elcsépelet kritikai közhelyekkel, amelyek közül érthetőleg a „fordító” szokásos és szokványos egymondatos dicsérete sem hiányzik, elidegeníti egymástól. És igaz ugyan, hogy kuby életrajza megírásának viszontagságos körülményeiből semmiféle ideológiát nem lehet kovácsolni

pró vagy kontra: „kuby — mű”, de a rendkívüli vállalkozás soraiból a modern prózairodalom elképesztő arányú paródiája bontakozik ki, amely helyi ismereteket feltételező, de a járatlant egy csöppet sem zavaró név szerinti utalásokkal telis-teli mindenkinek okulására és mulattatására íratott: bohapiacán az elképzelhető legalacsonyabb áron és a banálisat nagyszámú változatban ismételve kiárusításra kerülnek szinte az összes elbeszéléskellékek.

A „kuby — mű”, az eredeti alkotásokban az utóbbi tíz évben ugyan csak bővelkedő osztrák—német irodalomnak ez a hovatovább immár négyesztendős újsága, természetszerűen ellentmondás. Az irodalom éppen azon ellentmondásainak egyike, amelyekre rávilágít: azzal, hogy tagad, egyúttal állít is. Állítja, még hozzá meggyőzően állítja önmagát, ami minden bizonnyal a legbeszédesebb tanúságtétel fiatal írójának, hívják akár Peter Matejkának, akár babbeo stoltónak, kivételes tehetsége mellett.

a bosch+bosch öt éve 2.

SZOMBATHY BÁLINT

A jelenségek vizuális konkretizálásának időszaka

Tanulmányunk első részében említést tettünk arról az ellentmondásról, mely a Bosch + Bosch munkájában úgyszólván az indulás pillanataiban jelentkezett: a festészeti törekvésekkel egyidőben tagadták a kifejezés hagyományos módját; erőfeszítéseik a vizuális percepció feltételeinek megváltoztatására, egy újfajta alkotói gondolkodás és eljárás kialakítására, az eszme innovációjára irányultak.

Annak a felismerése, hogy az alkotás már nem a festmény közegének segítségével kell, hogy megszervezze a teret, hogy a művész többé már nem tetszeleghet „isten kezének” szerepében és a csalhatatlanság dicsfénye alatt, olyan megoldásokhoz vezetett, melyek ezt a teret semmiképpen sem részleteiben, parcialitásában, hanem egyetemességében, különböző és változatos technikák, kifejezőeszközök által alakíthatták ki. Ezzel végleg becsukódhatott „a hívők lelkének ablaka”, mely egészen idáig a művész számtalanszor felidézett és felélesztett emlékeinek, érzelmeinek az átvetítésére volt alkalmas; az új kifejezési eszközök iránti nyitottság részben azt is jelentette, hogy a műhelyt felváltja a laboratórium, „az alkotásnál fontosabbá válik a kutatás, a jólét utáni vágynál a több-lét igénye... a kollektív cselekvésre, alkotásra, gondolkodásra irányuló, egyre erősödő kényszerítő erő pedig... nem az elgépiesedésre vagy süllyedésre ösztönöz, hanem a növekvő komplexitás útján személyiségünk mélyebb tudatosítására indít bennünket”; a hagyományos szemléletmód megszakadásával egyúttal megszűnik az „irodalmi vonatkozások kora”, az olyan alkotások létjogosultsága, melyeket eddig „más tevékenységek háttéri muzsikájaként” alkalmaztak.

Az alkotáshoz való nem konvencionális viszonyulás ezzel egyidőben hatályon kívül helyezi az alkotások stílusok, irányzatok vagy áramlatok szerinti felosztását és beskatulyázását, mert — mint Nikola Vizner megállapítja — az alkotók fejlődése műről műre vagy kiállításról kiállításra olyan gyors, hogy a felosztásnak ez a formája teljesen tárgy-

talanná válik. Az alkotások közös nevezőjeként megjelölhető azonban egy Walter Benjamin-i terminus, az „aura”, mely tágabb értelemben mindegyik alkotónál kimutatható és általános alkotói hozzáállásának meghatározójává, jegyévé válik.

Ez a merőben új és radikális koncepció a Bosch + Bosch csoportban különböző jelenségek vizuális konkretizálása, leképzése révén vált valóra, a tevékenység legfőbb elötétele a „kondenzált idő” lett, két ellentétes előjelű médium, a könyv és a televízió vizuális nyelvezetének transzformációja által. Ez a kettős belső megoszlás egyrészt azért érdekes, mert két olyan közlési eszköz került egyidőben megfigyelés alá, amelyek a közönség bevonását, cselekvésre indítását más-más szinten valósítják meg. A szellemi törekvésekben immanens, újonnan meghozott program azonban technikai szinten — a „nyomok” manuális, kézi úton történő rögzítése miatt — nem hozta meg azt a továbblépést, amely az új irányzatoktól ilyen szempontból általában várható; az érdeklődés, a megfigyelés, az észlelés szférája, a vizuális percepció síkja mozdult el egyszerűen: a tanulmányozás tárgya révén — ezeknek egyike a korunkban oly nagy változásokon áteső könyv — most az érzelési dimenzionáltság került felszínre.

A jelenségek „jegyzését”, ezt az új tevékenységet Szombathy Nyomok nevű projektuma vezeti be, mely a csoport első ilyen jellegű munkája az urbánus környezetben; a szerző 1970 tavaszán valósította meg a szabadkai főutcán, egy erre a célra alkalmas, ideiglenes aluljáróban, melyet építkezési munkálatokhoz készítettek. A folyosó egyik végébe, torkába helyezett papírlap volt az a „taposási platform”, mely rögzítette a járókelők nyomait. Az egy, kettő és három percig földre helyezett fehér felület a projektum időtöredék-jellegét szemlélteti, melynek alapján méréseket lehet végezni a nyomok gyakoriságát, lokációját és származását illetően. Ezek, a csoport zentai tárlatán bemutatott, fényképekkel is dokumentált munkák a járdát „helyettesítve” annak egy részéről vesznek látható mintát, mely — az időközök növelésével — szemiotikai szennyeződéshez vezethet, az üresség negatív lenyomatához. Ebben a munkában az utca, a tér már úgy jelenik meg mint esztétikai jelenség forrása és eredője, „Ahol az emberi élet a maga individuális és társadalmi megjelenésében felhalmozódik és megsűrűsödik, s fokozott mértékben szorul rá az információra és a kommunikációra, a teremtésre és a termelésre, (...) a szemiotikai rendszerek szükségképp több funkcióhoz jutnak és jelentéscsökkentően transzcendentálják a nyelvi eszközöket” (Bense). Szombathy projektuma urbánus környezetben játszódik le, ahol a mű létrehozói, megkonstruálói maguk a járókelők, a közönség egyedei lesznek. Ez a szociológiai momentum egyben arra mutat rá, hogy gyökeresen megváltozott az alkotó, a mű és a közönség hagyományosan passzív kapcsolata, a szerzőé az ötlet, az ötletet viszont a közönség valósítja meg: a létrejött szemiotikai szerkezetek „szituációkat» választanak el, miközben »információkat« nyújtanak, melyeknek alapján a vonatkozások *helyzete, struktúrája* vagy *konfigurációja* (...) megváltoztatható, s teljesen közömbös, hogy a »szituáció« dologi, társadalmi vagy tudati természetű”. Szombathy munkája elsősorban ennek a nyom-jelenségnek, „szituációnak a rögzítésére és tartósítására irányul, mellyel az nyelvi elemzés tárgyává, az urbánus környezet egyik

viselkedési, magatartásbeli struktúrájává válik, és „a nyelvi szekvenciák időbeli jelekből térbeli jelekké tevődnek át...”.

Szombathy fenti projektuma mintegy bevezetője azoknak a vizuális kísérleteknek, melyek majd a könyv és a televízió világába visznek, éppen ezért külön helyet foglal el a jelenségek vizuális leképzésének egyre inkább folyamatot képező sorozatában. Utólag ide soroljuk majd Kerekes László (1954) színes diafelvételeit, melyeket 1972—73 folyamán különböző járműveknek a föld felszínébe vésett, így hátrahagyott nyomairól készített.

1970 nyarán Matković teljesen szakít a festéssel, „vizuális kísérletekbe” kezd eldobott komputerszalagokon. Ez az új anyag új kezelést, megformálást és hozzáállást kíván, akár mint *gestalt*, akár mint meghatározott adatkészlet, vizuális kód-sor hordozója. Matković kezdeti kísérletei egy képzelt és kimondottan vizuális funkcióval rendelkező séma elérésére irányulnak, ezáltal lírai konstruktívizmusának hatásaként. A számok világában való „vizuális” eligazodás az „o” jel révén valósul meg; ennek a több értelmű szám- és betűelemnek a kitöltése — grafikai „feltöltése” — a síkban eddig nem tapasztalt pontrendszert teremt. Az alkotó szubjektív jelei kapcsolódásra hajlamosak, láncolatokat, ritmusokat visznek a számadatok különben rideg, racionális világába. „Láttam a kilométeres, végtelennek tűnő monoton számoszlopokat, rájöttem, hogy ezt a komputeranyagot nagyszerűen fel lehet használni az alkotásban. (...) Megragadtak a szimmetrikus, geometrikus számsorok, hideg, racionális számoszlopok. Első vizuális kutatásaimban e számsorok nulláit (a semmit) töltöttem meg, mintegy formát és életet adva a holt számrengetegnek. (...) Nem lényeges, hogy komputeranyagot használtam hozzá, használhattam volna írógépen írt számokat is...”, mondja ezekről a munkákról 1972-ben, aláhúzva, hogy a konstruktív, formai elemeken túl a szám bizonyos fogalmi vonatkozása lép előtérbe: mennyiségi és racionális „programja” egyre inkább háttérbe szorítja az embert.

Matković a komputerszalaggal mint előre adott, félkész termékkel dolgozik, a már bizonyos esztétikai felkészültséggel és vizuális összefüggéssel rendelkező alkotói mezőt új vizuális elemek és szintek bevonásával mintegy átképezi; az esztétikai jelenségen túl nyíltan rámutat ennek a képzési felületnek a jelentésbeli összefüggéseire (számszimbólika). Jelei pulzusokként, állandóan ismétlődő információs pontokként teremtik meg a számrendszer általa kialakított vizuális esztétikáját, ezt a különleges rendszeren működő pontokránt. A tér elemeinek leegyszerűsítése konvencionális értelemben vett grafikai egyensúlyt hoz létre, amely biztosítja alkotásainak szigorúan megszerkesztett, zárt geometriai struktúráját, egyúttal jelezve a konstruktívizmushoz fűződő formai kötöttséget is.

Annak ellenére, hogy Matković kutatásának síkjába egy kiragadott jel kerül, a „vizuális kutatások” képzőművészeti tervezete itt még visszaszorítja a jeltani vonatkozások felismerésének lehetőségeit. A jel szemiotikai szempontból való vizsgálata — szintén az „o” jelelem bizonyos viselkedési tulajdonságainak a figyelembevételével — 1971 júniusában válik majd valóra. Matković és Szombathy a már kész, kinyomtatott — folyóiratokból, könyvekből származó — szövegfelületek programszerű és szimultán vizuális feldolgozását más-más módon viszi

majd végbe. Matković kutatásának tárgyává ilyenképpen a könyv válik, mely statisztikailag kimutatható mennyiségben tartalmazza az „o”-t, azt a jelelemet, melyet az alkotók a feldolgozás szemszögéből a legalkalmasabbnak tartottak. Az „o” fehér tartományának megtöltésével, áthúzásával Matkovićnak az a célja, hogy teljes egészében átfurmálja, új vizuális értékkel ruházza fel az oldalak szövegmezéjét, textuális képét, megváltoztassa benyomásunkat a nyomtatott szövegről: a könyv lapozgatása közben feltáruló konfiguráció olyan jeltulajdonságra hívja fel a figyelmet, melyet különben képtelenek vagyunk percipiálni. Ez a részkimutatás meghatározott jelelemek egymásrakövetkezésének gyakoriságára, térközére és ritmusára, a részek felületi elhelyezkedésére derít fényt, ennél fogva topológiai és statisztikai kutatásra alkalmas jelmezővel állunk szemben, melyben az elemek kapcsolatai „láncolatokat”, nem pedig „tereket” képeznek. A statisztikai mérések arra vetnek fényt, hogy egy-egy oldalon — de az egész szintjén is — mekkora ugyanennek a jelelemnek az előfordulási száma. A szöveg verbális jellegét a vizuális szempont váltja fel, amikor „eleve numerikus jellemzőket” veszünk figyelembe a szövegtérben előforduló jelek helyértéke aspektusából. Így a vizsgált jelelemek nem „verbális elemekként, hanem meghatározott jelrendszerek elemeiként” bukkannak fel, a jelek kiemelésének — az „o” betűk kitérésének — és szemlélésének esztétikai folyamata alatt viszont anyagi jelek képződnek, „s ez a folyamat — ahogy Bense írja — elvileg minden jelrendszeren átfuthat, hogy végül egyetlen jelrendszert valósítson meg”. Az így feldolgozott könyveket Matković nem is „könyveknek”, hanem „objektumoknak”, anyagi tulajdonságokkal rendelkező tárgyaknak nevezi.

Szombathyt a szöveg nem gyűjteményként, hanem belőle kiragadva, parcialitásában foglalkoztatja. Másrészt itt a megtöltött „o” vagy „ö” betűelemek — a jelnek alakja, nem pedig jelentésjellege az érdekes — meghatározott sémák szerint kapcsolódnak és áthálózják a felületet. A szöveg atomjainak — betűinek — tulajdonságai bizonyos kötések és kapcsolások révén egy látható vonalszerkezetet alakítanak ki, mely a szöveg fölé emelkedve őt magát is térorösszefüggésbe helyezi: a tér egyrészt a szöveget alkotó jelek anyagi fejlődését hivatott biztosítani, másrészt hangsúlyoznia kell, hogy élő, változó szervezettel van dolgunk. „A szöveg »független teljesség«, melynek potenciális vonalrendszere lehet, illetve távolsági kiterjedése van. Megváltoznak a szavak a térben és időben...” (Ács József)

Tény, hogy az információelméletben „esztétikai szabadmező” mindig egyik rendezett jel körül létezik, s az eltérések nem veszélyeztetik a forma felismerhetőségét. Ennek az alkalmazásából alakul ki az esztétikai üzenet, vagyis a connotatív terhelés. A szóródási mező, mellyel itt találkozunk, egy egység kivítelezési változatainak olyan mértékű konstitúciója, „ameddig ezek a változatok nem vonják maguk után az értelem megváltozását” (Barthes). A connotatív terhelés azoknak az attributumoknak a konstellációs szerkezete, amelyek a jelek különböző fokú szervezettségét még egy üzenettel terhelik meg, nem véve figyelembe, hogy a szó szigorú értelmében mi lett „kimondva”. Szombathy módszerében a jel esztétikai/szóródási/connotatív mezeje az elsődleges, és megelőzi a funkcióban meghatározható jeletést. „Szombathy tetzés szerinti szöveget választ, melyben meghatározott számú, frekven-

ciájú ó—ő betű van, erről előre »nem tud« és mint »statistikus« kezdi munkáját. Az ó-betűt talán éppen azért választotta, mert zárt formájú, és kezdőpont lehet”, írja Ács József, aki arra a következtetésre jut, hogy „a roppant szövegmezőben kiválasztott betűk száma a szövegnek különös vektoriális, de a látás számára új vetületeket nyújt”. Az ő képzeletében a szöveget hangforrások sugároznák a térbe, „de bennük az ó-hangok helyett színes vonalak, fénycsövek” kötnék össze az előforduló ó-jeleket-hangokat.

Módszerét Szombathy Nontextualiténak, Szövetnélküliségnek nevezi, mely a szöveget független teljességként kezeli. A Szövegnélküliség azonban „nem a szöveg pusztá tagadását jelenti, hanem az azon való megismerve-túljutást”. „Szombathy a továbbírás módszerét alkalmazza, de úgy, hogy nála az írásról szóló »írás« vízióvá módosul, az irodalom és a képzőművészet határait eltörölve válik egyetlen, mindkét területet magába foglaló alkotássá. A továbbírás eredményeként létrejött szövegélmény, az így kapott többlet itt a vizualitás síkján jut kifejezésre, az újraírás újralátásként valósul meg. (...) A szövegtér minden pontja kezdő- és holtpont is egyben, nincs megállás és befejezés sincs”, írja Juhász Erzsébet Szombathy első önálló tárlatáról (Nontextualité, Ifjúsági Tribün Galériája, Újvidék 1972). Míg Matković a jeleket egymásutániságukban, lineáris kapcsolataik mentén tanulmányozza, itt a jelkapcsolatok „túlnőnek azokon a lineáris viszonyokon és szabályokon”, melyek éppen a jeleknek ebből a hagyományos, egyenes vonalú összességéből erednek. „Nem »szövegláncolatok«, hanem »szövegterek« alkotása a cél”, melyekben a jelelemek váratlan, de bizonyos logikai szabályokon nyugvó kötések szerint építik ki egymás közti viszonyaikat: minden jel vizuális vagy vokális értelemben az őt körülvevő jelre utal. A Nontextualité a jel fogalmát tipikus jelhelyzeteivel teszi általánossá, „esztétikai folyamata, létezés tematikai szemszögből nézve, elsősorban és nyilvánvalóan szemiotikus módon megy végbe, a jelben létezés fókán...”.

Szalma László érdeklődésének középpontjába a tipográfia nyelvezete kerül, munkái számok, betűk, jelzések, szimbolikus felszólítások összevonásával teremtik meg azt a nyelvi platformot, melynek megfelelő továbbfejlesztésével idővel a csoport legkifejezettebb „szignalistájává” válik. Nyelvi munkálkodásának folyamatára azok a tipográfiai konvenciók nyomják rá bélyegüket, melyeknek technológiai felhasználásával munkahelyén naponta találkozik; célja ennél fogva, hogy, eredeti kontextusukból kiszakítva őket, a jelelemből új konstellációkat szerkesszen, melyben azok részei lesznek az egésznek, de függetlenségüket, önálló jelentésüket is megtarthatják. Szalma világa a mesterséges jelek, név szerint a *szignálok* sajtósági tartománya, melyeknél „jelentős szerepet játszik (...) az egyezményesség társadalmi mozzanata”, *jelzések*, melyekkel kombinálásuk révén „az üzenet küldője nem alkothat újszerű szemiotikai konstrukciókat” (Jakobson). A szignálok kimondottan valamilyen cselekvésre felszólító jelek (pl. Jobbra tarts!, Rajt!, Itt benyomni! stb.), és rendszerük a verbális jelrendszerhez képest származékos. Ez az osztályozás „a nyelv és a többi jelrendszer alapvető megkülönböztetéséből” ered.

Szalma egy-egy látható jelzésösszevonását, kombinációját maga a kód határozza meg, írja elő, ezért itt „a lehetséges üzenetek korpusza ma-

gával a kóddal egyenlő". A jelzések — ismertető és felszólító jelek — védjegyek, figyelmeztető jelzések, emblémák, közlekedési jelek stb. hálózatai, melyek egyfajta raszterrácsot építenek fel, így válnak tipográfiai konvenciók gyűjteményévé, az idő és a tér különleges pecsétjévé, a társadalmi kommunikáció egyik idiomorfikus, önalakú lenyomatává, melynek struktúrája részben független a nyelvi szerkezettől, „jöllelehet e rendszerek keletkezésének és használatának az előfeltétele a nyelv megléte”.

Szalma munkáiban az idő kondenzálása, a jelenségek vizuális rögzítése hiteles úton megy végbe, hiszen a szignálokat ipari használatuk után klisék, nyomófelületek alakjában használja fel, de nem a jelzések szerzőjeként, hanem „másodlagos alkalmazójaként”, szintetizálójaként lép fel. Átveszi környezetek rekvizitumait, de ezzel egyidejűleg új szemiotikai összefüggésbe, konfigurációba építi őket: „szubjektív” nyomatot készít róluk. A Matkoviétyal 1971 novemberében közösen kiadott 5112A című könyv oldalain csomag- és teherszállításnál, úrlapok alapjának nyomásánál használatos — máshol felszólításokat, cselekvést, magatartást szabályozó rendeleteket tartalmazó — címkék, bélyegzők már ezt a különleges, újfajta jelrendszert tükrözik vissza, melynek általános, nemzetközi jelentése nyilvánvaló előttünk. A *nyomat* egyik szemmel látható tulajdonsága McLuhannál, hogy mint piktorális ki nyilatkoztatás „precízen és határtalanul ismételtető”, az ismétlés viszont nem más, mint a világunkat hatalmában tartó mechanikai elv „veleje”. Szalma éppen a nyomás mechanikus cselekedetét emeli egy alkotói, mindenképpen emberibb szintre, a mű szerepét betöltő nyomat viszont az írott nyelvből hiányzó gesztuális szintek és „drámai álláspontok”, helyzetek vizuális képzési felülete. Ilyen jellegű tevékenységének másik összekötő eleme az ismétlés adta variábilis és kombinatorikus lehetőségben ölt alakot. Ez a mozzanat rámutat arra a minőségi eltérésre is, melyet a gép (mechanikusan) és az ember (kézileg) hoz létre az ismétlés fogalmának egyszerre történő kimerítésével. Szalmánál az innovatív mozzanatot ezért nem a szemiotika területén kell keresnünk; alkotói tette maga is az inkább szociológiai problémákat felvető gesztus, a megnyilatkozás síkján foglal helyet.

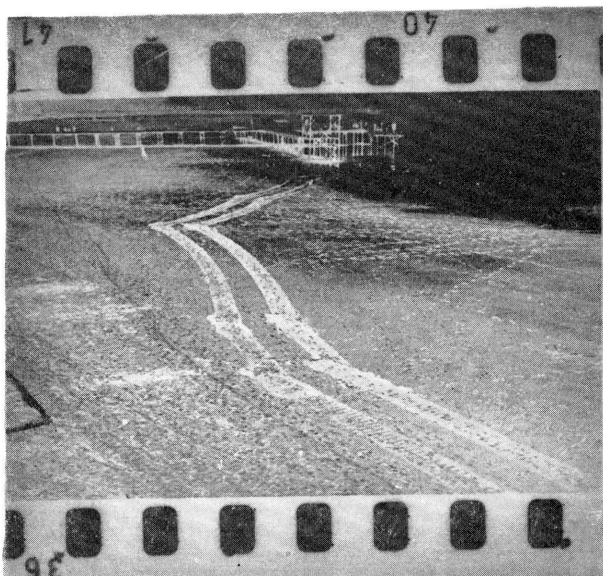
A szemiotikai jellegű vizuális konkretizációk sorába sorolhatjuk még Matkovié 1971-es, újabb — ezúttal szelvényeket, úrlapokat átfogó — vizuális kutatásait. A szabványosított sablonok rendezési formáját alkalmazva Matkovié különböző emberi tevékenységek nyilvántartásába nyer betekintést (pl. áramszolgáltatási, építőipari, kommunális szolgáltatási számlák, úrlapok). Ezeknek a meghatározott vizuális struktúrával rendelkező mintáknak elsősorban univerzális nyelve kap hangsúlyt, melyet verbális és szimbolikus elemek alkotnak, üzeneteik viszont meghatározott utalások és »előírások« közvetítésében merülnek ki, melyekről Matkovié alig vesz tudomást. Képzületét inkább a rendelkezésére álló üresedés, az oldal fehérsége foglalkoztatja, melybe valamilyen úton tulajdon, egyéni üzenetét ülteti be, akár az írott nyelv, akár a képi közlés segítségével, esetleg mindkettőt kombinálva (levelek egész sora, valamint a szerzőnek a *Pesmos* című folyóiratban megjelent multiplikációja).

A könyvet (szöveget) érintő kutatások a vizuális jelenségek „jegyzésének” kiterjedésében ezekkel a munkákkal le is zárulnak. Az újabb

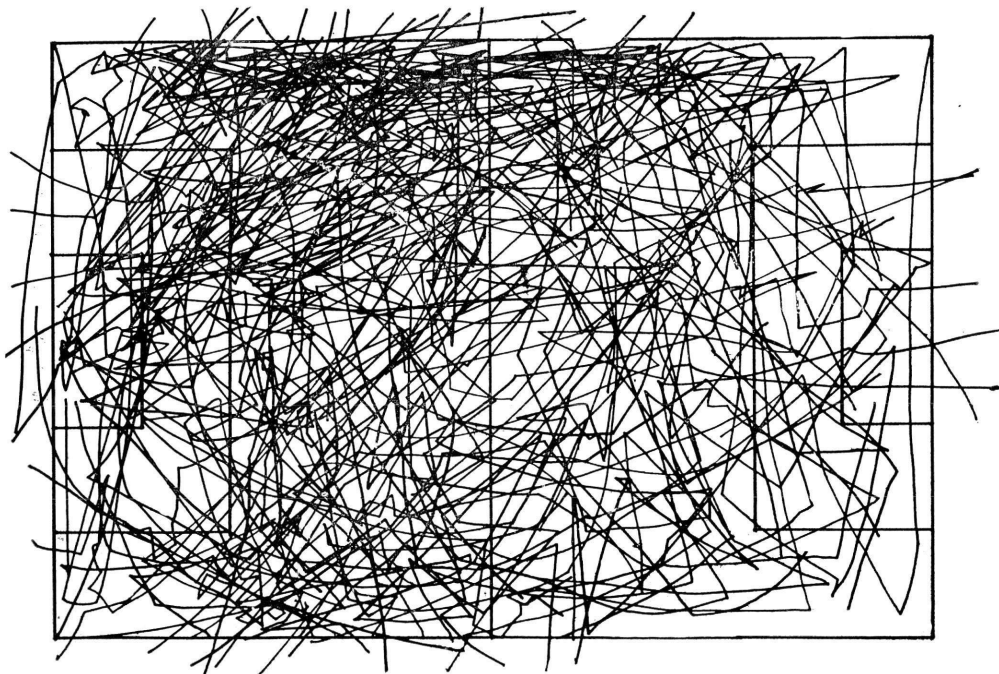
elemzések ezt a médiumot egészen más szempontból, természetének más jegyeit véve figyelembe fogják majd át, ezekre a szempontokra azonban most nem térünk ki. Helyettük egy olyan „kondenzálási folyamattal” kell foglalkoznunk, melynek megjelenéséhez egy merőben új közlési eszköz kötődik.

A televízió 1970 tavaszán Szombathy alkotói közegévé válik, aki labdarúgó-mérkőzéseket néz ezen a tömegtájékoztatási pontokrán, hogy közben az előre felvázolt pályára rajzolja a labda útját. Egy-egy ilyen, a labda menetét ábrázoló rajz negyvenöt perc történéseit tartalmazza, ez a játék mozgalmasságának tükörképe, a labda útjának vizuális vetülete, vonalak kusza hálózata, egy áttörhetetlen sűrűség, melynek segítségével könnyen megállapítható, hogy a pálya melyik részén volt élénkebb a játék, hány gól esett és hova rúgta a játékos. A csoport zentai és újvidéki kiállításán bemutatott meccsek technikája a későbbiek folyamán az alap kicserélésével vizuális hatásában jelentősen megváltozik, a zöld és piros vonalakkal átszőtt szabásmintára feketével felvázolt pályát egy negyedik színnel megrajzolt vonalstruktúra fedi majd át. A labda útjának röptének ilyen rögzítése vizuális lenyomat — napjaink egyik eseményének, történéseinek leképzése —, melyet a látószervünk által az agyba közvetített információ anyagi emlékképeként tarthatunk számon; dokumentumról kár lenne beszélni, mert az ábrázolás hagyományos, kézi úton történt: a kéz megpróbálta utánózni, amit a szem látott. A technikai átfedés kérdése Matkovičnál is, itt is jogosan merül fel, az ötlet, a gondolat érzékeltetése és bemutatása visszaszorítja az amúgy is szegényes technikai-ábrázolási szintet, a tökéletes materializációt (mechanikus rögzítés). Ez a jelenség arra is rámutat, hogy a szellemi törekvések innovatív jellegének hiány nélküli kibontakozását a hagyományos, kézi ábrázolás — a festészeti technika még visszavetülő „rémképe” — bizonyos értelemben hátráltatja, gátolja; nem a megvalósítás, hanem az eszme, a „találmány” bemutatása a lényeges.

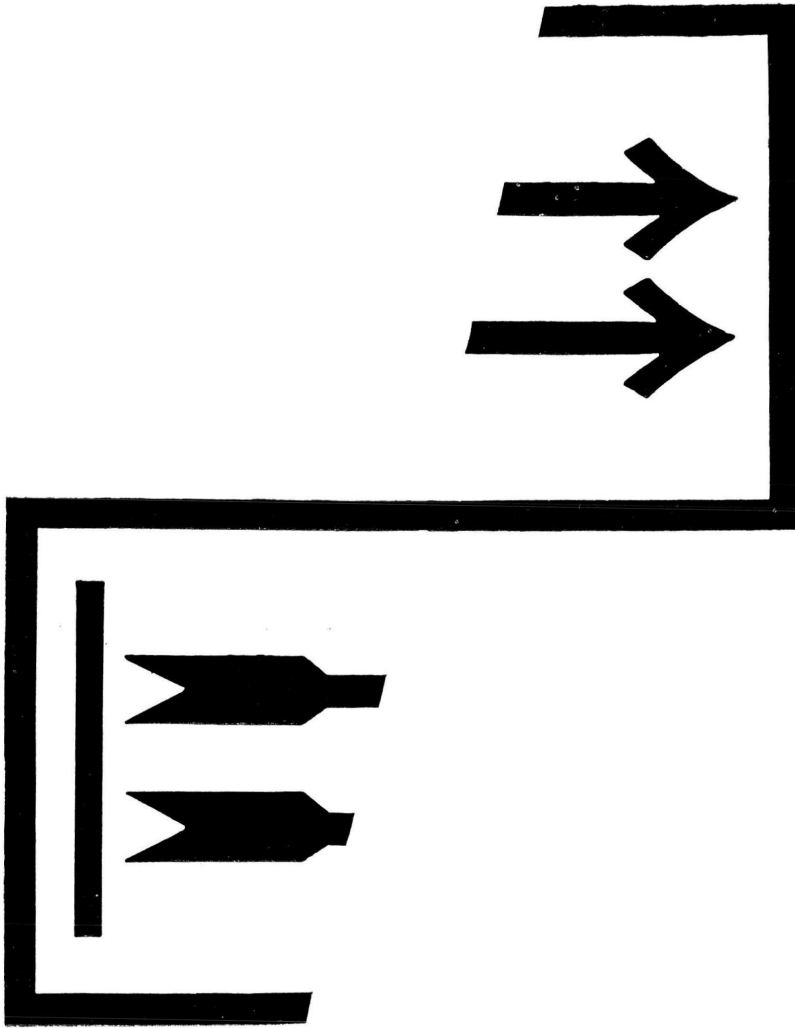
Kerekes László kutatásai tárgyává 1972—73-ban a fogalom szó szerinti értelmében vett nyom, a lenyomatok, vizuális vagy domborzat-szerű leképzések egyik legősibb fajtája válik, a kimondottan nyelvi jelenségekről a Land Art — az úgynevezett föld-művészet — felé mozdítva a figyelmet, jelezve egyben, hogy az alkotás folyamata a természetbe, a környezetbe került át. Nem mintha a csoport korábbi tevékenysége nem ölelte volna fel a valóságos teret: Kerekes munkája határeset, egyike azoknak, melyek még beilleszkednek a jelenségek vizuális rögzítésének menetébe, de (mint korábban Szombathynál) már át is szakítja annak — a könyv és a televízió elemzése révén meghúzott — határait. Nyomgyűjteményét az urbánus környezet, a jelekkel és jelzésekkel, nyelvi megnyilatkozásokkal funkcionáló és folytonosan változó élettér szolgáltatja, melyet időnk, civilizációnk egyik különleges, különböző anyagok, súrolási felületek érintkezésén alapuló „lecsapódási” matricájaként is felfoghatunk. Fényképezőgépeinek lencséje járművek taposási felülete, bordázata által a talaj felszínébe vésett mintázatokat, vonal- és hullámstruktúrákat, gestaltképződményeket rögzíti, melyeknek kimutatása nélkülözi a nyom szerzőjéről, okozójáról vett adatokat, hiányzik tehát az a szerzői szavatosság, az a pecsét, amely az alkotást egészen idáig egy aláírással a társadalmi egyezmény-

Kerekes László: A Palicsi-tó medrében készült felvétel

Szombathy Bálint: A labda útjának vizuális képe a Pécsi Dózsa—Juventus nemzetközi labdarúgó-mérkőzés második félidejében, 1970. 12. 3., tévéközvetítés, 12. OIRT csatorna

Szalma László: Lenyomat

nyek rangjára emelte. Ezért az alkotás legfontosabb újszerű, innovatív mozzanata a ténylegesen kimutatható nyelvi-vizuális állomány megnevezésén és felmutatásán túl a mű viszonyának demisztifikációja lesz. Kerekas alkotói állásfoglalásában az az új felfogás tükröződik, mely anyagi tárgyak előállítására, értékkel bíró művészi tárgyak létrehozására helyett a nyelvi-vizuális kutatást helyezi előtérbe, ahol az alkotás folyamata és tette egyfajta felmérésben, feltérképezésben és rendszerezésben merül ki.

A Bosch + Bosch csoport 1971-es újvidéki tárlatán, valamint a belgrádi Modern Művészetek Múzeumában 1972 februárjában megtartott Fialatok 71 című kiállításon bemutatott munkák (Matković, Szalma, Szombathy) azt mutatják, hogy a csoport tagjai végleg szakítottak az alkotás hagyományos formájával; hogy a korábbi, tisztán stílus- vagy nyelvbéli változásokra képes alkotói közegbe immár egy új életérzés konstitutív elemei épültek be. Ezeknek az alkotásoknak a közös nevezője, hogy az ember vagy a valóság bizonyos részeinek közvetlen bemutatása, az egyén és a környezet konfliktus ábrázolásának eddigi kizárólagossága helyett magának a művészetnek, a művészet természetének, határainak, lehetőségeinek és jellemző vonásainak a kikérdezése és kimutatása a céljuk egy meghatározott művészeti tételen belül. Ez a jelenség, mely a művészet önkikérdezése és önanalízise képében az utóbbi időben világszerte — így itt is — különböző irányzatok képében jelentkezett, kutatásainak tárgyává önmaga ismételt megalkotásának témáját helyezte, „s úgy tűnik, ebben kell keresnünk pillanatnyi feldaraboltságának és alakzata végső összetettségének” okát is. Az új szellemi törekvések a művészeti kifejezés, illetve kommunikáció médiumát alapvetően megváltoztatták és kiszélesítették, a festés, a kollázsolás vagy a szerkesztés valamikori technikája helyébe merőben új átviteli eszközök kerültek, mint a könyv, a folyóirat vagy a fénykép. Az a folyamat ez, melyet Germano Celant „a művészetnek a kommunikáció médiumaiba való metamorfózisának” nevez; a természetes és technológiai eszközök sora a kommunikáció természetének McLuhan felfogása szerint az alkotó „fizikai és mentális lehetőségei meghosszabbításának funkciójába” lép elő. A kifejezés eszközeinek ilyenfajta felcserélése változásokat okozott a mű alkotói eredményként való értelmezésében is: az új művészeti kinyilatkoztatások nagy része az autonóm esztétikai termék térben és időben maradandó természetével ellentétben a tevékenység folyamatává alakult át, s itt — mint Ješa Denegri megjegyzi — a mű immár a művész létezéséhez, pillanatnyi viselkedéséhez kapcsolódik, nem pedig a kulturális vagy üzleti elosztás részeként tartjuk számon.

A Modern Művészetek Múzeumában megtartott tárlat a fiatal szerbiai avantgarde szemléje volt, és a Bosch + Bosch számára — a *Signal* című folyóirattal felvett kapcsolat után — az új irányzatok („Nove tendencije”) jugoszláviai mozgalmához való csatlakozást jelentette. A csoport tagjai „teljes egészében szakítottak a konvencionális médiumokkal, és különböző művészeti kategóriák kombinálásával — redukált eszközökkel — (...) folyamatbeli típusú munkákat hoznak létre”, írja Davor Matičević. „Ez az a fázis, melyben megszabadultak attól, amit nem kívánnak, és afelé fordultak, amit valóban óhajtanak”: analitikus úton mutatni be a mindennapok, a világ bizonyos megnyilatkozásait.

műhely

a disznótori kántálások zentán

DR. BURÁNY BÉLA

Bármennyire is hihetetlennek tűnt, végül bele kellett nyugodnunk: a számunkra hozzáférhető irodalmi anyagban igen kevés az olyan, mely külön a disznótorokhoz fűződő, alakoskodó, figurás játékokkal foglalkozna, a tudományos alaposság, részletesség igényével. A legtöbb esetben csak mellesleg esik róla szó. (1, 2.) Sok helyütt a disznótor komplexum egyéb részleteire összpontosul a figyelem, s a disznótorokhoz fűződő alakoskodó játékok kívül maradnak ezen a figyelmen. Még más helyütt, ahol maguk az alakoskodó játékok adják a feltárás, a tudományos elemzés fő témáját, a disznótorhoz kapcsolódó szerepük marad kívül a figyelem körén, olyannyira, hogy említés sem esik róluk. (3., 4, 5, 6. stb.)

Adott körülményeink között nem áll módunkban, hogy biztonságosan eldöntsük, mennyiben oka ennek egy (esetleg csak a disznótorokhoz való kötöttségében) helyi jellegzetesség, bár ez semmiképp sem látszik valószínűnek, hisz döntően szólnak ellene a már jelzett felszínes említések.

Egészen más kérdésnek tartjuk ennek a szokásnak helyreiktatását az eredetkutatás szemszögéből, megnyugtató bizonyossággal, természetesen elemek szerint. Célul ezt nem vállalhattuk. Úgy véltük azonban, hogy a feltárás, mely ennek a munkának alapfokú célja maradt, több lényeges szempontból indokolt.

Indítékok és módszer

Mint annyi más esetben, e munkának indítékai is gyermekkori élményanyagból táplálkoznak. Abból az élményanyagból, mely egy kisváros, az azt környező falvak s a szállások életéhez intenzitásban majdnem egyformán kötött; olyan gyermekorból, melyben a családi gyökerek három társadalmi réteget az osztályhatárok kidomborítása nélkül fogtak össze, melyben a sültparaszt, a középparaszt, a munkás,

a semúrsemparaszt, vagy csak kisúr városi tisztviselő, tanító, sőt, szolgabíró, tehát középosztálybeli értelmiség egyforma hangsúllyal ejtett „Jánosunk”, „mi Mëngyink”, „mi Pistánk” névvel volt illetve, nemcsak egymás közti beszélgetés közben, s melyben a rokoni látogatás tisztessége, adott alkalmakkor a kasztbéli további eltolódások ellenére is, itt-ott negyedíziglieni leszármazottak közt még ma is kijár. Olyan gyermekkorban, melyben a hagyományközelség nem kívülről, sandán szemlélt jelenség, hanem, rítusait tekintve is, sarkig nyitott szemmel, hittel átélte, kézzelfogható valóság volt az 1930-as évek végén, 40-es évek elején is.

Nem csodálni való hát, ha ebben a harsogó egészségtű, mindent befogadó nagy családi levegőben, hajnali tűzükkel (a számunkra külön élményt jelentő „kistűz”-zel), „kenyekédéseikkel”, sivalkodásaikkal, nappali s esti hangulatukkal, egészen speciális helyet foglaltak el a disznótorok. Ezeknek a disznótoroknak pedig természetes része volt mi felénk a kántálás.

Az ismeretanyag tehát nem valamiféle gyűjtői felfedezés szándékából került papírra, hanem élő formájában megismert, átélt anyag utólagos feltárása a leíró néprajz módszereivel, hogy későbbi tudományos elemzések kérdéseiben adalékul szolgálhasson.

Ebben a munkában a disznótorok epizódnyi részanyagával kívánunk foglalkozni csupán: a kántálással. A disznóvágások, disznótorok teljes tárgyi és szellemi néprajzi anyaga terjedelmében is nagy, külön munkát igényel. Maga a kántálás, bár szorosan s ezen a néven Zentán kizárólag a disznótorokhoz tartozik, külön is képezheti elemzés tárgyát. Elemeinek részletes feltárása ezt — úgy véltük — szükségessé is teszi.

Az adatgyűjtést interjú formájában végeztük. Itt közölt anyagunk nem „teljes anyag”. Céltudatosan választott keresztmetszet csupán.

Kérdéseinket a következő kérdéscsoportok köré fontuk:

— a kántálók

személye,
kora,
neme,
egymás közti (rokon, baráti) kapcsolatai,
száma,
összetétele a játékszerepek szempontjából;

— kikhez mentek kántálni?

rokonokhoz,
ismerőshöz,
idegenhez?

— öltözkük,

ruháik,
emberi, állati maszkírozásaik,
egyéb játékeszközeik;

— a játék tartalma,

időpontja,
megnevezett célja,
részletei, figurái, különös tekintettel a dallamos, vagy kötött szövegű anyagra,
a fogadtatás,
az időtartam stb.

- kaptak-e érte pénzt, mást,
a kérés-kapás, adás módja,
- egyéb.

A kérdéseket nem sorrendben „adtuk fel”. Hagytuk, hogy ezt a mesélő spontán szabja meg. A beszélgetést inkább „ráterelő jelleggel” vezettük, a részletek szabadon való alakulása végett.

Anyag

Gyetvai Márton, 38 éves zenész, Zenta, 1973.:

Először is ki köllött szagláni asztat, hogy ki vág disznót.

Valamikó régenn ez nagy divat vót, ez a kántálás. Ez olyan neveltető vót inkább. Mëgnevettetni a disznóvágáson részvëvöket.

Összeszervezkëttünk valahányan. Nem vót szabály, hogy hányan mënnek. Főleg medvének ëggyet fő szoktak ötösztetni. Hát mink is ëggyet fölötösztetünk, aszt ott subába burkótuk, csináltunk, vagyis vót ëgy medvefej, ami hasonlított a medvére, fej. Asztat rálëhetëtt az embër fejire húzni, rálëhetëtt kötni, s a száját belúrú a suba alatt lëhetëtt mozgatni. Annak kivót úgy festve a szája, — mintha rëndës medve lëtt vóna: nyelve pirosra, nagy fogak vótak nëki csináva, hát a gyerekëk igëncsak fétek túlle.

Mindëнки nem a saját öltözëkit vitte, hanem olyanba öltözött hogy në lëhessën ráösmerni. Pédáuł férfiak ötösztek nőnek, csinátak mellet, múmellet, vagy állapotos asszonyinak, nagy hasat, vagy nő csinát magának bajúszt, a melleit lëszoritotta, nagy púpot a hátára, bottal; szoknyát ötöttek a férfiak, — ugyë, hogy në lëhessën rájuk ösmerni. Ki vótak korommá kenve! Vándorembërnek, vagy cigánnak, inkábbcsak cigánembërnek lëhetëtt hasonlítani. Rongyosan, piszkosan, szutykosan... No mëg ëgy nagy kosár is vót, kettőnek a karján lëhetőleg, vagy ëgynék, abba osztan, amit a kántálók elértek, asztat... loptak!

Nem lëhetëtt asztat azé lopásnak mondani. Rakonni köllött, mëg — szëmmë köllött tartani! Amit elértek. Pédájú hurkát-kóbászt. No, de vót mikor a gazda mëgjáccotta: csutkát tëtt kolbász helyëtt. Belegyukták a kolbásznak a bőribe, bëtëtték a kemincébe, mëgsütték, hurkába mëg korpát tömtek, — úgy nézëtt az ki kívúrú, mint a rëndës hurka-kolbász! Aszt úgy tëtték szëm elé, hogy aszt a kántálók igëncsak ê birják lopni. Hát osz elopták bizon! De hát asztán osz, mikó eltávosztak, mëktaláták benne a... Nem akarta a bicska évágni a csutkát, ugyë! Vagy mikó a hurkát szëtvágták, szëtfolyt a korpa benne!

Kosáron kívú vót bot, — kutyaverő botnak monták asztat, mer igëncsak tanyavilágba vót ez jobban divatba, mint bënt a városon, vagy falvakba inkább. Eszt kutyaverő botnak vittük magunkká. (Mer én is vótam.)

No, de a medve a suba alatt vitt ëgy litërës üvegët, az mëg vót tötve vízzë. Plánë, ahun fõdes vót a lakás, ottan osztán az bëtëtt! Mer kivëtte olykor-olykor a gyugót belüle, folyt ám a víz! Esztet úgy mondtuk hogy: „Bëhugyozott a medve!”

Hát osz nem gyözték a söprüvë utánnunk söpreni!

Igëncsak a kosárba, vagy bënt a kabát alatt fakamatal szoktunk vinni. Esztet védekëzésre hasznátuk. Igëncsak ha nőnek ötözött fő férfi, akkó

a férfiak tapogatták... Mer ottan táncra perdüt az egész ház, mikó a kántálók odaértek, akkor osztan nyúkátak. Még akarták tunni, hogy ki van a szoknya alatt? A kendőt huzigáták lè...

Akkó a fakanállá védekézett.

Néméknek odasóztunk ám, úgy a fejire, még a kezire, ahová értünk, mer hát védekészünk!

Nagyon divat vót az. Előkészítettek hurkát, kóbászt, mondom! Ha nagyon sok hère nem is mént kántáló egyáltalán, de azé mindig várták. Váratlanú sosè nem vót, mer mindég gondóták, hogy valaki mēglepi úket. Úgy, hogy a régi időbe, ahun nagyobb család tartotta a disznót, ottan kántálás is vót.

Vagy onnan a családbú ötösztek, vagy a szomszédok, vagy valakik, úgy, hogy akkó nem vót mindég mēgbeszétt társaság sè! Oan röktönzötten ötösztek fő. Nem is vótak oan nemtommilyen kellékék szükségessek, csakhogy mégis nē léhessén fölismerni!

Sokáig úgy tűnődött ott a nép, hogy...

Néha valakit fölismertek. Mer valóba annyira ki vót korommâ kenve, még akkó zarca át vót másítva, még asztán krumplifog vót előre befáragva, úgy hogy az etorzította úgy az arcát, hogy arra nem lehetett ráösmerni.

Akkó, mikó odaértünk a ház elébe, vagyis mikó má fogadtak bennünket a kutyaugatásra, még asztán a kapunyitás mikó méktörtént, akkó béfelé énekötük aszt, hogy

Kán- tá-ni! Kán- tá-ni!
Disznó seggit váj-káni! Váj-káni!

Eddig vót. De valóba, a kántálóra számítottak. Mikó lèvágták a disznót, pörkölés mikó vót, akkó bëgyukták a disznónak a seggibe ja farkát, ameddig csak lehetett. Asztat a kántálók tutták is, hogy az úgy történik, nodehát vót mikó az mēg lét mosva és — mēgöttük.

Utánna még vót egy ilyen énekszám, amit kántálók használtak, ez oan jobban inkább cigányos... Nem tok belüle sokat, csak úgy emlékszék rá, hogy...

Ehe, mēgván! Kicsikét nehez vót ennek a bëgyakorlása, mer cigányú mént, hogy:

Li-pi, li-pi — tyan — kó,
Hê-re pu-tyu — rú!
Ak-kó ö-rül a raj — kó,
Mi-kó döglük a disz — nó
Ke-ze lá-ba csu-pa zsír,
Szen-györ na-pig nem is sír!
Hopp! Má-ra, ro-ga — zi!
Ára amõre tanálok!...

Hát ez — majnemhoccsak è vót mondva, nem ének vót ez különösen.

Bént is montuk. Mikó má lèzajlott az egisz, mikó má elkaptuk a zájándéket, aszt a hurkát, kolbászt, még ökkis szalonna, vagy vót, ahol húst is, ami kimaratt ott, — hát játék vót az egész!... Szóval mikó osz

kitáncóztuk magunkat közösen a házi vendégekkel, akkó utójjára aszt a cigány mindemondomot, vagy szöveg — mittudomén — asztat elmontuk, de akkó mán mēkkaptuk az ajándékot, amit nekünk szántak, mēg amit összeloptunk, akkó távosztunk. De ha kiürút a litérésüveg a lába köszt a medvéknēk, akkó asztat valahogy gyugva mégēccē mētōtōttük. Úgy, hogy az néha bēlōcsót úgy, hogy utánna mázolás vót.

Mēg a botoknak a végibe igēncsak jó nagy szög vót ütve, avval oszt a földet, szoba, vagy gang, vagy konyha, vagy ami vót, asztat jó főfurkátuk, úgy, hogy vót másnap mit tapasztani utánnunk.

Aszt otthattuk. Osz kikisértēk bennünket. De igēncsak az otthagyaná mán akkó sok helyēn lēvetkōdzōtt a nép. De hát azē több helyēn úgy törtēnt, hogy mikor bēmēntünk, mēgvót az az első énekszám, amit bēfelē elmontunk, akkó bēnt táncra perdūt az egész társaság (merhogy vacsora közbe vót, otthatta mindēnki a vacsorát), mer hát érdekēssek vótunk ugyē, gyērēkēk, azok bē a kuckóba, mer akkó még kemēnce vót, bēhūzōttak, osz fētek, mer hát ugyē csunyájú fő vótunk ōtözve. Zōrgēs-csattogás vót!

Mikō mēgtōrtēnt a tánc mēg a mulaccság, mikō má jó belefáratt a társaság, mer ēgyrészit jó mēgōsmertēk, mē lēcibáták rúlluk a ruhát, akkó vót, hogy rēndēssen mēgterítēttek vacsorával, mēgvacsorázattak bennünket. A kántálók is bēkapcsolōdtak az ō társaságukba.

Akkó a távozás má másképp törtēnt, ha annyira udvariassak vótak. Akkó má a távozás szēpen mēnt. Azē ja kis valamijē...

No, nem is az vót benne, az, hogy valamit aggyanak, hanem ez ilyen szōrakoztatō vót akkó.

De különben, ahun nem vót mēgkínáva a kántáló csoport ilyen vacsorával, akkó ottan ki mit ért, ottan, szēdelōckōdōtt.

Mikō elmēntünk ēgy-kēt sarkot, akkó nēkiūtünk ottan, átnésztük, hogy mi van rōgtōn ēhetō, asztat etakarítottuk. Osz jót neveltünk rajta. Vót úgy, hogy italt is kaptunk.

Pédájul ēgy alkalommal, ēgyik helyēn az ital ki vót készítve az előszobába. Gangnak monták akkó ugyē... No, az az is vót ēppen, olyan fētētős, lēeresztēt, cserēp vót a mēnyezet is, oszt gangnak monták rēgēnn... Hát, oda vót három butykos üveg téve, ez a kötōtt üveg, hát abba vót az ital ēkészítve. Me elég nagy dísznōvágásokat tartottak abba zidōbe, nem vót újság, hogyha 40—50 személy vót, sőt hetven is nēhun, ahun nagyobb vót a család. Kisebb lakodalomnak... Nohát ottan italt is bē köllōtt készíteni! Borbú, pálinkábú bőven, hogyhát jusson mindēnkinek elég. Hát, — nem úgy bántak velünk ahogy köllōtt vóna, inni még csak kōstolót sē kaptunk! Vót bēnt az asztalon, amit ē birtunk úgy lopni, de — valahogy hidegēn fogattak bennünket.

No mégájjatok!

No osz ēgyre osz rágyütt a hugyoszhatnék, kimēnt, nem mēnt utánna sēnki. Bēnt nagy vót a ricsaj, lárma, ugrálás, mifene, mēkfeledkēsztēk, hogy ēgy kimēnt. Szētnézēt, nem látott sēnkit. No, oszt ēgy butykost (ōt litēr vót!) étette kapun kívū. Bēgyün, mind aki jó végeszte dōgát, ajis ott bēkapcsolōdōtt a mulaccságba, jajgat mindēnki ott, ugrál, táncol, kijabának, verik a tepsit ott, hasra esik a kanalakkā, tányérokka, bātōktányérokka, amik nem törtek össze, nagy csōrgēs, csattogás, — mikō kikisértēk bennünket, nem gondóták, hogy ēloptuk a butykost.

Mikó osztán mink elméntünk, visszük az üvegét, otthattuk a házat, gyerünk, együnk má, nézzük még előssző is, hogy mit kaptunk!

Nézzük, hát elég savanyán kosztótak bennünket.

Mégéttük a naggyát, hát igyunk is rá! — Hát mikó szánkra vesszük a butykost, pálinka vót benne. Öt litër pálinka!

Nohát vacsorakó is azé itták a pálinkát (jó epèrpálinka vót!), emlékszek rá. Hát bèhúztunk ottan belüle, pedig én nem szerettem a pálinkát soha, még akkó sè, de hát úgy ugrasztottuk egyikmáshát, úgy, hogy — én akkó nőnek vótam ötözve, ilyen magas sarkú cipő vót a lábamon, hát tánc közbe hun az egyik felire dőt ki a lábam, hun a másakra. Noosztan bëittam valahán nyeletét abbú zepèpálikábú, hát elidőszttünk ottan, mer kaszáló vót, ilyen nagy kaszáló vót ahun történt a kajálás, még utánna az ivás. De hát bort kívántunk vóna inkábbba a vacsora után, de hát igaz, nem is vacsora vót az, hanem amit éloptunk, vót ott nyers kóbász is. Aszt is èttük! Nyers hurka, aszt is èttük. Úgy, ahogy gyütt! Hát asztán inni köllött vóna, nem vót más, ittuk a pálinkát. Még ottan sokáig elnevetgétünk: hogy vót, mint vót, mesétük ott, úgy, hogy kezdett ottan jó kedvünk lenni!

Rajtam női cipő. Jó magas sarka vót neki! Eldobott vót, igaz.

Osz, — elég az hozzá, hogy annyit pálinkásztunk ottan, hogy nem vöttem észre, hogy kiléptem belüle. Egyik lábamon vót, a másikon nem. Hát má jó bëvótunk pálinkázva, jó hosszú utat mégéttem, akkó vöttem észre, hotyhát egyik lábamon strimfli! Mer abbazidőbe strimflinek hitták a harisnyát. Olyan jó, ritka, nem nejlón harisnya vót, olyan mit tudomén, gyári kötésű, de oan jó, átlácós, de vastag harisnya vót. De hát az is olyan vót, amit a mutérom édobott. Farka kivót, lábfeje is, — mer akkó stoppógatták a harisnyát.

Máshun még egy nagy sárgarépat bétett valaki a sliccbe. A sárgarépanak a levelei belü vótak, azok fokták, hogy ki né essèn. Hát az elég neveccsígès vót, hogy ha valaki meglátta, ugyé! Abba nagy zsbongásba (akkó lámpák égtek, nem villany! Villany ritka helyèn vót.), asz nem lehetett kinézni, hogy sárgarépa-è, vagy más...

No, ez olyan nevetető vót.

Mink is vittünk tepsit, de tepsi igèncsak a házná is vót. Ottan mingyá, azok az asszonyok, akik résztvèvők vótak, még embèrèk, mer azok is vótak máshová kántáni! Azok értették, hogy ilyenkö legnagyobb ricsaj, lármának kő, hogy légyèn. Azok is segítettek fölemèni a hangulatot, még magossabbra. Azok is összeszèttek ott tepsit, edényeket, úgy, hogy vót, amiknek a mázát lèverték. Akkó gazdasszony szaladgát kiszènni a kezibú, mer ottan kolompátak, összeverték egy részt.

...Ez Zètán vót. A tanyavilágba. A kompetencijába. De városon is divat vót ez, a külső részibe a városnak, ott is mënt ez. Ilyen házi szórakozások vótak ezèk...

Igèncsak vót a disznótorokba zenekar is. Igèncsak fúvós zenekarok vótak. Az vót a közszeretetű. Vót más is, de hát a trombitazenekar! Nohát amikó oszt azok belezendítettek! Én is lehètem 15 évig. Vót részem a kántálást csináni, látni is, szórakoztatni is...

Ördög Matild, 38 éves parasztasszony, Zenta, Gombosfalú, 1973.:

Utójjára két-három éve vótam kántáni. Fölnött koromba kezdtem.

Négyen szoktunk menni, leginkább. Vót a Vilmus, Csikós Jóska is, még — mik is vót még velünk? — Csikós Jani bácsi is vót...

Egy évbe állandóan, mindég méntünk. Ahun disznót vágtak, akkó mindég oda méntünk. Mindég.

Mégvót mindenkinek, hogy mibe őrözik. Oszt abba. A Vilmus az medve vót éccé, a Jani bácsi még cigán vót, osz fokta ja izét, a zasztali tamburát, asztat, akkó másik még cigányasszon vót. Én leginkább ember vótam. Az vót, hogy né ismerjének még. Osz leginkább sikerút is! (Nevet.)

Nem vótunk mink hivatalossak! Mink váratlanú méntünk. De azé ismerősebb házakhó méntünk, mer ugyé olyan helyre nem érdemés menni, ahun kikezdk az embért, még megszurkálják! Úgy gombostűvé. Akkó veszekedés is van belüle. No, nem oan nagy valami vót éppen! Nem bántották komolyan, csak túve...

A medve az fő szokta igéncsak kaparni a fődet, még lánccá vót mégkötve a döréka, oszt aszt csörgették.

Sok helyén tisztéletbe tartották úket. Sok helyén örútek, de sok helyén még ugyé ki is zavarták, hogy né mennyének bē!

A medvének a gazdája vót az asztali tamburás. Akkó csöngettünk is...

Leginkább úgy harisnyát húztunk fő a fejünkre, még álarcot csináltunk papírbú. Hogy né lássanak még bennünket. Kezünkre húztunk rossz kesztyűket, oszt úgy!

No, engém éccé, úgy fölötöztem, hogy nem bírtak mégismerni csakugyan, — muszáj vót ottan... akkó lévetkőztettek... (Nevet.) Csak égymagam vótam akkó éppen. Nem ismertek rám, hogy ki vót.

A medvegazda asztalitamburát vitt, én még vittem egy rossz tepsit, még egy fakanalat, osz vertem. A cigányasszony még fő vót ötözve nagylánnak. Nagy meije vót! Még hátú púpos háta vót. Igén. Az még vitt egy kis gyérekét, pójába. Igén.

A medvegazda vezetett bē bennünket. Mindég akkó köszöntek:

— Aggyon Isten, jó estét! Bēeresztik-é a kántalókat?

— Bē, csak gyűjjünk bē!

Nagy örömmé osz fogattak bennünket. Mingyá hozták az italt, igyunk, és cigérettázni is, aszt is köllött!

Akkó tamburátunk. A medve még, — táncótatták! Akkó csörgött a lánccá! akkó mindénki húzódozott, hogy:

— Jaj! Mos mi lész velünk!?

Én is ottan... Mēkfogtam a cigányasszont osz táncótam vele. Igen. A háziakkal is. Arra, amit a tamburás vert.

Utánna nem marattunk ott, csak addig, még tartott.

A Vilmus az tuggya a medvetáncótató verset is. A cigányasszon még hánta a kártyát, üsmerősnek, még üsmeretlennek is. Én még csak súgtam neki, hogy:

— Mastan mondom, hogy miket mongyad neki! (Elváltozott hangon.)

A medve oankó hallgatott a subába, osz szörtyögött. Még mink is tűztünk ki olyant, hogy elő köllött vóna, oszt hátú tűztük ki. Írást. Osz

nem tutták elolvasni, hogy mi van ráírva. Én má nem emlékszek rá, hogy mit, de Vilmos tudott egísz verseket mondani.

Akkó vettek úk is fő kanalat, hogy ha bántottuk úket, rácsaptunk, akkó úk is visszacsapták a fakanállá.

Mikó béértünk, akkó vertük a tepsit. Aztán nem.

Mikó égyüttünk, akkó attak valamit. Úk attak. Písz nem, csak én-nivalót.

Az aszतालitamburás az táncra is zenét. Táncótak is rá. Még mink is. Odamentünk oszt mégtáncótattuk úket. Más zene nem vót.

Amit attak, a tepsibe vittük. Attak hurkát, kóbászt, vót amík helén szármát is attak, sütemint. Tepsibe. Mikó hazaértünk, akkó osztoszkot-tunk. Bort is attak inni.

Hogy mennyi ideig szoktunk otmaranni? Hun hogy. Még milyen vót? Valahun tovább vótunk, valahun nem.

Az a „Róka-róka tánc”, az vót!... (Nem énekli. Szégyenli. 16—17 éves lánya is jelen van.)

Csak a Gombosfaluba vótunk.

Ördög Vilmos, 48 éves pálinkafőző, Zenta, Gombosfalu, 1973.:

Utójjára kántáni? Hát mán van annak égy nyóc-tíz éve! Gyerékko-runkba kesztünk jární, asztán még mint fölntöttek, szintén. Mán 10—12 éves korunkba jártunk, még hamarébb is.

Vót, hogy bandába méntünk, többszó is, vót, hogy másikkal, sokban az öcsémmel, sógorral, szomszédokkal (Csikós Jani, még — valahány személlyel vótunk). Úgy összefogtunk, osztan éméntünk.

Mink legjobban négyen méntünk. Én vótam a Maxi-gazda, égy vót a Maxi, az táncót. (Ez vót a medve. De úgy hituk mink, hogy Maxi.) Akkor égy úgy dobót, hogy esetleg azok a csúnya hangok úgy ně hal-laccanak, az még olyan zenész formába, cigánnak vót ötözve. Férfi vót az is. Jobban férfiak méntünk, mer ugyé... gorombaságok miatt. Asz-szonnak... nem igén vótunk ötözve. Két cigán vót, még a Maxi-gazda, még a Maxi.

Én vótam a Maxi-gazda. Má tutták, hogy én valaménnyire tudom aszt a verset, osztakkó:

— No, télégý a Maxi-gazda, osztakkóosz táncótass!

Há most ugyé a medvét fölötztettük subába. Énrajtam is égy rossz suba vót, köröszttú vót kötve, kezemén kesztyú, vagyis harisnya, nem kesztyú, láncá köröszttú vót a dërëkam kötve, hogy csörögjön (kicsit úgy csörgettem is), még kolomp is vót néha nálam, cséngetyú. Még a Maxin is vót égy. De vót, hogy énnálam nem is vót. Maxin is vót égy, úgy, hogy a Maxi hogy hánta a farát, akkor csörgött. Még a lánc is csörgött.

Jó, nagy, hëgyës botom, magos botom vót, igén. Szöges bot, osz néha a Maxit szurkátam. A Maxit úgy szurkátam vele, úgy kicsit piszkátam,

A másik kettő, azok csak danótak, még viccölödtek, még ilyesmi. Hogyhát:

— Minek hínak?

Még:

— Hovavaló vagy?

Aszongya:

— Pinandévári.

Még:

— Gyakovóru gyüttünk, Baszniába megyünk.

No, ilyesmi. Osztakkorosz... egyikné tepszi vót, még bot vót, másikoná még, — úgy a keze el vót tüntetve, nem vót. Úgy hegedút furmán, de nem vót keze.

Muzsikát mink nem vittünk.

...Hogy hívottan-é? Hát említettük mink nekik, hogy elmegyünk, még... tuttuk, hogy hova lehet menni, hun nem zavarnak ki, vagy... há nem vótunk mink olyan túl gorombák, hogy a földet még a kantát fölökjük!

Olyanok szoktak lenni, hogy a kantát fölökik. Mégfognak egy zsákot:

— Maj viszünk vizet, ha nem kapunk sémmit!

Ilyesmit mink azé nem csinátunk. Hogy szétmennyen a földes szobán az a víz... Ilyenék vótak régibe, más bandába, hogy meséli, aki régebben vót, de mink olyant nem...

Zén apám meséte, aszongya:

— Eccé egy lányos házná vótak (mer aki udvarót neki, össze vótak vele veszve, és vágtak disznót.) „No, eményünk, maj kitolunk a meny-asszonyá!”

Ésakkor észrevették, hogy kicsodák. Észrevették. Akkor gorombájú kesztek ottan bánni velük, még hijába kínágták a tepsit, nem kaptak sémmit.

— Ha má nem kapunk sémmit — aszongya — (vittek egy zsákot is) —, híz szét a zsákot, legalább vigyünk vizet!

— Jajj! — Akkó szalatt ott a gazdasszon, annak még akkó egy ci-hát ráhúztak a fejire, hogy... a ciha tele vót (tuggya mi az a ciha?), tollastú ráhúzták, oszt eltűntek. Ráhúzták.

Ha má nem attak sémmit, akkó...

Mink ismerős házhó mēntünk. Vót olyan is, hogy:

— Együttök tán kántáni?

— Majmēglássuk!

Akkó vót, hogy nem is mēntünk oda. Akkó vót, hogy aki nem is hí-vott, emēntünk.

Azt kilestük, mindég, hogy a vacsora körübelü éppen ájjon. Egen.

Ésakkó, mondom, égyné vót tepszi, mēntünk bē, a Maxi négy lábbon, horkót, kapart, esetleg egy kis katula vót nála, vikszēs, osztakkó kaparta kicsit a földet, mink is egy kicsit viccölödtünk, oszt úgy mēnt bē, utánna akkó úgy jöttek a cigányok.

Kolompótunk, ugyē, úgy csinátuk, hogy csörögjön az a lānc is, még az a kolomp is csörögjön, hogy mēktuggyák, hogy jövünk, vagy kērdēztük, hogy:

— Bēeresztik-ē a Maxit? Mer — mongyuk — mink messzirū jöttünk és még akarjuk a Maxit táncótatni! (Mer mink úgy híttuk, hogy Maxi.)

Hátakkor:

— Jó van, bējőhetnek.

Akkó bēengedtek bennünket, oszt azzonná mingyá táncótattuk.

A tepsit verték, az vót a zene, hogy esetleg nē hallaccon annyira a hang ki, ha esetleg gorombás valamit mondunk oan űtem szóra formán.

Vótak ott kisebbek is, tuggya...

...Hogy a többi táncót-é? Ők is ugrátak, de űk nem éneköték, vagy danóták, vagy verséték, mind én, de űk is űgy ugrátak.

A Maxi-gazda monta. Többi is égy kicsit ugrát, még én is égy kicsit, űgy, hogy jobban csörögjön minden.

Hogy mit montunk? Mondom, ojan versféle...

(Elmondja a Maxi, Maxi, táncili... kezdetű, pornó szövegű dalocskát.)

Ez vót égy lëbonyolódás. Nem nagyon danótam, csak ezt. Vagy versétem.

Mondom, mind, mikó mink mëntünk, akkó csak én vótam mindég a verselő. Ilyen viccéket űgyë, mondom, montunk, hogy hunnan gyütünk, hová, ilyen hasonlő.

No, eszt valahánszó elizétük, osz dobótunk, kaptunk egy kis hurkát. A Maxi ilyenkő táncót. Még ha véletlen mënt ára égy vendég, akkő ékaptá a lábát! Sivalkottak, osz nézték. Bottá is zörögtem űgy kicsit, ütemszerá.

Vót oan eset, hogy mëghítak vacsoráni, de az ritka vót.

E vótunk maszkírozva űgyë, é vótunk, ha nem beszétünk vóna űgyë, nehéz lëtt vóna mëgtunni, ki az.

Nëkëm nagy fene bajúszom vót, nagy fene sapka, szakáll. Mëg a többi is. A cigányoknak űgyë jobban harisnya vót húzva fejire, vagy...

Písz nem attak. Itatni? Mingyá! Mëg a Maxinak is, tányért kértünk a Maxinak, mer éhës mëg szomjas, osztakkó elősszó attak nëki pálinkát vagy bort, oszt űgy a tányírbú itta mëg valahogy. Mëg minket is mingyá kínátak, ékérték túllünk a tepszit osz raktak hurkát, kóbászt, sütemínt, fánkot! Régëbben jobban fánk vót. Ami vót! Osztakkó... Oan túl sokat nem időszünk éppen, oan háromnegyed óra hosszái, égy óra hosszái, hun hogy fogattak bennünket. (Pénszt aszt sosë!)

Mink nem loptunk. Oanrú hallottam, de mink nem csinátuk. Hallottam, hogy vót az régëbben, mëg csináta eszt némik része baszkódásbú, de mink eszt nem csinátuk.

Otthon osztottuk, amit kaptunk.

Mink a vendégëkkë nem táncótunk, csak magunk. űgyë zenét nem vittünk sosë...

Mangurás Ferencné Nagy Annus, 69 éves birkanýíró asszony, Zenta, 1973.:

...Hát tuggya, az űgy törtínt, hogy itt a szomszédba vágtak disznót. Apósom is (annak mëg vót asztaltamburája), s akkó az én uram, a komám, mëg ű émëntek oda. Hát az én komám majom vót, a zuram mëg medve vót. Apósom mëg vót a medvecsősz. Görbebottá, mindën...

Mëg a vacsora át, addig nem táncótak, nem mulatosztak. Az uram táncót, suba vót rákötve, nem talponnáva, hanem űgy négykézláb a kezinn is táncót mëg a lábánn is. A majom az mëg mindég űgy cselekëdëtt, hogy főment az asztal sarkára. És annak vót égy csutka hátú, az vót nëki a farka ottan, mind égy rëndës majomnak. Mindég űgy vót, ott, ára, ahun a legtöbbsen látták, ű ára billëktette magát ottan.

No, még is vót ez szépen mindén, akkó épakótak mindënt, — persze a majom is jólakott, a medve is, a medve gazdája is, nomosmá:

— Pétér bácsi! — aszongya. — Mosmá verje a zasztaltamburát!

Ekesztek táncóni.

Akkó a majom, az is tutta verni szépen a tamburát, akkor az is elvütte, fővátotta zöregét, osz szépen zenészétt, me szépen tudott zenézni a zasztaltamburán.

...Hogy kikhő? Télén mindég mēntek! Hun, hogy, milyenék vótak. A gazda is, ahova mēnt, vagy milyenék vótak azok, akik fő vótak ötözve... Az Antal! Ez az én öcsém, aki Pestén van, ez nagyon szeretétt mēnni! Rēttentő sokat vót. — Az mindég nő vót. Mindég kiötöztek valaminek, mindég, hogy légyén rajtuk mit nevetni.

Vót, aki nem engette magát, hogy mēgismerjék.

A ruhákat úk maguk csináták. Rossz nadrágot, kabátot rájuk vettek, osztakkó mēgvót a ruha.

Az arca ki vót kormozva, ki vót kenve.

Abba zidőbe vót az a kezeslábas bugyi. Az vót. És mēntek. Tuggya, akkó nagyonnagy disznótorokat csinátak...

Itt a szomszédba vót, a Vērbájékná! Az egy bēlpucoló embēr vót, és sok hentése vót neki. Azoknak dolgozott. És hát — lēvágott egy „öklömnyi” malacot, úgy, hogy két-háromszáz kiló vót benne. Mēkhitta úket társaságba. Bor, pálinka, vót ott mindén!

Vót, ahun két napig is tartott.

...Hogy mikó mēntek? Tuggya, mámikó... vót az ottan jelēntve, hogy:

— Mosmá gyühették! Mēg van terítve...

Mēg vót beszéve. Akkó tuggya oant is csinátak, hogy — vót akkó tötött káposzta is főve. Akkó vót ottan ojan embēr, akit úgy szerettek viccōni, mer elérte a tréfát. Akkó madarat má előre fogtak, akkó mēg a tötött káposztát, a szármát, asztat kiöntötték a tálba, akkó aszt a „bundát”, amibe a madarat beletészik aszt lēöntötték a szármának a levivel, akkó fölúre tették. Akkó az asszonnak mēg lētt mondva, hogy tēgye oda zurának, úgy, mintha ú nem tunná, hogy mit tett oda. Mēg lētt mondva, hogy:

— Eszt vedd ki, oszt majd mikó zurad boncsa, akkó a madár majd kiszál.

Akkó aszt rēttentő nevettek.

Az asszon kitette, nem szót a zurának. Az embēr nyúl, hogy maj vágja — persze a madárnak sütte egy kicsit a tollát mán —, akkó kiugrott!

Az embēr:

— Huj! Mi az isten...!?

Hát oszt ezēn ojan nagyon jót nevettek! Tuggya, akkó nem vót más szórakozás. Így a parasztházakná. Így összeűtek, mind minálunk is szoktunk, kártyázni, s akkor... mēg tokajoztak, mēg akkó mōvát csinátak...

...Éppen át a vacsora. Mosmán... hogy azok egyének nyugottan, mikó mán gondóták, hogy mosmánmajd azok kisen lēszenek, akkor ezēk, mēg bēvágódtak oda. S akkó ezēknek vót tötve... tuggya, vót oan... a disznónak a kukoricadara mēgmaradva, akkó tötögettek nekik, a kán-

tálóknak oan... beletettek nyers darát. Egy kis abalévê mēglocsóták...!

Mēg ilyeneket, tuggya.

De attak rēndēsset is. Mēg odaütették az asztalhô úket. Hát nem azé mēntek azok el, hogy azoknak nem vót énnivaló...!

De tuggya, ez olyan nagyon fölvét vót, hogy nem is vót disznóvágás tán olyan házná, ahun nē lét vóna kántálás. Ha más nem, akkó mēntek a gyerekek. De azok azé nem vótak oan rēndēssek.

Hogy mijé tanáták esztet el? Hát... nyilván, tuggya, akkori időbe televízió, rádió nem vót. Kártyává egisz télēn teli vótak, és elmēntek, mind egy időmulasztás... Igēn.

Nem sajnáták, hogy mēgētte az a valaki aszt a darab kolbászt.

Itt is, mikó minálunk ugyē disznóvágás vót, végig a konyháig vót terítve! A kántálók is mēg vótak híva:

— Hónap ekkó mēg ekkó gyerték!

...Hogy hányan? Hatan, négyen, mikó hogy. A legtöbben cigány-asszonnak vótak fölötözve. Egyik cigánlānnak, a másik öreg cigānnak, a férfiak azok nōknek vótak fölötözve. Nōk mēg férfinak vótak. S akkó vótak, akik monták ottan:

— Ennek maj bēnt ereggy, vezs mēg a kártyát! Osz mongyad nēki: „Mágát fijátalembēr nágyon nágy kár éri! Mágá nágyon nágy kárba veri mágát! Nágyon nágy kárba esik!”

Ilyeneket beszétek. Úgy évátosztatták a hangjukat cigányú, mindēn. Osztakkó annyira szerettek! Mer egyik ilyennt mondott, a másik amolyant mondott, osz nevétték. Úgy ésszórakosztak rajta. Többet ért, mind most néha a televízió!...

...Hogy minek szoktak fölötözni mind? Cigányembērnek, cigány-asszonnak, majomnak, mēg nyúlnak... Akkó tuggya varrtak ojan izét, ojan fület ruhábú. Oszt aszt ráhúszták nēki, osztakkó az avvá mēnt.

Ördög is vót. Mēgakkó csinátak ojan nagy, vasórú bábānak!... Csinátak oan gipszbú az óráhó, mēg akkó krumplit, nagy krumplit évágtak, oszt kicsinátak fognak, úgy, hogy kiért a szája szélire.

Mēgszokták ám rakni a rossz kosarat! Félig! Néha mēg teli is! Kalácsot, hurka-kolbászt, mindēnt! Pécsēnye vót ott...

A kántáló az nem lopott. Rēndēs kántálókná az nem vót. Az nem vót. A kinti dógokat ōriszték aszt ottan! Hogy ki gyütt bē, mēg hogy ki mēnt ki is. Hát persze!

Bē vót a kapu csukva, zōrgettek, csöngetyű vót náluk, ésakkó úgy mēntek bē.

Majom, mēg szamár... Mindēn vót ott néha! I-á-zott a szamár bēnt, mēg mi! Osz nevétték.

Hát ugyē ilyeneket... Mindég olyant csinátak, hogy nevéssēnek.

...Hogy mit montak mikó bēgyüttek? Hát idefigyējjen! Én nem mēntem kántāni, én nem vótam, dehát hallottam, hogy monták, hogy ezé:

E/gyüttünk / kán-/tāni,/ kán-/tāni,/

Disznó / fenekit / vāj-/kāni,/

A disz-/nōnak / négy a / lába,/

Ötö-/dik a / far-/ka,
Farka / alatt / van egy / kis luk,
Gyugja / bë a / gaz-/da!

Esztet monták. Hát. oszthát ezen akkó mëgint nevettek.

Akkó, — kinek mijen nóta teccëtt legjobban, akkó asztat edanóगत-ták. Ami előatta magát. Amit a vendígék ottan... me ugyë néhun vótak 8—10 ház is, aki össze vót híva, a család.

Osz zörgettek. Egyik tepsit vert, a másik a kantát verte, mindën. Osz avvá mëntek bë nagy dërrë-dúrrá. Főzőkanál vót a tepsin, avvá verték, mind a nagydobot, osztakkó avvá mëntek bë. Csëngetyút, mëg kolompot is vittek, ami a birka nyakán vót. Mëg vót beszëve:

— Të nagyon csöngezsd a kolompot!

— Të mëg verdd a tepsit, itt van-ë!

A másik mëg a kantát verte, oszt az úgy buffogott: buff! buff! buff!
Ésakkó ilyen hangszërrë mëntek bë.

Vótak oan helek, hogy mëvirradt, mëkkorra szëtmëntek a vendégék!
Vót, aki négykézláb mászott haza, vót, aki elmënt korábban, mëg nem érte el a buzgóság, de vót iszom-észëm! Mindën!

Mangurás Ferenc, 72 éves juhász, Zenta, 1973.:

... Tuggya, nem a majom mëg a medve monta mëg a szövegët! Én mëg az én komám, ú vót a majom, én mëg a medve. Hosszú szörü suba vót. Úgy néz ki, mind a medve! Rëttentő nagy, vastag, csülkös lánc vót a dërekamra kötve. Szëgën mustohatata ëccë úgy a hátamra baszott azzá a bottá! A láncnak a szëmire tanát! És az az irhán át mënt-ë!:

— È-ü-ü-ü-ü!

Nagyot morgottam:

Në ilyen gorombájú bánnyon a medvével!

De hát ü nem hallotta, mer egy kicsit nagy vót a zaj. Mëg nagy vót a hösig nála: bëvételészte, ami köllött nëki. — Itt vót a Vërbájékná-ë!

Egyik gyerek is, másik gyerek is húzogatta a „tollamat”: subámat: Én mëg rúgtam ëggyet!

Hát disznóvágáskó nincs kánikula! Hideg vót. Patkós sarkú cipő vót, szëgínnek, az egyik lánnak mëgrúktam a térgye csontyát. Sokájig húszta lábát. Mindég monta:

— Egye mëg a fene a bocskorodat — aszongya —, mëgrúktad a lábamat!

— Minek gyüttë oda!?

A szövegët mindég a majomgazda monta. Az mindég vót. Lán vót, vagy asszon vót, öreg vót, vagy fiatal vót, az monta bë. Az bëmënt. Hívatal nélkü nem mëntünk. No, nem vót sasos bëhívó, de:

— Gyerték ekkó, mëg ekkó!

Szinte lestük.

Bëköszöntött, mikó mënt:

— Bëengedik-ë a kántálókat?

Előgyütt a gazda:

— Igën, bë! Tessík, tessík!

Át, félënn át a vacsora, mëg akkó kezdődött, de igëncsak félënn át.

— Nomost a majom elég huncut vót (majom az mindég huncut), a majom mindég fölugrott az asztára! Hosszú asztal vót! Nagy, fene hosszú, hátúsó szoba vót, ittak, éttek, és a majom mindég fölugrott. Ű tutta, ismerte a hentésüket, mer körülbelű majnem a Vágóhíddâ szomszédba lakott, elég az hozzá, hogy a fenekit mindég rábillézte egyre. Ekép-zéheti, hogy mijen jó nézett az ki ott abba pizsamába! Abba kezeslábás bugyiba!

Ilyen hosszú csutka, piros ronggyâ bē vót csavarva, és a farka úgy mozgott, mintha rugóra járt vóna! Mindég a farát ára düleszgette, ára a fél felé, aki elérte a viccét.

A majom aszmonta:

— Mē! Mē!

A medve aszonta:

— Bő-ő-ő! — Csak morgott.

A majomgazda, mikó békösöntött, osz mēgvót, hogy mēgyüttünk, elfogannak-ē, mēghogy igēnis, hogy el:

— Ha más nem, egy kis csontdarab, hurkavég, ez, amaz...

Minket a majomgazda kalauzót. Mikor osz bēmēnt:

— Hajgyē-gyē-gyē-gyē-gyē-gyé! Marika mēg Gyurika!

Rásózott ám, magyarú mēgmondva, a subára is, úgy, hogy sajgott az embērnek az ódalbordája. Majom sē maratt ki! Rá a farára, mēg a dē-rékára! Ammēg:

— Me! Me! Me! — ugrát ēre-amára.

Evótak körösztöve. Egyiknek ez vót a neve, másiknak az.

Nemcsak egy hēre mēntünk! Mēntünk mink, az Isten tuggya, hán hēre nem mēntünk!

A majmos gazda románú is mēg zsidójú is beszét. Néha mēg magyarú sē tudott! Akkó az egyik majomú táncót, a másik mēg medvejú táncót:

Tánci-tánci, bokaránci! Tánci-tánci majmulé!

Mikor mán a társaság eltelt evvel a vigadozással, akkor:

— Jó van! Rēndbe van mindēn!

(Zembērnek a pofája ki vót készítve, jó zsíros korommal, nē végék úgy észre, hogy ki vót, a Pista vagy a Jóska!) És:

— Itt van a lavórba víz, itt a szappany, lērúgni aszt a gúnyát és mēgmosdani, és tessík az asztalhó űni!

Noosztakkó néha hajnalig! Néha a gazda hozta haza a medvebōrt. — Másnap...

De nemcsak medve vót mēg majom. Vót többféle. Ēn is mēntem, mēg a kislány is, aki mēghalt, a Mariska. Izé... Kecskéjeim vótak, lēvag-dostam űket ősszē. Jó annak a hússa. (Bár legalább asszeretēm!) Elég az hozzá, hogy ki vót tömve keze, lába, akkó osz fő vót őtösztetve, kecskének. Nagy szakáll, mindēn. Avvá is mēntünk, többszó, többfelē.

... Egy az, tuggya, hogy elmēntünk, hogy ēkkis örömet, vigasságot keressünk, mer mondom, akkó nem vót televízió vagy rádió, úgy, mind most, hogy van három is egy háztetōn, — no, elég az hozzá, hogy — másik mēgint amaz, hogy kis eszt-aszt attak. Nem kērēgettünk! Ott vót a kosár, a majomgazda vitte. Mikó vége lētt a kántálásnak:

— Várjatok már! — aszongya. — Nē mēnnyeték mēg! Várjatok! Maj kaptok egy kis valamit, egy kis csontdarabot!

Ehosztuk haza. Asztán az osztalékra mēnt.

Esetleg ahun zenét vittünk, vittük a zasztaltamburát, húrkopásra vetett ēgyik-másik, vagy ēkkis borraivalót.

Itt a Vērbájékná mind hentēs vót! Mēg a hentēs segédēk, mēg az inasok, mēg mittudomén! Azzenētük nekik:

A mészáros hajnalba,
Mészáros űr, ké -rem,

A butēllát fōlhajtja,

A szegibű mér-jen, A sze-gi-bű mér-jen!

Asztaltamburán verte apósom. Nagyon szépen tudott. Danóni is, fűtyűni is tudott. A kántálók mēg az asztaloktű fűhűzták táncóni akik ott űtek. Ūccsinátak. Aki férfi vót, osz nőnek vót űtözve, annak vót „mindēne”! Ūgy tűzdētűk fō.

Lēhűzták némēly részirű a szoknyát, a kántálókrű.

— Nē bāncsa kend a szoknyámat! Elszakította ked! Tēgnap vētte zűram eszt! (Cigányosan.) — Ilyenēket beszētek. Ilyen helyde-bolydaságokat.

Zēggyik eszt hűszta lē rűlla, másik amaszt hűszta lē rűlla, osz nevetēk. Az mēg a fakanállā verēgette.

A majomnak a farkát fogdógatták.

Lāncon vót a majom is, mēg a medve is.

Utójjára 1935-ben vagy 36-ban vótunk kántáni. Minālunk mēg ezelōtt 7 vagy 8 ēvvē vótak utójjára:

— Ūngyi, maj ha lēvágják a disznót, gyűvűnk!

— Jó van, gyertēk!

Cigānnak vótak űtözve. Osz mingyá csak jósóni...

...Olyan, hogy nem mēghívott vendégēk ēmēntek kántáni, régēb-ben onok is vótak. Akkó a zasszon monta:

— Nem kō űket bēengenni!

Zembēr mēg aszongya:

— Bē kō űket engenni, ha má ēgyűttek! aszongya. — Engedd bē űket!

Akkó mēg amazok nevetēk másnap, hogy:

— Kibasztunk velűk!

Mēg ilyenēk...

...Vót olyan, azt tudom biztosan, vót lány, aki fōlōtözōtt (ezt tudom biztosan!) kántáni, elmēnt oda a legínyēs házhoz, azē, hogy csak mēglāssa a legínt. Osz nem ismertēk fō. Aztán, mikó ēmēnt a legín hozzā, akkó osztán a lány elárűta szépen, hogy ű ott vót náluk. Hāt. Ez ára kint a Kertekbe, mifelēnk vót. Akkó én mēg fiatal lány vótam.

Nem ismertēk fō. Osz aztán a legíny monta:

— Hāt hogy a fenēbe!? Hā mé nem csinátā valamit, hogy mēgismer-telek vóna?

— Ēn így akartam — aszongya.

Gyetzvai Simonné Mura Erzsébet, 63 éves, Zenta, 1973.:

Mikó vótam utójjára? Van mán az öt-hat, — tíz is! Tíz esztendeje is!

Há vótam gyerek koromba is, még hát asszonkoromba is, az urammal együtt. Először olyan 15—16 éves lehettem. Még aztán későbben.

Nékünk vót egy kialakút bandánk: az én uram vót lány, én vótam fiú, a szomszéd embër még a szomszéd asszony vót anya, apa, az a másik szomszéd asszony az még megint egy kalapos nagysága.

Az én uram vót lány. Attuk férhöz a szomszédba.

(Cigányembërnek még cigányasszonnak azelőtt, lánkoromba vótunk ötözve. Én leginkább cigányembër vótam, akkó más bandába vótunk. Még vót, amikó apácának vótunk ötözve. Aprókumpli vót ide nyakunkba olvasónak, piros szárbú vót oan nagy köröszt, ésakkó a többi hozzá hasonlón.

Az én bandámba állatok nem vótak, annak nem vótunk ötözve. De egy másik bandába vót kecskének, de a kecskének a szarva még a szája úgy vót csináva, hogy a fánkot kivette zasztárú a kecske. Így alú éppen vót egy madzag, s akkó meghúszták, akkó étátotta száját, akkó megrántotta, akkó kikapta fánkot az asztárú.

Medvének, majomnak, ördögnek mi környükünkbe nem vót. De halottuk.)

Lánkoromba, vótunk akkó is többen. Akkó leginkább ilyen — finomnak vótunk ötözve. Majd úgy mondom: uraknak! Ilyen papír ruhákat csinátunk, abba méntünk.

Zurammá má — öten méntünk. Az „uri nő” kalapba vót, ésakkó iten jó nagy toll vót tűzve. Ő hozta a hozományt egy nagy lehetetlen ridikülbe (majd úgy mondom), abba vótak ilyen régi pizék, ezerkoronás, még mittudomén! Az vót a hozomány.

Osz vót, hogy hajnal három óráig vótunk a disznótorba. Osz este méntünk, vacsoráná. Vacsora mikó kezdődött.

De mink úgy méntünk oda, mind eljegyzésre. Én sütöttem görhét, szépen kidíszítettem, mégakkó abbul a céklarépából főztünk piros „bort”, vagyis megfőztem, hogy olyan piros leve lëgyën, az vót a bor. Úgy, hogy mind az öten vittünk valamit.

Amaz hozta, a naccsága hozta a hozományt.

...Hát vót, ahova nem hítak, de több helyre hívtak bennünket. Méntünk olyan helyre is, ahun nem hítak. De azé nagyon szívessen fogattak bennünket. Lë is jácottuk. — Még së tudom mondani, de nagyon sok hëre vótunk! Mikó kezdött bëalkonyodni, akkó má mihozzánk hozták a ruhákat, hogy ki minek ötözzön. Ötöztünk.

Ennek a szomszédnak vót egy ilyen hosszú tajtékipa. Így-ë!:

— Lányom, gyútsd még a pipát!

Zuram vót a lány. Én férfinek vótam ötözve, ilyen bandzsálnak. Bandzsál vótam! Nékem vót keménpapírbú ide mandzsëtta, még ide, s akkó ide zsebkendő vót nyakkendőnek csináva. Én vótam priccsës nadrágba, ráncos szárú csizmába, — bokáztam nagyon! Birtam bokázni!

Tepsit, vittem a tepsit! Én aszt úgy kiverem, hogy a végin olyan vót, mind a rosta! Úgy, mind a csörgös nők. A csizmának is elege lëtt, mire vége lëtt, hajnalra!

Akkó má később ragasztották ide ja homlokomra ja pészta, mer nem ösmertek még bennünket. Nékem példájú vót egy ilyen kis bajúsz ra-

gasztva. Ilyen kis fekete, pörge bajúszom vót. Zuramnak vót egy olyan ködmönje, annak tisztára ki vót nyirkáva mán a belseje. Nékem köllött a bajúsznak. Kettőbű így ide ragasztottam, olyan, hogy — szóval nem lehetett rám ismerni! Ki vótunk festve irgalmatlanú, még mittudomén! Én csak a bajúszt belemártottam a kovászba, ideragasztottam, át. Oda-száratt.

Jaj, hát éccé még éméntem, akkó még ebbű a hajbű, amit fésűkön-nek, abbű ragasztottam bajúszt még szakállt, csirizzé, amivé a zasztalo-sok dógoznak. Alig birtam lévőnni! Új, de fájt másnap!

Zuram még piros ruhába, kötöbe, élégánsan, de nagyon pazarú jám! nézett ki.

Zőregék: bøj gatya (maj úgy mondom), gatya vót rajta, még itt is gatya fölürű, hogy ilyen bøj ujjá légyén, úgy vót a kismellény, ki olyan nagy csülüsöket varrtunk rá, hogy mutasson valahogy, nagyon szép pipája vót neki, így ilyen messzirű, lént szíta. (Nem az üvé vót, úgy kér-tük köccsön.) Tajtékipa vót.

Zőregasszon? Az is olyan bøj szoknyát csinátunk neki, sokszorosan, hogy ilyen jó bøj légyén, — azok is úgy, hogy nē léhessén mégismerni. Kifestve, mindén. Űk marattak asszon még embēr. Az embērnek ilyen jó nagy ősz bajúszt ragasztottunk, kendērbű aszt is, szová kimaszkirosztuk egyikamásikát.

Nyóc órára mēntünk. A görhét szépen kicifráztam, tepsibe kisüt, ki-fordítottam, kicifráztam, szépen raktam a tányérokba, kidíszítettem. Mink avvá mēntünk mán. Aki nem a tányért vitte, az vitte züvegbe a bort, a piros répának a levit. Mást így ilyent nem vittünk. (Én máshova tepsit is vittem, azé, hogy danójjunk. És nekünk az vót a zene. A tepsit oankó kezemmē vertem. Kerek tepsi vót. Tisztán lukacsosra vertem a végin. Hogy micsinátam, én nem tudom, csak mikó hazagyüttünk, tiszta lukas vót. — Vót az a piros tíz- vagy százdináros. Azokat ragasztották a homlokomra, mer parancsóták a nótát is, még nagyon sokat tuttam, ésakkó táncóva még verve is... Hoznak egy szál kóbász! Má még azt is a nyakamba akasztották! Má avval együtt táncótam. — Akkó ugyanúgy vótunk ötözve.)

No, nyóckó értünk. Akkó vót a vacsora. Vacsora közbe érjünk mink oda. Asztalná útek mikó má odaértünk. Ésakkó bēköszöntünk:

— Jó estét!

Mégmontuk, hogy mi járatba vagyunk:

— A hogyhíjják, a gazda (a házigazda, ahova mēntünk) észterette a lányunkat! (Eszt az öreg szomszéd mongya.) Eszerette a lányunkat! Hát, hogy ha akkó köllött, akkó jó vót, akkó mostan is légyén jó! Ésakkó most, hogy szerēncsétlenné tette a lányunkat, hát akkó mostan végye é!

Égyre szabadkozott, hogy ű nem! Nem is ősméri!

Akkó zén uram odamēgy, nyalábóta! Csókógatta! Az húzódozott: hát nem ősméri! Ű nem... hát nem vót sēmmisē! De csak emez még ragasz-kodott hozzá.

Akkó mégmutatták a hozománt. Hogy mi a hozomány. Ezērkoroná-sok, még mittudomén, ugyē, ilyen pēzēket:

— Ez a hozomány, hát mosmá nincs mit tēnni, mēkkő eskünni!

De hát ű nem esküdik még! Merd ű nem tuggya! Ű nem vót sēnkive sē!

De mink csak erőköttünk.

Élég az hozzá, hogy az uramat nem ösmerték még. Úgy, hogy el is gyüttünk, osz nem ösmerték még. Nem. Emezéket a szomszédokat azé megösmerték, osz másnap megkérdezték, hogy mongyák még, hogy ki vót! Akkó mikó mégmonták, hogy ki vót:

— Hát, ha tutták vóna!

No, így is, mondom, három órájig ott vótunk! Odaütettek ám a zasztalho minket. Mink odaűtünk. És akkó táncótunk is. De az én uram csak nyaggatta ja... legínt, a szomszédot. Mikó táncra kerűt, hát nem vót más zene, akkó én a tepsit! Addig verégettem, hogy kilukatt.

Akkó én montam:

— Ki volt az a huncut.

Az a nem jó bellér,

Ki elsózott mindent,

Hol van a himpellér?

Levágjuk még őt is,

Mer csúffal tett minket,

Egész eláztatta

A mi nagy eszünket!

Annyit iszunk itten,

Hurkára, kolbászra,

Nem birunk hazamenni,

Legfőbb csak máshova!

Hát akkó maraggyunk!

Maj hónap végzünk

Ezekkel a huncut bellérekkel!

Igyék, komámuram,

Igyék, komámasszony!

Mind bolond, aki a gazdát sajnálja.

Ki a vendégeinek csak most veszi hasznát!...

Akkó mink is a nagy hurkákat, még a nagy kolbászokat merigetünk. Az asztalná. Mikó má bűtettek bennünket.

Más verset nem. Amit beszélgettek, akkó visszafelétünk, vagy olyan... ahogy jött a beszéd, akkó úgy felétünk.

Más „zsiros” dógokat nem. — No, hogy vót ojan hej, ahun cigánnak vótunk ötözve, hát akkó az szerint szövegőtünk. Mer vótam én ugyé másik bandába is, mer én nagyon szerettem menni. Akkó sé danótunk, hanem — kalapácsótunk, lèvertük a vasat a szoba közepibe, még ilyen hasonlókát, jó nagy zörgéssé vótunk!

Pédájú ide szomszédba mēntünk, ide cigánnak vótunk ötözve, ésakkó a szoba közepibe mingyá lē az üllöt, jó lèverni, osz kalapácsóni jó nagyokat! Akkó jén cigányasszonnak vótam ötözve, én vettem a kártyát, még ilyen hasonlókát. Pédájú egy embernek, (öreg vót, út a padkán, nem bírt menni, mindég a padkán út), osz:

— No majd én mékhányom gazduramnak a kártyát! — mondom neki. — Hát gazduram előtt út áll, de nem mén sēhova sē!

(Há hunnan mēnne, mikó nem bírt!?)

Olyan gorombákat mink nem szeretünk.

Vót olyan is, hogy csak egyszerűen émēntünk, ésakkó beszélgetni:

— E vagyunk tévedve. Hálást kérünk! — Még hasonló.

Hát akkó:

— Nem bírnak anni szállást, mer sokan vannak, még hát mink is elég sokan vótunk, öten, hát nem tunnak...

— De hát mégis! Nékünk jó vóna itt is, ott is, vagy a gazdává! Vagy a gazdasszonnyá! — Hát ilyen hasonlókát.

Ha megkérdézték, hogy hova valósiak vagyunk, (hogysis monta az én uram, hogy hova? Ja:)

— Nyaldpicsavásárrú!

Hogy hogy híjják?

— Eggyik Durrpicsán Rózsi, a másik még... mittudomén, ilyen hasonló.

Az embéréknek is vót ilyen különlegés másik nevük, de asz mán nem tudom. Némely része oly régén vót!

De nem olyan vastagon mént azé az a...

Ha a gazda húzódozott, akkó bátorabbak vótunk, ha nem húzódozott, akkó mink húzódoztunk.

...Mikó zenétem a tepsibê, pész is ragasztottak a homlokomra. De pész aszt nem... Hát nem pézé no! Hát mégraktak bennünket hurkává, még kolbász, még ilyen hasonló!

Vittünk ám kosarat! A naccsága hozta. Az „Sárika” vót. Az hozta a kosarat, még anná vót a hozomány. A ridikülbe vót. Merd Űk papucsosak vótak, osz sok helén mekfordút, osz hoszta a gúnyákat, ilyen régi divatosságokat! Buggyos, fekete blúzokat, még szoknyákat! Még mittudomén, amit tanát. Néha annyi vót, hogy! Amik ruha nem vót ránk jó, aszt vittük vissza. A szomszédnak én véttem fő a briccsés nadrágját, a sógoromnak még a csizmáját, ráncos, alacson, régi csizma vót. Az apácaruhát? Régi asszonszoknya vót, az vót az alsó, a tetejin még a másik szoknya, fehér kendő, tetejibe egy másik, no! Sok jó aprókrumpli, ilyen nagy cirokkörösz, osz hoztuk, hogy puszigassák...

Akkó béméntünk, hogy:

— Nem tunnának kiadó lakást? Vagy van-é ilyen használt valami eladó?

Ésakkó, amit felétek, akkó szövődött mindén.

Leginkább sokáig tartott.

Vót oan hel, ahova hivatalossak vótunk, még vót oan este, hogy két helén is vótunk.

Lévetközni nem szabad vót! Hát úgy ötöztünk, hogy né ösmerjének még. Nem ötöztünk át sosé. Vót ojan, hogy két helyre is vótunk híva egy este, de — hát egyik hère eméntünk, akkó má ottan emút az idő, akkó má onnan nem lehetett menni. Hogy éppen főtanájja magát a zembër, osztakkó mennyen haza? Há nem lehetett!

Ott nem jó kántáni, ahun zene van! Ott nem jó. Nem is mènnek oda! Nem is mènnek annak idejin sè. Azé, mē ha szól a zene, akkó azokká nem foglaloznak. Mer akkó mindéggyiknek kő, hogy a kántálókka foglalozzanak. Igén. Akkó vagy táncónak, vagy danónak, de akkó a kántálók akkó fölöslegéssek.

...Mikó cigányok vótunk, akkó ki a kártyát vette, kunkogtunk ilyet is, olyat is, akkó amazok is fogtak valamit, akkó vót, aki kapkodott, akkó fakanál vót, még zsírkavaró lapocka, jó nagyokat odabaszarintotunk, aki kapkodott!

Tepsit vittünk, még kidíszítettünk lábast, asztat verni. Hát. No asztat danótuk, hogy:

Azé mulatunk mi réggelig,
Még a Nap fölkelik,
Mégyszökött a tollas /ki-rály!
Mégjött a

Akkó az, akinek toll vót, az kimënt, akkó mikó montuk, hogy „mégjött”, akkó belépött. Belépött az ajtón vissza.

Nem loptunk, amikó cigányok vótunk is, nem loptunk, mer a cigányokra vigyáztak rájuk. Mikó asz danótuk, hogy „mégyszökött a tollas király”, akkó rögtön mëntek utánna haromassává.

Nem vittünk é sémmit sé.

Vótak azé olyan társaságba, valóba, hogy loptak, amit csak bírtak, vót, amit visszavittek, vót, amit nem, de mink nem csinátunk ilyent.

... Hogy kitú tanútam kántáni? Hát hogy mongyam még? Mink ott-hon sokan vótunk: 4 lán vót, gyerérék is, osz szerettünk mindënt, úgy értve, hogy szerettünk táncóni, szerettünk danóni, szerettük a zenét, az én öcsémnek (kár, hogy nagyothall) az szájmuzsikát, az pikulát, az harmonikát, az tamburát, annak mindégy, akármi vót! S akkó mink össze-mëntünk, minálunk mindig az udvar teli vót. Mer szélmalmunk vót, ha este örötünk, akkó ott összegyűtt a banda. Ha egész éccaka örötünk, akkó is össze vót a banda. Akkó is legalább égy öten-hatan vótunk. Ott mindën előfordút! Ottan danótunk is, táncótunk is, még kajabátunk is, még mindën! Nohát.

Tuskót húztunk háromnapokkó, hű, akkó sokmindënt csinátunk!

... Én úgy gondolom, hogy ez égy szórakozás vót. Nékünk legalább. Még ahová mëntünk, azoknak is. Jobban émút a disznótor. Mer régeb-ben nemcsak a család, hanem a testvérék még rokonok, még szomszédok össze vótak híva.

Nem az énnivalójé! Neem! Csak azé, hogy észórakozunk. Ésakkó mégvót a másnapra való beszélgetés is, hogy milyen érdekés vót. — Nem azé hogy énni aggyonak, nem!!

... Tuggya, aki nem szereti, az hijába. Mer oda is kedvnek kő lënni! Nem az, hogy csak éményünk!... Kő, hogy főtanájja magát! Még hát kő, hogy valamit csinájjon, ha má ott van...

JEGYZETEK

Bemutatott anyagunkkal kapcsolatban, szinte gyűjtői jegyzetként, csak néhány dologra kívánunk rámutatni.

Nem tagadható, hogy a Zentán disznótorokhoz kapcsolódó alakoskodó játékok mindegyike, jobbára mint farsangi játékok, fellelhetők a magyar nyelvterület egyéb vidékein is. Ezek a játékok a farsang tartozékai Szatmárban, ahonnan Ferenczi Imre és Újváry Zoltán 1962-ben adott ki egy egész kötetre valót (3.). Ugyancsak az Ipoly mentén, ahonnan Manga János közöl, a miénkkel formásaikban sokban azonos adatokat, (1.), általában a farsang, mely a jeles napok közül a leggazdagabb irodalommal bír Európá minden nyelvén, hatalmas mennyiségben

kapcsolja magához a maszkos, az alakoskodó játékok szinte számtalan változatát. A farsangi játékok tömeges publikált anyaga ellenére is, melyek formásaikban sokszor azonosak az általunk közölt anyaggal, mégsem tartjuk könnyen eldönthetőnek a kérdést: a disznótoros kántálás esetében disznótorokba húzódtott farsangi szokásokról van-e szó, vagy valamiféle elsődleges jelenségről?

A kérdés eldöntése nem lehet felszínes elemzés tárgya. Mindenesetre a farsang s a disznótori kántálások találkozása, esetleges közös gyökere, hagyományokban s időben nagyon messzire nyúlik vissza.

Lükő Gábor 20 olyan babonás-mágikus szokást jelöl meg az obi-ugor medveölés s a magyar disznóölés között, „melyek nem csak nagy történelmi múltra, hanem közös eredetre is vallanak”. (7.)

Kétségtelen, hogy a csupán keresztmetszetként közölt játékok anyagunk a benne előforduló elemeket tekintve nagyon széles skálát, úgyszólván két világot fog át. Így szemlélve fellelhetők ebben az anyagban primitív, pogánykori rítusok egészen archaikus elemei, de jelen vannak a rögtönzött dramatisztizálás kizárólag szórakoztató célú, szinte „modern” népi játék elemei is. Úgy tűnik azonban, hogy ez a kétfajta anyag — s ez lényegesnek látszik — *külön* van jelen. Megjegyzendő ez akkor is, ha a példaként közölt anyag nem képez szélességében és mélységében teljes gyűjteményt, hisz egyéb adatközlőktől kaphattunk volna számos átmeneti formát is.

Úgy tűnik, az állatalakoskodó kántálási formák (medve, nyúl, majom, szamár, kecske, de ördög, sőt, vasorrú bába is!) szinte maguktól választódnak szét a már majdnem színpadi társaság játékaként ható (mellesleg ilyen szempontból nagyszerűen elkapott) „család”, „urak”, „apáca” jelenetekről. A kettőt csak látszólag kapcsolják össze a régiből levált s önállósult cigány jelenetek, nyilván mert ezt maszkirozásában leegyszerűbben meg lehetett oldani, s mert — végső fokon egyedül is lehetett játszani.

A mai farsangi hagyomány gyökere „a tél—tavasz örök küzdelmének kultikus emberi megnyilatkozása”. (3.)

„A medvetor a medve lelkének szól eredetileg. Számos részlete a halott ember meggyászolására és eltemetésére emlékeztet, melynek szintén az a célja, hogy megbékítse, kielégítse a halott lelkét.” (8.)

Az állatalakok között disznótorainkon leggyakoribb a medve. Szerepe korántsem cigány (mifelénk általában román-cigány) medvetáncoltatók egyszerű utánzása. Gyökereiben a többi állatokkal együtt archaikus, mély hagyományokba nyúlik vissza. „A medvének a különböző szokásokban való szerepéhez az alapot feltétlenül a medvével kapcsolatos termékenység képzetek nyújtották.” (9.)

„A kecske funkcionális tekintetben abba a csoportba tartozik, mint a medve. A néphitben a termékenység állataként szerepel.” (10.)

A nyúl, már szaporaságára való tekintettel is, valószínűleg ezekkel rokon. Talán figyelemreméltó e tekintetben az általunk közölt egyik táncoltató szövege is.

A farsangi álarcok között sokszor előfordul az ördög. „1525-ben hús-hagyó kedden álarcos menet jelent meg az udvarban, melyben elefánt is szerepelt. Maga II. Lajos is jelmezesen, ördögálarcban jelent meg az ünnepségeken.” (5.) — A pogánykori „rossz szellem” keresztény for-

mába öltöztetése ez esetben sem lehet kizárt. A „vasorrú bába” megjelenése a zentai disznótoron ezzel lehet rokon.

Az archaikus csoportba tartozó kántálóknak, úgy tűnik, nagyon fontos kelléke a bot. Bár „kutyaverő botnak” használják, „a botoknak a végibe igéncsak jó nagy szög vót, asztat jó főfurkátuk...”

A szöges végű bot a regölésnek is fontos kelléke. A szoba földjének fölfurkálása nem gazdasszony-bosszantási céllal történik a regölésben: amennyi földet felvágna, annyi kincset, jót hozzon a házra az elkövetkezendő esztendő. Az sem lehet véletlen tehát, hogy a medve „főkaparja a földet”, hogy erre a célra „vikszés katulát” vittek, mert a kesztyűbe bújtatott kézzel ez nem lenne egyszerűen megoldható.

A medve „béhugyozása” valószínűleg szintén nem jelentéktelen epizód, ugyanúgy, mint ennek a túlzott formája, a zsákba öntött kanta víz, ami elárasztja az egész helyiséget. Úgy tűnik, szintén ebbe a csoportba sorolható a következő adat is:

Gyura Ferencné Sándor Julianna, 50 éves kocsmárosasszony:

„Szomszédba is vótak éccé kántáni. Noésakkó ki vót kenyve cigánynak, és vitt egy üllöt. Vasüllöt. Lévették a szoba főgyibe, mer földessek vótak akkor a szobák, még vitt egy rossz lábast és kalapáta. (Ilyen bogrács- és fazékcsináló cigánynak vót ötözve.) A bocskorokat még kitömték tollá. S akkor ő verte az üllön a rossz lábast — mittudomén: csináta —, többijek még cigánlának vótak ötözve, ki vótak kenyve, tánccótak körű, és azt a tollat mind kitáncóták a bocskorbú! De a vacsora főzve vót, mikó má család össze vót, vacsorázott. Repút a toll az égisz szobába! Az asztalra! Az ágyakra! — De jót cincogtak!... Itt történt az Ágó néniékné, mellettünk.” Zenta, 1973.

Hogy a több esetben visszatérő üllőverés cigány szereplői az archaikus medvejátékból váltak ki, bizonyítja az is, hogy „köztudomású, hogy a medvetáncoltatók a kovács-cigányok közül kerültek ki”. (7.)

„Az oroszok is szerették a medvetáncoltatókat. Minden házba behívták, mert úgy hitték, hogy a rontó szellemek megijednek a medvétől és elhagyják a házat” — idézi Lükő Gábor. (11.)

A valódi medvetáncoltatás hangos dobolással, legfeljebb énekkel jár, amint az helyenként ma is megfigyelhető utcáinkon. — A kántálás alatt a zajkeltés nemcsak kíséret, nemcsak mellesleges jelenség figyelemkeltés végett, hanem cél is. Az emberek, asszonyok, akik mint vendégek voltak jelen a disznótoron, de egyébként maguk is jártak kántálni, a láncsörgetés, kolomp meg csengettyűszó, tepsi és lábaserésen túl is segítenek zajt csapni. „Azok értették, hogy ilyenkö legnagyobb ricsaj, lármának kő, hogy légyén!”

„Meuli K., aki a maszkok legavatottabb kutatója, a maszk egyik legényesebb eredőjét a halottkultusszal kapcsolatos szokásban látja. A halottakat, az ősoket maszkos alakok jelenítik meg”. — Idézi Ferenczi—Újváry. (12.) — Vajon az a valamennyi adatközlőnk által szinte túlságosan is kihangsúlyozott fontosságú cél az öltözet, a maszk kivitelezésénél, „hogy ne lehessen fölösmerni”, csupán utólag kialakult velejárója az alakoskodásnak?

Külön érdeklődésre tarthatnak számot a kántálók lopásával kapcsolatos adataink.

Az obi-ugor medvetor egyik szokása: „a medveölő is megvédi »vendégét«, a medvét, az álarcos állatalakoskodók ellen, akik (a magyar disznótor maszkáihoz hasonlóan) csipkedik, ijesztgetik a vendégeket”. — Idézi Lükő Gábor. (13.) „Az obi-ugorok azért védik a medvét, hogy meg ne haragudjon, és máskor is jöjjön el a gazda által rendezett ünnepségre: a medvetorba, vagyis, hogy képzelt újjászületése után ismét hagyja magát megölni.”

Gyetvai Simonné újszerű játékánál a lopás nem is jön számításba. A régebbi játékközzel kapcsolatban azért úgy mesél: „Nem loptunk, amiké cigányok vótunk is, nem loptunk, mer a cigányokra vigyáztak rájuk.” Ha kiment valaki közülük, „akkó rögtön mentek utánna hárommassá.”

Gyura Ferencné Sándor Julianna közlése szerint: „Édesapám meséte, hogy mentek a kántálók kántáni, de a kántálók közü kint maratt egy, és még ott bënt át a rumli, ú addig — az az egy — takarított. Ecsókóta a kocsonnyát, amit kitették a háziak húni. Oszt az vót benne az érdekés, hogy másnap az üres tányért visszahozták.”

„Rendő kántáló az nem lopott” — mondja Mangurás Annus néni, de aztán hozzát teszi: „a kinti dógokat aszt őriszték ottan”. — Nyilván nem ok nélkül.

Lényegre utalóak Gyetvai Márton szavai: „Nem lehetett asztat azé lopásnak mondani. Rakonni köllött, még — szömmé köllött tartani.” — Hozzátartozott tehát tartalmilag is a kántálás szabályaihoz. Fajtankra jellemző játékos szövödmény a lopók megtérfálása — „csalival”.

A tél—tavasz, az elmúlás, újjászületés szimbolikus farsangi játékaik közt egész sor vetélkedő, küzdő játék is előfordul. (Cibere vajda és Konc király a székeleyknél, stb.) (3., 5.). Az obi-ugor medvetoron azonban az álarcos állatalakoskodók „csipkedik, ijesztgetik a vendégeket”. Vajon a csipkedés, szurkálás, valamint fakanállal, „kavarólapockával” való ütések (és kapások — hisz a vendégek ugyanilyen „szerszámokhoz” nyúltak!) tényleg csak az inkognitó és maszkétség megőrzését szolgáló, önvédelmi ténykedésnek számíthatók-e? Valószínűbbnek látszik, hogy ezek a cselekmények is szerves alkotóelemei a nagyon messze múltba visszanyúló eredetű játéknak.

Kötött, specifikus szövegeink — Gyetvai Simonné új, rögtönzött játékanyagának valószínűleg lakodalmi vőfényversén kívül, — valamennyi, félig dalolva, félig recitálva, emelt hangon előadott, szélsőségesen pornó tartalmú szöveg. Ilyen anyagot dalgyűjtés közben, Padén is lejegyeztünk, „disznótorba szokták csináni” — megjegyzéssel.

Az állatalakok valószínűleg valamennyi változata (?) a termékenységképzetek, a párosodást kifejező gondolatok megtestesítői. Ugyanerre mutat (már jóval közvetlenebbül), a nadrágnyláson kiálló sárgarépa, s azok az aktusok, melyeket az állatalakok a farsangi játékanyagban különböző vidékeken mímelnék, mutatnak, a fonóba összegyűlt társaságok mindig hangosan kinyilvánítandó megbotránkoztatására. Mint a népdalszövegekben a képszimbólumok magyarázatai a versszakok másik felében, úgy hatnak a képletekben beszélő jeleneteknek kísérőjeként ezek a „kimondott” szövegek. A „finomabb” s a bármilyen szempontból idomított társadalmi rétegek általában nem bírják füllel. Ezért az elő-

adók zaj mögé rejtik. Az adatközlők is sokszor elhallgatják, szalagra pedig úgyszólván mindig csak unszolásra éneklük.

Természetes, hogy nem mindenki járt kántálni, mint ahogy vőfény-ségre vagy éppen műkedvelő színpadi szereplésre sem vállalkozik mindenki. Mert „... aki nem szereti, hijába! Mer oda is kedvnek kő lenni! Nem az, hogy csak émenyünk!...”

Vajon honnan kapták Zentán a disznótorokhoz kapcsolódó alakoskodó játékok a „kántálás” nevet? Majdánon, a román határ közelében Marucázásnak hívják. „Marucának ötöztek.” (14.) Újvidéken s a vajdasági Duna-tájon kántálásnak a karácsonyi énekes köszöntőket hívták, — nyilván több joggal, mint a mi esetünkben. A zajtól, zenebonától eltekintve nincs kizárva, hogy a névalakulásban szerepet játszott az is, hogy sokszor a kántálók szolgáltatták a zenét („Vittük az asztaltamburát.”) s ezzel a dalt is. Tán erről is vallanak Gyetvainé mondatai: „Ott nem jó kántáni, ahun zene van. Ott nem jó. Nem is mènnek oda! Nem is mènnek annak idejin sè!”

Végezetül a disznótoros kántálások szerepével kapcsolatban, saját gyermekkori élményanyagunk hiteles adatain kívül lényegesnek tartjuk úgyszólván valamennyi adatközlőnk ezzel kapcsolatos mondatait: „... tuggya, ez olyan nagyon fölvev vót, hogy nem is vót disznóvágás tán olyan házná, ahun nē lét vóna kántálás.” „... Állandóan, mindég mènünk. Ahun disznót vágta, akkó mindég oda mènünk. Mindég.”

Szerves része volt hát a kántálás a disznótornak, mint lakodalomnak a zene. Úgy tűnik, sokatmondóak Gyetvai Márton szavai: „Mer mindég várták! Váratlanú sosē nem vót, mer mindég gondóták, hogy valaki méglepi űket! Ahun disznótor vót, kántálás is vót.”

Z Á R A D É K

Zentán és vidékén a disznótorok szerves része volt a még néhány évtizeddel ezelőtt is a kántálás. Kétfajta alakoskodó játékot értettek s értenek alatta: egyik újabb keletű, rögtönzéseken alapuló, szinte „modern” népi színjáték, ahol a közönség együtt játszik a szereplőkkel, másik azonban archaikus, pogánykori elemekkel vemhes, főleg állatalakoskodókra épített, ősi hagyományanyag. Ez utóbbi pontos helyét az eredetkutatás szempontjából nem tartjuk megnyugtató bizonyossággal eldöntöttnek.

IDÉZETT IRODALOM

1. Manga János: Ünnepek, szokások az Ipoly mentén. — Akadémiai Kiadó, Budapest, 1968. Néprajzi tanulmányok sorozat.
2. Schram Ferenc: Turai népszokások. Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága kiadása. Szentendre, 1972.
3. Ferenczi Imre—Újváry Zoltán: Farsangi dramatikus játékok Szatmárban. Műveltség és hagyomány, *Studia ethnologica Hungariae et centralis ac orientalis Europae*. IV. Szerk.: Gunda Béla. — Tankönyvkiadó, Bp. 1962.
4. Dömötör Tekla: Naptári ünnepek — népi színjátszás. — Akadémiai Kiadó, Bp. 1964.
5. Dömötör Tekla: Magyar népszokások. — Corvina Kiadó, 1972.

6. Krupa András: Jeles napok a Békéscsabán és környékén élő szlovákoknál. — Békés megyei Tanács, 1970.
7. Lükő Gábor: A román Vasilca és az obi-ugor medvetor. (Az ó-magyar medve- és disznókultusz emlékei. I.) — Kézirat.
8. Lükő Gábor i. m. Idézet: Kannisto-liimola: Wogulische Volksdichtung IV. Helsinki, 1958., valamint Karjalainen, K. F.: Die Religion der Jugravölker. III. Porvoo, 1927.
9. Ferenczi—Újváry i. m. Idézet: Mackensen L. (1929—1930.)
10. Ferenczi—Újváry i. m. 131. old.
11. Lükő Gábor i. m. Idézet: Haase, Felix: Volksglaube und Brauchtum der Ostslaven, Breslau, 1939.
12. Ferenczi—Újváry i. m. Idézet: Meuli K.: Maske, Maskereien. In: Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens, 1932—33.
13. Lükő Gábor i. m. Idézet: Munkácsi B.—Kálmán B.: Menyisi (vogul) népköltési gyűjtemény, III. 2.
14. Vö.: Lükő Gábor i. m.-ben a medvének, disznónak adott nevekkal a cigányok által játszott Vasilca szokásban.

HÍD IRODALMI, MŰVESZETI ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI FOLYÓIRAT. — 1974. OKTÓBER — KIADJA A FÓRUM LAPKIADÓ VÁLLALAT. — SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL: NOVI SAD, VOJVODA MIŠIĆ UTCA 1. — SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRÁK: MINDENNAP 10-TŐL 12 ÓRÁIG. — KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA. — ELŐFIZETHETŐ A 65700-601-196-OS FOLYÓSZÁMLÁRA, ELŐFIZETÉSKOR KÉRJÜK FELTÜNTETNI A HÍD NEVÉT. — ELŐFIZETÉSI DÍJ BELFÖLDÖN EGY ÉVRE 20.—, FÉL ÉVRE 10.—, EGYES SZÁM ÁRA 2.— DINÁR, KÜLFÖLDRE EGY ÉVRE 37,50, FÉL ÉVRE 18,75 DINÁR; KÜLFÖLDÖN EGY ÉVRE 3.— DOLLÁR, FÉL ÉVRE 1,50 DOLLÁR. — KÉSZÜLT A FÓRUM NYOMDAJÁBAN NOVI SADON
